

รายงานการวิจัย

ฐานอำนาจและการใช้อำนาจชุมชน : ชุมชนบ้านแพรงหา
อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

สมคิด ทองสง ผู้วิจัย
โรงเรียนปัญญาวุธ
ปรัชญา พรหมวงศ์ ผู้ช่วยนักวิจัย
สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอป่าบอน
สถาพร ศรีสัจจัง ที่ปรึกษา
สถาบันทักษิณคดีศึกษา

รายงานการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
โครงการวิจัยเรื่อง โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา
ของเมธีวิจัยอาวุโส ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์
โดยการสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

มกราคม 2544

บทคัดย่อ

เมื่อ “รัฐ” ซึ่งเป็นอำนาจภายนอกเข้ามาสัมพันธ์ โดยเฉพาะเมื่อ “รัฐ” รับเอาแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลักแบบทุนนิยมมาเป็นกรอบและเป็นเข็มมุ่งในการพัฒนาประเทศและลำดับอำนาจผ่านชุมชนในรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนมากมาย พลังทางสังคมถูกบ่อนเซาะลงอย่างรวดเร็ว จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 - 7 โครงสร้างความเข้มแข็งของชุมชนถูกทะลวงทำลายลงอย่างแทบจะสิ้นเชิง การทรงตัวอยู่ได้ของชุมชนใดชุมชนหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและน่าศึกษาว่าชุมชนนั้นมี “ทุน” อะไรที่ติดตัวมาแต่เดิมหรือเกิดพลังอะไรขึ้นมาทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอยู่ได้ในระดับหนึ่ง ชุมชนแพรงหา เป็นชุมชนหนึ่งที่ยังคงดำรงอยู่ได้ในสภาวะดังกล่าว

การวิจัยเรื่อง ฐานอำนาจและการใช้อำนาจชุมชน : ชุมชนบ้านแพรงหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ประเด็นที่ศึกษา คือ ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีความเป็นมาอย่างไร อำนาจของชุมชนมาจากไหน และดำเนินความเป็นชุมชนมาอย่างไร และเพื่อพิสูจน์ให้ทราบว่าอำนาจในการดำรงความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งนั้นเป็นของชุมชนโดยแท้จริงหรือไม่ โดยใช้วิธีการศึกษา คือ ขั้นแรกผู้วิจัยร่วมทำกิจกรรมในชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลในแนวกว้างและสำรวจแหล่งข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาตั้งโจทย์การวิจัย สำรวจข้อมูลในชุมชนและพื้นที่เกี่ยวข้องกับโจทย์การวิจัย มาจัดทำเค้าโครงการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการลงพื้นที่ภาคสนาม ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่หลากหลายวิธี เช่น สัมภาษณ์หมู่ สัมภาษณ์เดี่ยวตามธรรมชาติ สังเกตพฤติกรรมการร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน และเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมกับชุมชน ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก แล้วประมวลผลข้อมูลและจัดทำรายงานผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนแพรงหาเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาประมาณ 300 ปี มีความเข้มแข็งมาแต่ดั้งเดิมกล่าวคือ ในอดีตราษฎรใช้ชีวิตที่เรียบง่ายในสังคมเกษตรแบบพึ่งตนเอง มีการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้ากันภายในชุมชน ปัจจุบันดำรงชีพที่ต้องหาซื้อจากชุมชนภายนอกมีไม่มากนัก ด้านสังคม ราษฎรอยู่กันแบบพึ่งพา มีการจัดการระบบอย่างหลวม ๆ แต่ใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นด้านหลัก ผลจากการที่อำนาจของรัฐได้เข้ามาจัดการชุมชนโดยการนำรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเข้ามาใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ทำให้สภาพการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยน ปรับเปลี่ยนไป การผลิตถูกกระตุ้นให้มีปริมาณมากยิ่งขึ้น ทำให้ชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 - 7 จะเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้อย่างชัดเจน แต่เนื่องด้วยรากฐานเศรษฐกิจแบบสังคมเกษตรยังมั่นคงอยู่ การพังทลายของระบบเศรษฐกิจของประเทศและ

ภูมิภาคในช่วงปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 7 จึงมีผลกระทบต่อชุมชนแพรรหาไม่มากนัก ทั้งชุมชนยังมีผู้นำที่ปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชนได้อย่างเกิดประโยชน์ รู้จักการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม ชุมชนจึงยังคงมีความเข้มแข็ง มีอำนาจในการดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง แม้ว่าในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 - 7 จะชวนเขาไปกับกระแสอุตสาหกรรมจากภายนอกอย่างมากก็ตาม ถึงกระนั้นชุมชนก็ยังคงต้องต่อสู้กับกระแสทุนที่ถาโถมเข้ามาตามกระแสโลกาภิวัตน์อย่างหนักในปัจจุบัน

ผลของข้อมูลที่เราวิเคราะห์แล้ว พบว่า ความเข้มแข็งและการใช้อำนาจของชุมชนแพรรหาเกิดจากปัจจัย 9 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง มีผู้นำที่เข้มแข็ง ประการที่สอง ผู้นำมีบทบาทในชุมชนสูง ประการที่สาม มีระบบการรวมกลุ่มและการบริหารจัดการที่ดี ประการที่สี่ มีการปรับใช้วัฒนธรรม และภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ ประการที่ห้า มีการระดมทุนจากภายในและภายนอก ประการที่หก มีกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมค่อนข้างสูง ประการที่เจ็ด มีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่มีความเข้มแข็ง ประการที่แปด รู้จักให้การยอมรับและสนับสนุนคนในชุมชน ประการที่เก้า มีความขัดแย้งภายในชุมชนน้อยมาก

ABSTRACT

With the state as a power from without coming into contact with local communities, especially as the state adopted capitalism as its prevailing economic tenet for national development and made this influence felt in the form of National Economic and Social Development Plans from the year 1961 A.D., local communities were adversely affected greatly. Their social forces were rapidly eroded. During the Fifth-Seventh Plans, their community-strength structure was ravaged almost completely. The viability of any particular community under such circumstances is, therefore, of interest and worth studying as to its original "capital" or the presence of any newly developed force to sustain the community up to a certain point. The *Praekha* community is one such community.

This research study was entitled *Power Base and Community Power Utilization: Ban Praekha Community, Khuan Khanun District, Pattalung Province*. The issues studied were how a strong community evolved, how its power was derived, and how it managed its existence as community. The study also sought to show whether the power that made for the existence of the strong community truly belonged to the community. This was the research procedure: the researcher initially participated in community activities to study a wide range of data as well as survey data sources, used the data to formulate research problems, surveyed data in the community and areas related to the research problems to form a research outline for fieldwork operations; field data collection was carried out in several ways, e.g., group interview, individual interview in natural setting, observation of the people's participation in community activities, and participation in community affairs; additional data were obtained from documents for in-depth study; all the data were compiled and a research report made by means of analytical description.

The following findings obtain. The Praekha community's history dated back about 300 years. It had been strong from the outset: its people in the past lived simply in a self-reliant agricultural society with its own production, consumption, and exchange of goods, and with only few life-sustaining items imported from outside; socially, the people lived interdependently and were but loosely organized, principally through kinship relations. The entry of the state power in the management of the community through the application of the National Economic and Social Plans from the year 1961 A.D. brought changes in the production, consumption, and exchange. The production was accelerated to yield a greater volume, causing the community to change.

This change was clearly visible especially during the Fifth-Seventh Plans. But because the community's economic foundation of agricultural society still persisted, the economic collapse of the country and the region toward the end of the Seventh Plan did not affect the Praekha community in any serious way. Added to this was the fact that the leaders of the community were able to adapt and apply their local culture and wisdom to advantage, and knew how to manage their resources appropriately. Therefore, the community still stood strong and enjoyed the power of secure existence, in spite of the fact that it had its wobbly moments from the impact of the external industrial trend during the Fifth-Seventh Plans. Nevertheless, the community had yet to ward off the capitalistic current that was laying siege on the wake of globalization.

After data analysis, it was found that nine factors gave rise to the strength and power utilization of the Praekha community: **first**, its leaders were strong; **second**, women had a high profile in the community; **third**, the community was endowed with a good system of group organization, administration, and management; **fourth**, traditional local culture and wisdom were adapted and applied to good use; **fifth**, capitals were amassed within the community as well as from outside; **sixth**, there existed a process of participatory development to a rather high degree; **seventh**, the community enjoyed a strong traditional culture; **eighth**, community members were properly recognized and supported; and **ninth**, very little internal conflict existed.

จ
สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstrac	ค
สารบัญ	จ
สารบัญภาพ	ข
บทที่ 1 บทนำ :	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ระเบียบวิธีวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 การศึกษาวรรณกรรม	6
การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน	6
การศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับระบบและโครงสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	8
บทที่ 3 อำนาจและการใช้อำนาจของชุมชน	13
สังคมบรรพกาล	13
โครงสร้างของชุมชนและความเข้มแข็ง	14
ความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ	16
การเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน	20
การผลิตและการบริโภคการแลกเปลี่ยนสินค้า	23
ผู้นำ บทบาทของผู้นำและบทบาทสตรี	26
การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง	33
การระดมทุน	56
การแทรกแซงของรัฐ	59

เรื่อง	หน้า
บทที่ 4 ที่เห็นและเป็นอยู่	72
การต่อสู้ให้ได้มาซึ่งอำนาจ	72
การเติบโตจากภายใน	76
การไม่อ่อนข้อต่ออำนาจภายนอก	77
ความสุขที่แท้จริงยังคงมีอยู่	79
อภิปรายผล	82
ข้อเสนอแนะ	83
บรรณานุกรม	84
บุคลากร	87

ช
สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครองและโครงสร้างต่าง ๆ ของชุมชนแพรกกหา	19
2	มหาวิทยาลัยชาวบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน	22
3	อนุสาวรีย์ของคล้าย แพรกกหา ในบริเวณวัดควนแพรกกหา	26
4	บุญเฮื้อ สุภาพรเหมินทร์ ผู้นำสตรีพิทลุง	28
5	ซอผกา ทองสง ผู้นำสตรีสมุนไพรเมื่อนำสมาชิกไปดูงานกลุ่มครูชบ ยอดแก้ว	28
6	พระครูวิจิตรปัญญาทร ผู้นำทางปัญญาของชุมชน	29
7	เกริกพล สุภาพรเหมินทร์ แกนนำคนสำคัญของโรงเรียนปัญญาวุด	29
8	พันธ์ บุญมาก ในบทบาทของวิทยากรอบรมเรื่องแพทย์แผนไทย	30
9	กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรกกหา	33
10	กลุ่มดีเหล็กบ้านเกาะสัก	33
11	พระและฆราวาสที่สนใจเข้าร่วมประชุมแพทย์แผนไทย ณ ที่ทำการสมาคมฯ	36
12	บ้านหมอเจริญ ขวัญกลับ สมาชิกของสมาคมแพทย์แผนไทยฯ มีสมุนไพร ปลูกคร่อมอยู่รอบบ้าน	36
13	หมูขี้พร้าว	38
14	การเกษตรแบบผสมผสาน	41
15	แปลงนาปลอดสารเคมีของโรงเรียนปัญญาวุด	41
16	ประเพณีลากพระของแพรกกหาให้ชุมชนที่ไม่ใช้ล้อ ปัจจุบันมีแห่งเดียวในภาคใต้	48
17	นักเรียนและชาวบ้านร่วมประเพณีลากพระของชุมชน	48
18	การสระหัวคนแก่ หรือการรดน้ำขอพร ในเทศกาลวันสงกรานต์ "วันว่าง"	49
19	การหามเงิน	51
20	น้ำมันและคลังสินค้าของสหกรณ์เกษตรพนมวังก ซึ่งตั้งอยู่ริมถนน	57
21	น้ำมัน "บริษัทคนจน" ของกลุ่มออมทรัพย์บ้านแพรกกหา	57
22	ศาลาลักสืบ ถูกย้ายไปอยู่อีกที่และกำลังสูญเสียบทบาทที่เคยเป็น	60
23	สายดมส์ ซึ่งเป็นทั้งรั้ว และมีไม้ใช้ประโยชน์ทุกชนิด	62
24	ป้าย บอกเรื่องราวนอกจากชื่อชุมชน	68
25	น้ำมัน "บริษัทคนจน"	73
26	นักเรียน โรงเรียนปัญญาวุดอบรมสมุนไพร	73
27	นักเรียนแสดงทอล์คโชว์หน้าตະလွ	73
28	การประชุมเพื่อจัดตั้งโรงเรียนปัญญาวุด เมื่อ พ.ศ. 2525	76

ภาพที่		หน้า
29	ผู้นำด้านแพทย์แผนไทยของจังหวัดพัทลุง	78
30	คำขวัญวันแข่งขันโพนพรก	78
31	เบลีง คงหนูกับลูกกลมดอกเล็กที่เก็บมาจากปีก่อน	81

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นักทฤษฎีสำนวนอนาธิปไตย เสนอว่า หากสังคมเป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่ปราศจากรัฐ และการบังคับ จะเป็นสังคมที่สันติสุขเพราะจะเป็นสังคมที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันสูง *ปีเตอร์โครโปกิน* (Peter Kropotkin, 1847-1921 อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2541, 5) ได้เสนอ การค้นพบจากการศึกษาชีวิต ของสัตว์ต่างๆ ในไซบีเรีย เรียกว่า การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutualaid) เป็นความจริงพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต เกิดขึ้นโดยปราศจากการบังคับ สังคมอยู่ได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอยู่เป็นสังคมเป็นธรรมชาติพื้นฐาน ของมนุษย์ ส่วนรัฐเป็นสถาบันที่เป็นสร้างขึ้นภายหลัง สิ่งที่รวมมนุษย์ให้อยู่เป็นสังคมได้ มิใช่การ จำกัดบังคับ แต่คือการช่วยเหลือตอบแทนกันและมีมิตรภาพ การแลกเปลี่ยนโดยสมัครใจอันเป็น ประโยชน์แก่ทุกฝ่ายนั้นมิได้จำกัดอยู่เฉพาะสถาบันเศรษฐกิจแต่พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นในสถาบัน สังคมทุกชนิด เกิดจากความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ หวังดีต่อผู้อื่น ด้วยการแลกเปลี่ยนและการ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจจะทำให้มนุษย์มีทั้งเสรีภาพที่สมบูรณ์และความมั่นคง

ทฤษฎีอนาธิปไตยนิยมเกิดจากประสบการณ์การจัดองค์การสังคมแบบชุมชนหมู่บ้าน ทั้งในยุโรปและเอเชีย แต่ในยุโรป ความสำคัญขององค์การชุมชนบางครั้งถูกบังคับด้วยระบบทุน นิยม ส่วนแนวคิดนาธิปไตยที่ปรากฏในเอเชียสะท้อนเห็นได้ชัดในความคิดของมหาตมะคานธี

ทฤษฎีสำนวนองค์การการผลิต เป็นอีกทฤษฎีที่มีความคล้ายกับทฤษฎีอนาธิปไตย โดยให้ความสำคัญและพยายามพิสูจน์การดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพของเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้ง ชี้ถึงปัจจัยที่ควรส่งเสริมเพื่อปกป้องรักษาและพัฒนาสถาบันชุมชนและวิถีเศรษฐกิจชาวนา นัก ทฤษฎีสำนวนองค์การผลิตชาวรัสเซียคือ *เอ วี ชายานอฟ* (Alexander Vasil 'evich Chayahov 1888-1939 อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2541, 3) สรุปว่าการผลิตของเศรษฐกิจชาวนา ซึ่งมีพื้น ฐานอยู่ที่การใช้แรงงานในครอบครัว ไม่ใช่แรงงานรับจ้าง จุดหมายของเศรษฐกิจครอบครัวคือการ ประกันการบริโภค ไม่ใช่กำไร จึงอยู่ภายใต้กฎเศรษฐกิจที่ต่างจากทุนนิยม จากการศึกษาสังคม ของรัสเซียก่อนการปฏิบัติ พบว่าเศรษฐกิจครอบครัวชาวนามีเสถียรภาพ สามารถดำรงอยู่ได้

ทั้งทฤษฎีอนาธิปไตยและทฤษฎีสำนวนองค์การการผลิตเชื่อว่าเศรษฐกิจชาวนาที่จัด องค์การแบบครอบครัวและชุมชน เป็นรูปแบบของสังคมและเศรษฐกิจอันพึงปรารถนา พึ่งตนเองได้

ดำรงอยู่ได้ มีเสถียรภาพ มีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาได้ ให้เสถียรภาพแก่นุชนัย มีความชอบธรรม ไม่ทุจริตผู้ใด

ชุมชนในภาคใต้ของประเทศไทยส่วนใหญ่เคยมีความเป็นตัวของตัวเอง มีเอกลักษณ์ มีความเข้มแข็ง มีอำนาจในการตั้งอยู่และการดำเนินอยู่ของความเป็นชุมชน ระบบสังคม เศรษฐกิจของชุมชนอยู่ได้ด้วยอำนาจของชุมชนเอง และชุมชนอื่น ๆ รอบข้าง ทางด้านเกษตรกรรมจะมีการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นให้เหมาะสมและเพียงพอ และทางด้านเศรษฐกิจจะมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในระบบตลาดนัด แต่ก็เป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนเอง ชุมชนเกือบจะไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก หรือพึ่งพาแต่เพียงเล็กน้อย เป็นสังคมเกษตรกรรมที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร การผลิตทำเพื่อยังชีพ ที่เหลือก็มีซื้อขายและแลกเปลี่ยนกันเพียงเล็กน้อย (คำนวณ นวลสนอง 2541,89) ความเข้มแข็ง มีอำนาจ การตั้งอยู่ และดำเนินความเป็นชุมชน จึงไม่ต่างจากสังคมรัสเซียก่อนการปฏิวัติมากนักโดยเฉพาะชุมชนชายแดนอย่าง “แพรกฮา” ที่อำนาจรัฐเข้าไปได้น้อยมาก การเมืองการปกครองถึงแม้จะมีกำนันผู้ใหญ่บ้าน ขึ้นมาภายหลังแต่ ผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้มักถูกยกย่องมาจาก “คนใหญ่” หรือ “นักเลง” ในท้องถิ่นนั่นเอง (สัมภาษณ์ขึ้น ชูด้วง : 11 มิ.ย 43)

เมื่อระบบทุนแบบตะวันตกแพร่ถึงชุมชนโดยผ่านเข้ามาทางอำนาจรัฐในรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ.2504 ผลกระทบเริ่มเกิดขึ้นกับชุมชนมากมาย การกำหนดแผนเศรษฐกิจแบบตะวันตก มีผลกระทบไปถึงความเป็นอยู่ในสังคมอย่างใหญ่หลวง พลังทางสังคมถูกบ่อนเซาะลงอย่างรวดเร็ว การช่วยเหลือตอบแทนกัน ความเอื้ออาทรต่อกันเริ่มถูกบั่นทอนให้เหลือน้อยลง ผู้คนมุ่งทำการผลิตเพื่อการซื้อขายในระบบทุนมากขึ้น มองเห็นเงินสำคัญกว่าผู้คน ความรักความอบอุ่นเจือจางลง จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-7 โครงสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนถูกทะลวงทำลายลงอย่างเกือบจะสิ้นเชิง การทรงตัวอยู่ได้ของชุมชนใดชุมชนหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าชุมชนนั้นมี “ทุน” อะไรที่ติดตัวมาแต่เดิม หรือเกิดพลังอะไรขึ้นมาจึงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอยู่ได้ในระดับหนึ่ง

ชุมชนแพรกฮาเป็นชุมชนหนึ่งที่ยังคงยืนอยู่ได้ แม้จะไม่มั่นคงแข็งแรงจนพอจะเชื่อมั่นได้ว่ายั่งยืน แต่ในท่ามกลางซากปรักหักพังของสังคมชนบททั่วประเทศ ชุมชนแพรกหายังคงทรงตัวอยู่ได้ การศึกษาความเข้มแข็งและการใช้อำนาจของชุมชนของชุมชนแพรกฮา จึงน่าจะเป็นแบบในการทำความเข้าใจชุมชนอื่นๆ ที่ถูกทำลายลงแล้ว การศึกษาความเข้มแข็งและการใช้อำนาจชุมชนแพรกฮาจึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในยุคที่ชุมชนเข้มแข็งกำลังหายากขึ้นทุกทีในปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาปัญหาดังกล่าว

2.วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนในประเด็นความเข้มแข็งของชุมชนและการใช้อำนาจชุมชนในอดีตของชุมชนแพรอกา

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบและผลของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชุมชนกับรัฐ กรณีชุมชนแพรอกา

2.3 เพื่อรับทราบข้อพิสูจน์ว่าอำนาจชุมชนควรเป็นของชุมชนหรือไม่ / อย่างไรจากความจริงของชุมชนแพรอกา

2.4 เพื่อนำผลจากศึกษาไปเป็นส่วนหนึ่งในการปรับใช้ในการคืนอำนาจให้ชุมชนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาและวัฒนธรรม

3.ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะใช้วิธีเก็บข้อมูลหลายลักษณะเช่นการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ โดยใช้วิธีศึกษาจากสภาพทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และการเจาะลึกปัญหาโดยการสัมภาษณ์หลากหลายแบบตามธรรมชาติของประเด็นเนื้อหาที่ต้องการทราบ การสังเกตและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนต่างโอกาสต่างๆ

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะจำกัดขอบเขตพื้นที่การศึกษา เฉพาะในชุมชนแพรอกา และชุมชนใกล้เคียง โดยไม่คำนึงถึงท้องที่การปกครองในปัจจุบัน โดยจะศึกษาจากความสัมพันธ์ของชุมชนแพรอกาและชุมชนใกล้เคียงในอดีต ที่อาจเกี่ยวข้องถึงชุมชนควนขนุน ชุมชนปากคลอง ชุมชนคอกวัว ชุมชนปรางหมู่ ชุมชนม่วงลูกดำ ชุมชนนาท่อม ชุมชนเกาะยาง เป็นต้น โดยจะศึกษาเจาะลึกเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแพรอกา เพื่อพิสูจน์ข้อสมมติฐานที่ตั้งไว้ในประเด็นศึกษา ในตอนท้ายจะศึกษาถึงสภาพปัจจุบันของชุมชนแพรอกา

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษามีประเด็นสำคัญ ดังนี้

4.2.1 ระบบและโครงสร้างทางอำนาจความเข้มแข็งของชุมชน

- การผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้า
- ความสัมพันธ์ภายในและความสัมพันธ์กับรัฐ
- การเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน
- ผู้นำ บทบาทของผู้นำ บทบาทของผู้หญิงในการเป็นผู้นำ

- การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง
- การระดมทุนภายในและภายนอกชุมชน

4.2.2 อำนาจและการใช้อำนาจของชุมชนที่เกิดจากผลกระทบของ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

- ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ
- ผลกระทบด้านสังคม
- ผลกระทบด้านการเมือง

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

ชุมชน หมายถึงชุมชนตามแนวคิดของ Hillery และ Poplin, 1979/38 ซึ่งหมายรวมถึงชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit) คือเป็นชุมชนที่เป็นเครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of interaction) และชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยา (Community as a Psycho Cultural Unit) คือเป็นชุมชนโดยความผูกพันทางจิตวิทยาและทางวัฒนธรรม ดังนั้น ชุมชนแพรวหาจึงไม่ได้จำกัดเฉพาะตำบลแพรวหาเท่านั้น ยังหมายถึงชุมชนรอบข้างที่มีความสัมพันธ์ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตวิทยาอีกด้วย

อำนาจ หมายถึง ความสามารถ ขีดความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยอิสระ การใช้อำนาจของชุมชนหมายถึงการดำเนินกิจกรรมใดๆ ของชุมชนที่กระทำโดยชุมชนหรือปัจจัยภายในของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ความสามารถในการดำรงอยู่ได้ การทำกิจกรรมโดยใช้ขีดความสามารถของชุมชน

การศึกษาชุมชน หมายถึง การทำความเข้าใจข้อมูลด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองของชุมชน มีการเรียนรู้อย่างไร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีอะไรเกิดขึ้นในชุมชนบ้าง ผู้คนในชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่อย่างไร มีศักยภาพในชุมชนด้านใดบ้าง ผู้นำ กลุ่ม หรือการรวมตัว มีความเข้มแข็งหรือไม่ เพียงใด เพื่อให้สามารถประเมินศักยภาพด้านต่างๆ ของชุมชนได้

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

6.1 ได้องค์ความรู้เฉพาะด้านชุมชนและพลวัตวัฒนธรรมของชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับชุมชนต่อไป

6.2 ได้งานวิจัยที่สะท้อนให้เห็นโครงสร้างและพลวัตของสังคม วัฒนธรรมในระดับจุลภาค ที่สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นชนบทได้

6.3 ได้พัฒนานักวิจัย เพื่อยกระดับผลงานวิจัย และยกระดับความสามารถของนักวิจัยในท้องถิ่นให้เพิ่มขึ้น

บทที่ 2

การศึกษาวรรณกรรม

1. การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

มีผู้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ซึ่งถ้าแปลจากภาษาอังกฤษจะมีความหมายกว้างขวางพอสมควรเพราะมีคำที่เกี่ยวข้องอยู่มาก เช่น

Communal = ของชุมชน, เพื่อชุมชน

Common = ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย

Commune = ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

ดังนั้นความหมายของชุมชนจึงอาจจะเป็นในลักษณะกายภาพก็ได้ จิตวิทยาาก็ได้ ปรากฏก็ได้ ชุมชนไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในความหมายเป็นอาณาบริเวณ หรือที่มีอาณาเขตแน่นอนเท่านั้น

อย่างไรก็ตามคำว่า “ชุมชน” อาจสรุปความหมายที่มีความหลากหลายได้ดังนี้

1. พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (1994,P.233 อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียร 2543,26) ให้ความหมายชุมชนว่า “หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกและความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลการเป็นอยู่ร่วมกัน

2. “Mark S. Homan (1994 P.82 อ้างถึง ในเล่มเดิม ,26) ให้ความหมายของชุมชนว่า “คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายกัน คุณลักษณะเหล่านี้ มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน”

3. Baker Brownell (1950,P195 อ้างถึงในเล่มเดิม, 27) ให้ความหมายชุมชนไว้หลายประการ ซึ่งสรุปได้ว่า “ชุมชนคือ การกระทำที่เปี่ยมไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่คนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม”

4. ประเวศ วะสี ให้ความหมายของชุมชนว่า “ความเป็นชุมชนอาจหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่ง ทำได้ก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร หรือรวมกลุ่มกัน มีความเชื่ออาหารต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จด้วยวัตถุประสงค์ร่วมกัน”

5. พระธรรมปิฎก (2539,77-82) ให้ความหมายของชุมชนโดยเปรียบเทียบกับคำบาลี คือคำว่า “สังฆะ” ซึ่งสรุปได้ว่า “สังฆะ” คือชุมชนแห่งกัลยาณมิตร คือการที่บุคคลมาอยู่ด้วยกันเริ่มตั้งแต่ผู้นำ (พระศาสดา) เป็นกัลยาณมิตร คือ ผู้นำจะช่วยเกื้อหนุนผู้อื่นในการพัฒนาชีวิตได้ดี ให้เป็นชีวิตที่มีความเจริญงอกงาม และผู้ที่มาอยู่ด้วย (พระภิกษุ) ก็มาช่วยกัน เอื้อแต่ละบุคคลได้ประโยชน์จากสังฆะ หรือชุมชนแต่ละบุคคลนั้นก็ต้องเป็นส่วนประกอบหรือส่วนร่วมที่ดีเพื่อช่วยเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังฆะ หรือชุมชนด้วยเช่นกัน”

6. สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525,266...27) ให้ความหมายว่า “ชุมชนหมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และมวลสมาชิกสามารถมีความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

7. กาญจนา แก้วเทพ (2525,น.14....28) กล่าวถึงชุมชนว่า “ชุมชนหมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตของบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีความเป็นอยู่โดยใช้ชีวิตร่วมกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมีฐานะและอาชีพที่ใกล้เคียงกัน มีลักษณะการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน และระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีการดำรงรักษาคุณค่า และมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย”

ทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าวจะเห็นได้ว่า “ชุมชน” มีความหมายที่หลากหลาย ซึ่ง ปาริชาติ วลัยเสถียร ได้นำเสนอข้อสรุปแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนว่า แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญคือ

1. แนวคิดทางสังคมวิทยา (Sociological perspective)
2. แนวคิดทางมนุษยนิยม (Humanistic perspective)
3. แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม (Civil Society)
4. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่ (Virtual community)

ในแนวคิดทางสังคมวิทยา George Hillery ได้สรุปลักษณะร่วมว่า ชุมชนประกอบด้วย

5. อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ (Geographical area teritorial)
6. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction Socialogical)
7. มีความผูกพัน (common ties-psycho cultural)

ในขณะที่ Poplin ได้กล่าวถึงชุมชนใน 3 ลักษณะคือ

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a teritorialunit)

8. ชุมชนในฐานะหน่วยขององค์กรทางสังคม (Community as a unit of Social Organization)

9. ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as a Psycho cultural unit)

ในแนวคิดมนุษยนิยม บางคนบอกว่าเป็นแนวคิด Utopia นักคิดในแนวนี้คือ Robert Nisbet และ Baker Brownell ซึ่งมีความคิดว่าชุมชนต้องก่อเกิดมิตรภาพ ความเชื่ออาทร ความมั่นคง และความผูกพัน

แนวคิดประชาสังคม ปฏิเสธรัฐขนาดใหญ่ซึ่งมีบทบาท อำนาจหน้าที่มากมายและทำการแทนสังคมในทุกเรื่อง ต้องการให้ปัจเจกชนมารวมตัวกันเป็นกลุ่มกัน เน้นการรวมตัวของคนใกล้ชิด มีลักษณะส่วนบุคคลสูงเป็นกลุ่มก้อน แนวคิดชุมชนในรูปแบบใหม่ เน้นที่จิตสำนึกร่วม (Consciousness) หลักการ (Principle) และจุดมุ่งหมาย (Purpose)

สรุปได้ว่า ชุมชนหมายถึงชุมชนในฐานะทางภูมิศาสตร์ (Community as a territorial unit) คือชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ชุมชนในฐานะทางสังคม (Community as a Social System Unit) คือเป็นชุมชนที่เป็นเครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of interaction) และชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยา (Community as a psycho cultural Unit) คือ เป็นชุมชนโดยความผูกพันทางจิตวิทยาและทางสังคม

2. การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบและโครงสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (2541, น.10) ได้ให้ความเห็นว่า กลุ่มความคิด Narodnik ในรัสเซียมีอิทธิพลต่อนักคิดในสำนักองค์การการผลิต และเห็นว่าเศรษฐกิจชุมชนชาวนาคือเศรษฐกิจของชาติ โดยเฉพาะนักเศรษฐกิจครอบครัวแบบชาวรัสเซียคือตามเข้มแข็งของชาติ

ประเวศ วะสี (2540 , 33 – 37) ให้ความเห็นว่าเศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจชุมชน มีความคล้ายคลึงกัน เศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่เป็นเศรษฐกิจแบบกล่มกลืน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อย่างบูรณาการ

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2541 , อ้างถึงในปาริชาติ วลัยเสถียร 246 – 247) สรุปในการศึกษาโครงสร้างอำนาจและชนชั้นนำในชนบทไทย โดยศึกษาของหมู่บ้านดั้งเดิมและหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลงว่า

หมู่บ้านดั้งเดิม โครงสร้างอำนาจในองค์กรมีลักษณะที่เกิดจากการประสานของ โครงสร้างอำนาจแบบเครือญาติ แบบอุปถัมภ์ และเผด็จฝ่าย โดยมีลักษณะพลวัตที่เริ่มจากโครงสร้างอำนาจแบบเครือญาติ ซึ่งมีการกระจายอำนาจ ของหัวหน้ากลุ่มตระกูลต่างๆในชุมชนนั้นเริ่ม ผันแปรสู่ลักษณะอำนาจเชิงอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการกับชาวบ้าน ได้มีการก่อรูปความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการกับชาวบ้าน อีกทั้งเมื่อเงินตราเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับชาวบ้านก่อรูปในเชิงอุปถัมภ์ขึ้นมาภายใต้การชูตริตนอกระบบ เศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ความสัมพันธ์ในหมู่บ้านมิได้มีความเป็นเนื้อเดียวกันอย่างที่เข้าใจในอดีต ในทางตรงกันข้ามกลับมีการแก่งแย่งและช่วงชิงสิ่งที่มีค่าในหมู่บ้าน และทำให้เกิดการก่อกันเป็นกลุ่มเป็นเผด็จฝ่ายภายในหมู่บ้านขึ้นมา

กรณีหมู่บ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลง โครงสร้างอำนาจมีลักษณะปะทะประสานระหว่างโครงสร้างแบบอุปถัมภ์ แบบชนชั้นและเผด็จฝ่ายโดยพลวัตของโครงสร้างอำนาจ เริ่มต้นจากโครงสร้างอำนาจแบบอุปถัมภ์ได้รับอิทธิพลลงเหลือจากระบบศักดินา ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องในหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับข้าราชการด้วยเมื่ออำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซง

ความผันแปรในโครงสร้างอำนาจหมู่บ้านมีมากขึ้น เมื่อนำตนเองไปผูกติดกับตลาดโลก ลักษณะความสัมพันธ์ทางชนชั้นเริ่มเด่นชัดมี 2 ลักษณะผสมกันอยู่ ประการแรก เป็นลักษณะทางชนชั้นที่รับเอาระบบศักดินามาสวม ประการที่สอง มีลักษณะชนชั้นที่เป็นแบบทุนนิยม ทำให้หมู่บ้านเกิดการแตกแยกและแบ่งเป็นเผด็จฝ่าย ซึ่งต่างก็พยายามจะช่วงชิงการนำในที และความขัดแย้งเกิดขึ้นอยู่เสมอเมื่อมีประเด็นต่างๆที่เป็นผลประโยชน์เข้ามากระทบ

สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ (2543 , 26.6 – 11) ได้เสนอตัวชี้วัดความเข้มแข็งหาชุมชนดังนี้

1. โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการเป็นประชาคมประกอบด้วย การมีกลุ่มองค์กร จำนวนคน สถานที่ การพบปะ ประเด็นการพูดคุย ความใกล้ชิด และการสื่อสารมีมากน้อยเพียงใด
2. กระบวนการตัดสินใจและเรียนรู้ของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนและหาข้อสรุปในการแก้ปัญหาอย่างไร
3. ภาวะผู้นำมีจำนวนมากน้อยเพียงใด กระจายตัวหรือไม่ ผู้นำมีความสัมพันธ์กับสมาชิกหรือไม่ และคุณสมบัติในการติดตามปัญหา การเรียนรู้กว้างไกลหรือไม่

4. กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในการให้ความสำคัญกับการชักจูงคน การพัฒนาศักยภาพของสมาชิกโดยการเน้นกลุ่มในการแสดงพลังอำนาจและพลังต่อการเปลี่ยนแปลงความรับผิดชอบร่วมกัน

5. บทบาทของผู้หญิงในการเป็นผู้นำ

6. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในฐานะเป็นศูนย์กลางในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะมีทรัพยากรหลายอย่าง เช่น คน ทุน วัสดุ อุปกรณ์และอำนาจหน้าที่

7. การประยุกต์ใช้ข้อมูลในการเสริมสร้างความแข็งแรง ซึ่งเป็นการมองเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างในแต่ละพื้นที่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็ง

8. การบริหารจัดการและกฎระเบียบ ทั้งนี้เอื้อประโยชน์และเป็นอุปสรรคในการทำงาน เช่นการบริหารบุคคล กลุ่ม โครงการ การเงิน การบัญชี การตรวจสอบ การบันทึกการประชุม การวางแผนแบบมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่ต้องพัฒนาภายใต้สภาวะความรู้และความสามารถของชุมชนในการประยุกต์เข้ากับหลักวิชาการสากล

9. การระดมทุนภายในและภายนอกชุมชน กิจกรรมการแก้ไขปัญหาที่เป็นจริงในชุมชนนั้น ถึงแม้ว่าได้มีการเสนอแนวคิดหรือหลักการที่ดี แต่ขาดทุนในการดำเนินการก็ไม่สามารถบรรลุผลได้ ดังนั้นชุมชนจึงต้องพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจโดยการระดมทุนทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ต้องรักษาคัดค้านของชุมชนและมีความเป็นอิสระในการทำงานของชุมชน

10. การจัดการและกลวิธีที่เอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นการใช้นโยบายแบบรวมศูนย์อำนาจจากส่วนท้องถิ่น หรือการกระจายอำนาจให้ชุมชนเป็นผู้จัดการ ซึ่งมีผลแตกต่างต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยิ่ง

11. การจัดการความเข้มแข็งภายในชุมชน และชุมชนกับสังคมภายนอก ซึ่งมีใช้กระบวนการแบบดั้งเดิม โดยใช้วัฒนธรรมชุมชนและสันติวิธีอย่างไรที่สามารถทำให้ลดความขัดแย้ง และทำให้เกิดความสามัคคีอันจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

12. กระบวนการในการพัฒนาโดยศึกษาชุมชน มีกระบวนการ และเครื่องมือในการทำงานอย่างไรที่จะก่อให้เกิดกิจกรรมพัฒนาประสบผลสำเร็จ ซึ่งข้อมูลที่สำคัญคือ กระบวนการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมของคนหลากหลายกลุ่มในตำบล

อุทัย ดุลยเกษม และเอนก นาคะบุตร (2541,158 -173) ได้นำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ เงื่อนไข ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนไว้สรุปได้ว่า

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวนราบ นั้นหมายถึง สัมพันธภาพทางอำนาจในชุมชนเท่าเทียมกันอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกันนัก ซึ่งปัจจัยดังกล่าว เกี่ยวโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนเป็นสำคัญ การแทรกแซงโดยรัฐในโครงสร้างแนวดิ่ง ส่งผลให้เกิดการปรับตัวทางโครงสร้างในชุมชนไปสู่แนวดิ่ง ดังเช่น ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเกิดขึ้นจากผู้อุปถัมภ์มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรของรัฐมากกว่า

2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การตลาด การสะสมและกระจายส่วนเกิน เงื่อนไขสำคัญ คือ ชุมชนมีสิทธิอำนาจในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรของตนเองหรือไม่ เพียงใด ซึ่งในภาวะปัจจุบันภายใต้กระบวนการค้นคว้าวิจัยและพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมได้ทำลายระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชนจำนวนมาก ทำให้เศรษฐกิจชุมชนต้องพึ่งพิงกลไกตลาด อันเป็นเงื่อนไขของความอ่อนแอ และการล่มสลายของชุมชน

3. ค่านิยมจากศาสนาธรรม หรืออุดมการณ์ในการใช้ชีวิต ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าสังคมชนบทไม่ว่าจะนับถือผี หรือศาสนาอื่น ล้วนเน้นเรื่องความสันโดษ สมถะ และการเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติในฐานะเป็นจิตวิญญาณ แต่อุดมการณ์ดังกล่าว ถูกกระทบรุนแรงโดยกระแสบริโภคนิยม และสินค้านิยมในลัทธิทุนนิยมเสรี

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิม เงื่อนไขสำคัญ คือ ชุมชนสามารถกำหนดกระบวนการเรียนรู้ของตนเองได้ และเป็นการศึกษาที่ไม่แยกออกไปจากชีวิตทางสังคมของชุมชน แต่ระบบการศึกษาของรัฐที่ผ่านมานอกจากจะแยกศึกษาออกจากชีวิตแล้ว ยังเก็บกด ปิดกั้น ภูมิปัญญาของชุมชน ส่งผลให้เกิดความอ่อนแอของชุมชน

5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนเกิดขึ้นได้หลายเงื่อนไข เช่น จากการประพฤติปฏิบัติตนตามศีลธรรมของชุมชน หรือการเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชุมชน หรือการเป็นผู้ทรงความรู้ในด้านต่าง ๆ ปัญหาที่ผ่านมาก็คือ กลไกของรัฐ ได้จัดตั้งผู้นำทางการ ให้เป็นตัวแทนของรัฐ โดยไม่ได้สนับสนุนผู้นำตามธรรมชาติที่มีอยู่ อันทำให้บางครั้งเกิดความขัดแย้งในชุมชน

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น รูปธรรมได้แก่การช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชน ซึ่งสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง โดยมีกฎเกณฑ์ แบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ซึ่งชุมชนที่มีความแน่นแฟ้น จะสามารถมีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาได้อย่างดี

7. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นสถานที่พบปะของชุมชน หรือกระบวนการถ่ายทอดและเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ผ่านสื่อพื้นบ้านในรูปแบบต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้อย่างรวดเร็วทันสถานการณ์

โดยสรุปแล้วความเข้มแข็งของชุมชนไทยขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจทั้งเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจโลก ถ้าชุมชนสามารถจัดการให้พึ่งพาตนเองได้ชุมชนก็จะมีคามเข้มแข็ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การเข้ามาแทรกแซงของรัฐด้วย

บทที่ 3 อำนาจและการใช้อำนาจของชุมชน

1. สังคมบรรพกาล

1.1 ชุมชนแพรกหาเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ระหว่างอำเภอเมืองพัทลุง กับ อำเภอควนขนุน จากศาลากลางจังหวัดพัทลุงถึงที่ทำการ อบต. แพรกหา มีระยะทาง 11 กิโลเมตร และระยะทางจากที่ว่าการอำเภอควนขนุน ถึงที่ทำการ อบต. แพรกหา รวม 13 กิโลเมตร ชุมชนแพรกหา มีเนื้อที่ติดต่อกับหลายท้องที่ คือ ทิศใต้ติดกับอำเภอเมืองพัทลุง ทิศตะวันตกติดกับอำเภอศรีบรรพต และกึ่งอำเภอศรีนครินทร์ ที่ตั้งหมู่บ้านแพรกหา ถ้ามองนับท้องที่ทางอาณาเขตแล้วชุมชนแพรกหา จึงเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของทั้งอำเภอเมืองพัทลุง อำเภอควนขนุน อำเภอศรีบรรพตและกึ่งอำเภอศรีนครินทร์

จากรายชื่อวัดในจังหวัดพัทลุง ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูประจักษ์วิহারคุณ (2536,40-47) พบว่ามีวัดที่อยู่ในบริเวณชุมชนแพรกหามายาวนานหลายวัด ที่สำคัญ ได้แก่

วัดปรางหมูใน	พ.ศ.ที่สร้าง	2194
วัดปรางหมูนอก	พ.ศ.ที่สร้าง	2201
วัดป่าวิไลย์	พ.ศ.ที่สร้าง	2225
วัดควนแพรกหา	พ.ศ.ที่สร้าง	2227
วัดถ้ำ	พ.ศ.ที่สร้าง	2250
วัดเขาป่าแจ้	พ.ศ.ที่สร้าง	2340
วัดควนปริง	พ.ศ.ที่สร้าง	2413
วัดทุ่งชิงหิ้ง	พ.ศ.ที่สร้าง	2475

ข้อมูลดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนแพรกหาเป็นชุมชนที่มีความเป็นมายาวนาน อย่างน้อยที่สุดก็ก่อน ปีพ.ศ. 2225 – 2227 ปีที่สร้างวัด 2 วัด ใจกลางชุมชน คือวัดป่าวิไลย์ และวัดควนแพรกหา (ปัจจุบันวัดป่าวิไลย์ เป็นวัดร้างและใช้เป็นที่ตั้งโรงเรียนปัญญาวุธ ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบลแพรกหา)

1.2 ชื่อชุมชน จากคำบอกเล่าของนางสั่น กรดเต็ม (สัมภาษณ์ สั่น กรดเต็ม : 2543) สันนิษฐานว่า คำว่า “แพรกหา” มาจากคำว่า “แพรกหาย” เนื่องจากคลองเดิมแพรกหา ช่วงที่ผ่านใจกลางชุมชนจะเป็นคลองคด ในตอนที่สร้างทำนบกั้นน้ำ จึงมีความจำเป็นต้องขุดคลองใหม่ ให้ตรงมาลงที่ทำนบ คลองสายเก่าที่มีอยู่เดิมจึงหายไป แต่ยังคงมีร่องรอยให้เห็นเป็น

กอสาคูอยู่ ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณตรงแพรงที่หายไปนั้นว่า “แพรงหาย” แล้วร่อนมาเป็น “แพรงหา” จนถึงปัจจุบัน

เพิ่ม ชูช่วย (สัมภาษณ์เพิ่ม ชูช่วย : 2543) เล่าว่า ในแง่พื้นที่การปกครองแต่เดิมแพรงหาขึ้นกับตำบลปรางหมื่นเหนือ หรือปรางหมื่น 2 ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น ตำบลพนมวังค์ และใน ปีพ.ศ. 2525 ก็แยกเป็นตำบลแพรงหา แต่ในความเป็นจริงชุมชนแพรงหาขึ้นกับบริเวณถึง 4 อำเภอ คือ อำเภอเมืองพัทลุง (บริเวณบ้านลาน บ้านธง) ถึงอำเภอศรีนครินทร์ (บริเวณบ้านทอน ชุมพู่, ทอนช้างทราย, หูบ อำเภอศรีบรรพต (บริเวณบ้านไสป่าสูง, หน้าเกาะ, ปายาง) และอำเภอควนขนุน (บ้านเขาพังอิฐ, หุ่นสามบาท, หุ่นข้า, หุ่นชิงหนิง, เขาโต๊ะบุญ, .เขาป่าเจ้า, พังดาน, แพรงหา, ไสหยีตก, ไสหยีออก, ไนยาง, ไสขาม, ควนน้อย, ม่วงเตี้ย)

2. โครงสร้างของชุมชนและความเข้มแข็ง

โครงสร้างชุมชนแพรงหา อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ โครงสร้างตามระบบราชการ และโครงสร้างตามธรรมชาติ เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาจึงแยกศึกษาเป็น 2 ลักษณะ โดยเบื้องต้นจะศึกษาตามระบบราชการก่อน พบว่ามีรายละเอียดดังนี้

- ตำบลแพรงหา มี 8 หมู่บ้าน มีลักษณะความเข้มแข็งที่เป็นจุดเด่นของหมู่บ้านเป็นพิเศษคือ

หมู่ที่ 1 มีกำนันหลบ คงศรีทอง เป็นผู้ใหญ่บ้าน (พ.ศ.2543) หมู่บ้านนี้ก่อนหน้านี้เคยมีกำนันมานิต มาแสงเป็นผู้ใหญ่บ้าน โดยทั่วไปแล้วผู้นำจะเป็นนักเลงหรือ “คนใหญ่” เพราะพื้นที่เป็นทางผ่านของโจร มีเขตรอยต่อกับตำบลอื่น ทั้งตำบลปรางหมื่น ตำบลพนมวังค์ ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านนี้ถูกยิงเสียชีวิตมาแล้ว 3 คน คือ นายถัด เมืองแก้ว, นายดิษฐ์ ตรีพลอักษร และนายมานิต มาแสง ปัจจุบันหมู่ที่ 1 มีความสะดวกในการคมนาคมมากที่สุดและโครงสร้างทางด้านสาธารณูปโภคดีที่สุด เนื่องจากอยู่ติดกับถนนสายเอเชีย ดังนั้น โทรศัพท์ ประปา ไฟฟ้าและเส้นทางการคมนาคมจึงมีพร้อมมูล สามารถรองรับการลงทุนได้ดี จึงมีปั้มน้ำมัน มีธุรกิจร้านค้าและฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เกิดขึ้นในบริเวณนี้ แต่โดยทั่วไปชาวบ้านยังมีความเป็นอยู่แบบชนบททั่วไป มีการค้าขายบ้างก็เป็นเพียงค้าข้างทาง เช่น ร้านขายข้าวหลาม, ไก่ย่าง, ส้มตำ, ขนมพื้นบ้านต่าง ๆ และผลิตผลทางการเกษตร เช่น ถั่วต้ม, ข้าวโพดต้ม เป็นต้น ส่วนธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีในพื้นที่เป็นของนักลงทุนจากภายนอก

หมู่ที่ 2 เป็นหมู่บ้านที่เคยมีกำนันมาแล้วถึง 4 คน คือ ขวัญ นุ่นเกลี้ยง, คล้าย รอดชู, แดง บุญเพชรแก้ว และอำนวย จันทรัตน์ ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา, ทำสวน ปัจจุบันมีกลุ่มที่มีความเข้มแข็งคือกลุ่มออมทรัพย์แพรงหา ซึ่งมีธุรกิจปั้มน้ำมันและร้านค้าเป็น

ของตนเอง นอกจากนั้นยังมีกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรหา ซึ่งมีกิจกรรมที่เข้มแข็ง เด็บโตขยายออกไปถึง 4 อำเภอ กลุ่มโคเนื้อก็มีหมู่ที่ 2 เป็นแกนกลางในการดำเนินการ ที่ตั้งของสถานีอนามัยตำบลแพรหาที่อยู่ในหมู่บ้านนี้ ผู้นำธรรมชาติที่สำคัญคือเกริกพล - บุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์

หมู่ที่ 3 อยู่ติดกับหมู่ที่ 2 และมีกิจกรรมร่วมกันคือกลุ่มออมทรัพย์, กลุ่มโคเนื้อ, กลุ่มทอผ้าบ้านแพรหา นอกจากจากนั้นยังเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรอยู่กันหนาแน่นเป็นกลุ่มก้อน จึงทำกิจกรรมกันสะดวก และมีวัดควนแพรหา, โรงเรียนวัดควนแพรหา, ศูนย์เด็กเล็กบ้านแพรหา เป็นจุดรวมที่สามารถอำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ ราษฎรส่วนใหญ่ทำนา, ทำสวน และมีข้าราชการ, ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจอยู่จำนวนมาก รวมทั้งข้าราชการบำนาญ เช่น นายเพิ่ม ชูช่วย, นายลก วรศรี, นายเพียร ทองอินแก้ว ซึ่งมีผลต่อการดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้านไม่น้อย

หมู่ที่ 4 อยู่ติดกับตำบลพนมวังก และตำบลนาขยาด เป็นหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งน้อยที่สุด แม้จะมีวัดเขาป่าเจ้า, โรงเรียนวัดเขาป่าเจ้า แต่อัตราการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาของนักเรียนมีต่ำที่สุด รายได้ของราษฎรน้อยที่สุด เพราะส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียว อาจมีทำงานรับจ้างบ้างก็เป็นส่วนน้อย แต่วัฒนธรรมประเพณียังถูกทำลายน้อยที่สุด ทุนทางสังคมด้านนี้ของหมู่บ้านจึงมีความเข้มแข็งมาก

หมู่ที่ 5 เป็นหมู่บ้านที่อยู่ใจกลางตำบล เป็นที่ตั้งของโรงเรียนปัญญารุช ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบล เป็นที่ตั้งของที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ตั้งของสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญารุช) และเป็นหมู่บ้านเดียวที่สามารถประกาศเป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติดได้ ราษฎรส่วนใหญ่ทำนา ทำสวนและมีจำนวนมากที่รับราชการ และเป็นลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ มีโครงสร้างด้านสาธารณูปโภคค่อนข้างดี

หมู่ที่ 6 เป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง มีผู้นำที่มีความเข้มแข็งหัวก้าวหน้า เช่น ศิริวรรณ หนูพัฒน์, ล่อง แก้วเรือง ราษฎรมีฐานะค่อนข้างดี ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา, ทำสวน และรับราชการ

หมู่ที่ 7 เป็นอีกหมู่บ้านที่ไม่เข้มแข็งทางเศรษฐกิจ แต่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมสูง แม้พื้นที่จะอยู่ติดกับถนนเอเชีย แต่ความเจริญทางด้านสาธารณูปโภคยังมีน้อยมาก เนื่องจากเป็นหมู่บ้านใหม่ที่แยกตัวมาจากหมู่ที่ 1 จึงยังขาดผู้นำ การพัฒนาทางวัตถุจึงไม่ค่อยมี ราษฎรส่วนใหญ่ทำนาและรับจ้าง

หมู่ที่ 8 เป็นหมู่บ้านที่แยกมาจากหมู่ที่ 6 จึงเป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เช่นเดียวกับหมู่ที่ 6 เมื่อมีถนนลาดยางตัดผ่านเข้ามาในหมู่บ้าน การติดต่อคมนาคมก็สะดวกขึ้น แต่ราษฎรส่วนใหญ่ทำนา, ทำสวน มีฐานะยังไม่ค่อยดีนัก

ภาพรวมของตำบลแพรกหา

ตำบลแพรกหาเป็นตำบลที่มีความสามัคคีสูง หน่วยงานราชการต่าง ๆ มักใช้ตำบลแพรกหาเป็นตัวขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม บุคลากรในชุมชนเองก็มีความพร้อมสูง ราษฎรทุกบ้านจะร่วมกันจัดกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมร่วมของตำบลเป็นประจำ กิจกรรมที่สำคัญ คือ

- กีฬาตำบล จัดที่โรงเรียนปัญญาวุฒ
- เทศกาลลอยกระทง หมุนเวียนกันจัด 3 จุด คือ หานยา, แม่หัวย และคลองแพรกหา
- วันผู้สูงอายุ จัดที่ทำการอบต.
- ลากพระ จัดที่วัดปรางหมู
- แข่งโพนพรก จัดที่วัดทุ่งชิงหรั่ง

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่แยกกันจัดตามเทศกาลที่สำคัญ เช่น ซิงเปอต เข้าพรรษา เป็นต้น

ด้านการศึกษา ชุมชนมีความตื่นตัวสูง นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีอัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดพัทลุง

ด้านรายได้ ราษฎรมีรายได้ไม่มากนัก แต่รายจ่ายก็น้อย เนื่องจากส่วนใหญ่ยังดำรงระบบการผลิตเพื่อบริโภคเป็นส่วนใหญ่

โดยภาพรวม โครงสร้างของตำบลแพรกหาถือว่ามีความเข้มแข็งระดับหนึ่ง แม้จะถูกแทรกแซงจากรัฐจนสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองไปบ้าง แต่จุดแข็งทางวัฒนธรรมของชุมชนทำให้สามารถคงความเข้มแข็งอยู่ได้

ในแง่โครงสร้างชุมชนที่เป็นจริงไม่ยึดกรอบพื้นที่ตามระบบราชการ นอกจากตำบลแพรกหา จะมี 8 หมู่บ้านดังกล่าวแล้ว พบว่าชุมชนแพรกหายังมีบางส่วนของตำบลอื่น ๆ มาเกี่ยวข้องกับชุมชนอีกด้วย จะขอแบ่งศึกษาตามตำบลที่เข้ามาเกี่ยวข้องมีดังนี้

- ส่วนของตำบลชุมพล กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ เดิมเป็นพื้นที่ยากจนและเป็นเขตอำนาจรัฐแดงในช่วง พ.ศ.2515 - 2526 เป็นฐานที่ตั้งสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ปัจจุบันสภาพความแตกแยกทางลัทธิความเชื่อหมดไป จากการที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง คือ ประยูร ชูทอง ผู้ใหญ่บ้านและประธานฝ่ายบริหารตำบลชุมพล จึงมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์เกิดขึ้นจำนวนมาก เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทอผ้า (แยกจากแพรกหา) กลุ่มทำน้ำปลา ราษฎรส่วนใหญ่ทำสวนยางพารา จึงมีรายได้ค่อนข้างดี

- ส่วนของตำบลตะพาน อำเภอศรีบรรพต เป็นเขตที่เศรษฐกิจค่อนข้างดี เพราะราษฎรส่วนใหญ่ทำสวนยางพารา แต่เป็นเขตที่มีความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับยาเสพติดค่อนข้างสูง การที่มีวัดสวนโหนด, วัดตะพาน ,โรงเรียนบ้านสวนโหนด, โรงเรียนวัดตะพาน, โรงเรียนตะพาน

พืทยา, โรงเรียนบ้านห้วยสาคูน, สถานือนามัยบ้านสวนโหนด และศูนย์เด็กเล็ก เป็นปัจจัยหนึ่งที่ลด ปัญหาลงได้บ้าง เพราะมีผู้นำที่คอยประสานและแก้ปัญหา

- ส่วนของตำบลนาขยาด อำเภอควนขนุน คือชุมชนเกาะยางและใกล้เคียง ตำบลนา ขยาด เป็นตำบลที่มีรายได้สูงที่สุดของจังหวัดพัทลุง ราษฎรประกอบอาชีพทำนา, ทำสวน มีวัดถึง 4 วัด คือวัดเกาะยาง, วัดลานชะ, วัดโงกน้ำ และวัดเขาโพรงเพลง มีโรงเรียน 6 โรงเรียน คือ โรงเรียนนาขยาดวิทยาคาร เป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบล โรงเรียนบ้านชันหมู่, โรงเรียนวัดลาน ชะ, โรงเรียนวัดเกาะยาง, โรงเรียนวัดเขาโพรงเพลง และโรงเรียนวัดโงกน้ำ สถานือนามัยก็มีถึง 2 แห่ง นอกจากนั้นยังมีสถานีตำรวจภูธรตำบลนาขยาด ซึ่งดูแลความสงบเรียบร้อยของตำบลนา ขยาด ตำบลแพรกหา และตำบลพนมวังค์ แต่เดิมชุมชนนี้มีโรงเรียนราษฎร เปิดสอนตั้งแต่ชั้น ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา คือโรงเรียนมัธยมเรืองศิลป์ จึงเป็นชุมชนที่มีความตื่นตัวทางการ ศึกษาสูง และมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมพอสมควร ด้านเศรษฐกิจมีสหกรณ์ออมทรัพย์นา ขยาด ซึ่งเป็นกิจการที่เข้มแข็ง มีปั้มน้ำมันและมีงานเก็บข้าวเปลือกเป็นของตนเอง

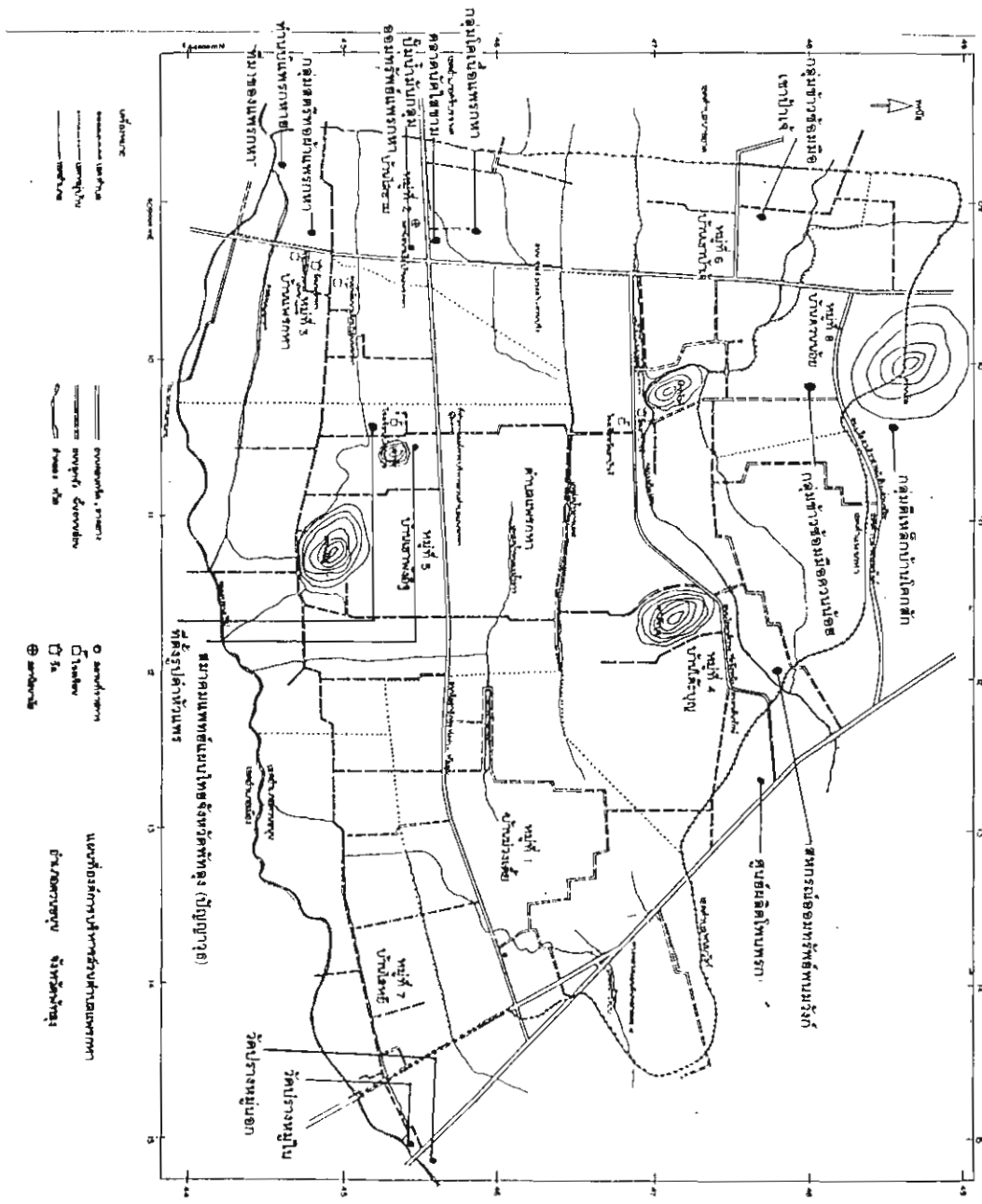
- ส่วนของตำบลพนมวังค์ อำเภอควนขนุน เป็นจุดของความเจริญจุดหนึ่งของชุมชน โดยเฉพาะบริเวณ ที่เรียกว่า “5 แยกไสยวน” ซึ่งเป็นทางผ่านไปสู่อำเภอเมืองพัทลุง ทาง ทางหนึ่ง ไปอำเภอหาดใหญ่ทางหนึ่ง ไปตำบลนาขยาดทางหนึ่ง ไปตำบลชัยบุรีทางหนึ่ง และไปตัว อำเภอควนขนุนทางหนึ่ง พนมวังค์มีความเข้มแข็งตรงจุดที่มีสหกรณ์การเกษตรพนมวังค์ มี สหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกรพัทลุง มีปั้มน้ำมันของสหกรณ์การเกษตรพนมวังค์ พนมวังค์มีวัด 2 วัด แต่เป็น วัดที่กำลังพัฒนา คือวัดทุ่งชิงหิ้งกับวัดควนปริง มีโรงเรียน 4 โรง คือโรงเรียนวัดทุ่งชิงหิ้ง, โรงเรียนวัดควนปริง, โรงเรียนวัดเขาพนม และโรงเรียนบ้านระหว่างควน ประชาชนมีความตื่นตัว ทางการศึกษาสูง มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งทำนา, ทำสวน, ธุรกิจ รับราชการ มีการ ว่างงานน้อยมาก มีผู้นำที่มีความเข้มแข็ง มีระบบการจัดการที่ดี จึงมีความสามัคคีสูง

- ส่วนของตำบลปรางหมู่ อำเภอเมืองพัทลุง มีราษฎรอยู่ทั้ง 2 อำเภอ แต่ส่วนใหญ่อยู่ ในเขตอำเภอเมืองพัทลุง ปรางหมู่ น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นศูนย์กลางของชุมชนแพรกหาใน อดีต จึงมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมสูง ราษฎรมีการศึกษาดี มีผู้นำทางปัญญาอยู่มาก เช่น นาย รุ่น เตียรุ่น อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านปรางหมู่ นายเดิม เพชรรักษ์ อดีตอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนทุ่งยางเปล ปัจจุบันมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายคนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน แม้จะมีปัญหาทางด้านยาเสพติดและโรคเอดส์ แต่จุดแข็งของชุมชนมีมาก น่าจะผ่านจุดวิกฤติไป ได้ ปรางหมู่มีวัดโบราณอยู่ถึง 3 แห่ง คือวัดปรางหมู่ใน วัดปรางหมู่นอก และวัดควนกรวด มีวัดที่ เพิ่งสร้างใหม่ 1 แห่ง คือวัดปรางชัย มีโรงเรียน 3 โรง คือโรงเรียนบ้านปรางหมู่, โรงเรียนบ้านควน กรวด และโรงเรียนบ้านแหลมยาง ด้านอาชีพและรายได้ของราษฎรจึงค่อนข้างดี มีรายได้สูง จุด

เด่นของปรางหมูคือวัฒนธรรมและสิ่งเกิดใหม่ คือหมู่บ้านไม้ดอกไม้ประดับ อันเป็นตัวทำรายได้ให้กับชุมชนได้มาก และเป็นความเข้มแข็งที่สำคัญของปรางหมูอีกด้วย

- ส่วนของตำบลโคกชะงาย มีลักษณะคล้าย ๆ กับตำบลปรางหมู คือเป็นชนานเมือง แต่ตำบลโคกชะงายเป็นทางผ่านของถนนเพชรเกษม จากจังหวัดตรัง ราษฎรประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งที่แต่เดิมมีแต่ทำนาอย่างเดียว และก่อนมีระบบชลประทาน นาในตำบลโคกชะงาย ก็ถือว่าเป็นนาไม่ดี ดังคำกล่าวที่ว่า “นาทุ่งเต๋านกเขานอนตอด ลูกสาวชาวทุ่งเต๋าให้เปล่า ๆ ก็ไม่ทอด” ทุ่งเต๋าเป็นทุ่งสำคัญของตำบลโคกชะงาย พอมีโครงการชลประทาน นาที่หอม ทุ่งนาแถบนี้กลับกลายเป็นนาที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุง โดยทั่วไปสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง โคกชะงายเป็นอู่วัฒนธรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง มีวัดเก่าแก่ถึง 4 วัด คือวัดเขาเจ็ยก, วัดธาราสติธย์ (วัดเต่า) วัดโคกชะงาย และวัดโคกมะม่วง โรงเรียนมี 3 โรง คือ โรงเรียนวัดโคกชะงายและวัดโคกมะม่วงและโรงเรียนวัดธาราสติธย์ ราษฎรมีอาชีพที่หลากหลายเช่นเดียวกับตำบลปรางหมู แต่รายได้หลักคือการทำนา ชุมชนที่สำคัญในตำบลโคกชะงายคือตลาดนาท่อม ซึ่งเป็นตลาดเก่าแก่ และเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญของจังหวัดพัทลุง ปัจจุบันอาชีพเก่าแก่ออย่างหนึ่งที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงและเป็นจุดเด่นของโคกชะงายคือการเย็บจากสาคร ปีหนึ่ง ๆ ราษฎรมีรายได้จากการเย็บจากขายเป็นจำนวนมาก เป็นอาชีพที่ลงทุนน้อยและทำอยู่กับบ้าน ลูกค้าก็มาซื้อถึงบ้าน โดยผู้ผลิตรวมกันตั้งราคาเองได้อีกด้วย

โครงสร้างของชุมชนแพรงหา ทั้งที่เป็นโครงสร้างชุมชนภาครัฐและโครงสร้างของชุมชนเอง ยังมีความผูกพัน ความเป็นเครือญาติ ความผูกพันทางวัฒนธรรม การพึ่งพากันทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นเศรษฐกิจง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เดิมคนปรางหมูและเกาะยางมีหน้าที่ผลิตได้ขายให้กับชุมชนบริเวณนี้ วันนี้ปรางหมูยังคงเป็นตลาด แต่กลายเป็นตลาดดอกไม้ ชุมชนโคกชะงายเป็นตลาดจากสาคร แพรงหาเป็นตลาดผ้า ตะแพนเป็นตลาดผลไม้ ฯลฯ การแลกเปลี่ยนภายในยังคงมีอยู่ ตลาดนัดในชุมชนยังคงเป็นจุดนัดพบของสินค้า แม้บรรยากาศจะเปลี่ยนไปบ้าง แต่ยังสามารถมองเห็นโครงสร้างดั้งเดิมที่เป็นเค้าโครงอยู่

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครองและโครงสร้างต่าง ๆ ของชุมชนแพรอกา

3. ความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ

ชุมชนแพรกาประกอบด้วยหมู่บ้าน -หย่อมบ้านที่มีความสัมพันธ์กันโดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับท้องที่อำเภอ-ตำบล ภายหลังหมู่บ้านต่างๆ ถูกแยกออกจากกันโดยการแบ่งเป็นท้องที่ จึงมีหลายหมู่บ้านที่แยกเป็น 2 อำเภอ หรือ 2 ตำบล เช่น บ้านลาน แบ่งเป็นอำเภอเมืองพัทลุง และอำเภอควนขนุน (ตำบลโคกชะงายกับตำบลแพรกา) บ้านปายางแยกเป็น 3 อำเภอคือ อำเภอควนขนุน (แพรกา) อำเภอศรีบรรพต (ตะพาน) ถึงอำเภอศรีนครินทร์ (ตำบลชุมพล) บ้านพังดาน แบ่งเป็น 2 ตำบลคือ ตำบลนาขยาด และตำบลแพรกา บ้านควนน้อยแบ่งเป็น 2 ตำบลคือ ตำบลพนมวังก์และตำบลแพรกา บ้านทุ่งเช่า- แบ่งเป็น 2 ตำบลคือตำบลพนมวังก์กับตำบลแพรกา ถึงกระนั้นความเป็นชุมชนก็ยังคงมีอยู่ กิจกรรมที่ไม่เป็นทางราชการราษฎรยังทำร่วมกัน เช่น งานบุญงานประเพณีต่างๆ ในชุมชน ราษฎรจากทุกท้องที่ ซึ่งมีความผูกพันกันทางวัฒนธรรมก็จะมาทำกิจกรรมร่วมกัน

ประมาณ ปีพ.ศ.2460 มีเหตุการณ์เกี่ยวข้องสอดคล้องกัน 2 เหตุการณ์ คือ มีชุมโจรเกิดขึ้นที่บ้านดอนทราย นำโดยรุ่งดอนทราย และดำหัวแพร มีนักเลงจำนวนมากไปร่วมกับชุมโจรดังกล่าว (สัมภาษณ์ ลับ รอดชู : 2543) และมีชุมโจรที่เป็นกลุ่มสาขาอีกจำนวนมาก รวมทั้งกลุ่มคล้ายแพรกา ซึ่งหนีคดีฆ่าคนจุดน้องเมีย อีกเหตุการณ์เกี่ยวข้องกันคือ การเก็บภาษีรัชชูปการ (ภาษี 4 บาท) ราษฎรที่ไม่เงินเสียภาษีต้องถูกเกณฑ์ไปทำถนนเขาพับผ้า (สัมภาษณ์ ชื่น ชูด้วง : 2543) หลายคนจึงต้องหนี และจำนวนหนึ่งก็หนีไปอยู่กับชุมโจร ทำให้ชุมโจรมีกำลังมากขึ้น และประกาศให้ราษฎรเลิกเสียภาษีให้กับทางราชการ จนทางราชการต้องส่งพระวิชัยประชาบาล ผู้บังคับการตำรวจภูธรมณฑลนครศรีธรรมราชมาอำนวยการปราบปราม (ล้อม เพ็งแก้ว : 2543, 40 - 53) คล้าย แพรกาถูกติดต่อให้เข้ามอบตัว แต่ต้องทำความดีทดแทน โดยฆ่ายก คอกควายกับยก ตากแดดเสียก่อน คล้าย แพรกาจึงวางแผนล่อยกตากแดดมาให้เพิ่ม ชูุ่น ฆ่าที่บ้านปายาง ในขณะที่ ยก ตากแดดนั่งกินข้าวอยู่กับคล้าย แพรกา ส่วนยก คอกควายถูกนำ ชูปาน และเอียด แข็งกึ่ง พันที่ห้วยขรี ในขณะที่กำลังชดเหล้าเถื่อนด้วยหมาด้อกบแดง เป็นอันว่า คล้าย แพรกา สามารถทำความดีทดแทนที่ฆ่านายสีหมอก (ผู้ซึ่งจุดน้องเมีย) ชูสนั่นท์ กำนันตำบลนาขยาด จึงพาคล้าย แพรกาไป “ออกตัว” กับพระวิชัยประชาบาล ที่วัดนาท่อม ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองปราบฯ กองหนึ่ง การทำความดีของคล้าย แพรกา ทำให้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านแทนขวัญ นุ่นเกลี้ยง และได้ขึ้นเป็นกำนันตำบลพนมวังก์ในวันเดียวกันนั้น (สัมภาษณ์ ลับ รอดชู : 2543) ส่วนเพิ่ม ชูุ่น คนพินยก ตากแดด กำนันคล้ายก็ให้ใช้นามสกุล “รอดชู” ของตนเป็นการตอบแทน

การแบ่งชุมชนออกเป็นอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการปกครอง เป็นการแทรกแซงของอำนาจรัฐที่เป็นผลดีกับรัฐ คือสามารถดูแลและปกครองได้ง่าย มีคนของ

ตนเข้ามาดูแลปกครองโดยตรง ในระยะแรกมีการแต่งตั้ง “คนใหญ่” ขึ้นมาเป็นกำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน
 ระยะหลังแม้จะให้มีการเลือกตั้งก็ใช้การเลือกตั้งแบบบเข้าแถว ซึ่งไม่เป็นประชาธิปไตย
 (สัมภาษณ์ ลับ รอดชู : 2543) เช่นการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 ตำบลพนมวัง เมื่อ พ.ศ. 2506
 กำนันแดง บุญเพชรแก้ว (น้องเขยของคล้าย รอดชู และเป็นกำนันถัดจากคล้าย รอดชู) ให้
 ราษฎรเลือกโดยใครเลือกคนใดก็ได้ไปเข้าแถวต่อจากผู้สมัครคนนั้น มีผู้สมัคร 2 คน คือ นายครุฑ
 มุขตา (น้องเขยกำนันแดง บุญเพชรแก้ว) และชื่น มากแก้ว ปรากฏว่าราษฎรจำนวนมากเลือก
 นายครุฑ มุขตาให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ทั้งนี้อาจจะด้วยเกรงใจกำนันซึ่งเป็นพี่ภรรยาของนายครุฑ ทำให้
 ให้การเลือกตั้งเป็นไปตามที่ตัวแทนของรัฐต้องการ

เมื่อ พ.ศ. 2471 คล้ายแพรเทศ หรือ กำนันคล้าย หลังจากได้เป็นกำนันแล้วก็ได้เร่ง
 พัฒนาตำบลให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐ เช่น การตัดถนนจากบ้านทุ่งข้าไปบ้านสวนโหนด ตัด
 ถนนจากบ้านไสยวนไปโรงเรียน และถนนสายม่วงลูกดำไปควนปริง บุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์
 (สัมภาษณ์ บุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์ : 2543) บุตรสาวของกำนันคล้าย รอดชู เล่าให้ฟังว่าการตัด
 ถนนสายม่วงลูกดำ-ควนปริงนั้นต้องจ้างชาวบ้านให้ถางซุย(ร่องทางเดิน) โดยจ้างเป็นข้าวเปลือกที่
 ยังไม่ได้นวด 2 เล่มเกวียน ชื่น ชูด้วง (สัมภาษณ์ ชื่น ชูด้วง : 2543) ตั้งข้อสังเกตว่ากำนันคล้ายจะ
 ไม่ตัดถนนผ่านที่ดินของตนจึงมีปัญหาเกี่ยวกับนายยก ไชขาว(ยก ไสขาม) จนไม่ยอมเผาผืนกันเนื่องจาก
 ถนนจากม่วงลูกดำ - ควนปริงกับถนนสายทุ่งข้า-สวนโหนดเข้าไปในที่ดินของนายยก ไสขามทั้ง 2
 สาย โดยเฉพาะสายม่วงลูกดำ-ควนปริงได้ตัดแบ่งที่ดินวัดออกเป็น 2 แปลง เมื่อถนนสายปรางหมู่-
 แพรเทศตัดเข้ามาที่ดินวัดก็กลายเป็น 4 แปลงทำให้เป็นปัญหาจนพระอธิการล้อม(ขณะนั้น) ต้อง
 ทิ้งวัดไปอยู่ที่อื่นเสียนานจนทางกรรมการวัดต้องตามไปนิมนต์กลับมาอยู่จนปัจจุบันนี้

4. การเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน

ชุมชนแพรเทศเป็นชุมชนที่มีความตื่นตัวทางการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ นอก
 ระบบ และตามอัธยาศัยโดยเฉพาะการศึกษาตามอัธยาศัย มีการศึกษากันอย่างกว้างขวางใน
 ชุมชน จึงมีผู้รู้ผู้เฒ่าและยังแผ่ไปถึงชุมชนอื่นอีกด้วย วัดปรางหมู่ในเป็นวัดประจำชุมชนที่
 สร้างผู้นำทางการศึกษามากวัดหนึ่งในจังหวัดพัทลุง โดยเฉพาะในยุคที่พระครูกาเดิมเป็นเจ้า
 อาวาสประมาณปี พ.ศ. 2460 มีพระเถรมาศึกษาพระธรรมวินัยเป็นจำนวนมาก เมื่อมีวัดใดขาด
 เจ้าอาวาสก็มักจะมานิมนต์พระจากวัดปรางหมู่ในไปเป็นเจ้าอาวาส เช่น วัดทะเลน้อย (ประวัติวัด
 ทะเลน้อย : 2543 หน้า 11) ได้นิมนต์พระใบฎีกาเกลี้ยงไปจากวัดปรางหมู่ในเมื่อ ปีพ.ศ. 2417
 และพระใบฎีกาเกลี้ยงก็ได้พัฒนาวัดทะเลน้อย จนมีความเจริญถาวรมาจนถึงปัจจุบัน นอกจาก
 นั้นก็มีวัดอื่นๆ ในปัจจุบันนี้ เช่น พระครูวิจิตรปัญญาทร เจ้าคณะตำบลแพรเทศ และเจ้าอาวาส
 วัดควนแพรเทศ ก็ไปจากวัดปรางหมู่ใน พระครูพัฒนกิจพิจาร เจ้าอาวาสวัดทุ่งยาวก็ไปจากวัด

ปรากฏใน ยังไม่นับพระของสมณศักดิ์อีกจำนวนมากที่ไปปกครองวัดต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ปัจจุบันชุมชนแพรอกหมามีกลุ่มที่เป็นเครือข่ายหนึ่งของมหาวิทยาลัยชาวบ้าน เป็นจำนวนมาก เช่น มีกลุ่มสตรีทอผ้าแพรอกหม่า สมาคมแพทย์แผนไทย โดยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวรุณ) กลุ่มโคเนื้อบ้านแพรอกหม่า กลุ่มข้าวซ้อมมือบ้านพังดาน กลุ่มตีเหล็ก และผลิตกะลามะพร้าวบ้านเกาะสัก กลุ่มสตรีสมุนไพรแพรอกหม่า สหกรณ์การเกษตรพนมวังค์ กลุ่มเกษตรกฤษฎีใหม่บ้านยหานย่า กลุ่มส่งเสริมศิลปะการแสดงภาคใต้ (หนังตะลุง) แพรอกหม่า กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่ทำหน้าที่ให้การศึกษา ในลักษณะการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

ภาพที่ 2 มหาวิทยาลัยชาวบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้และการศึกษาของชุมชน

วัดที่อยู่ในละแวกชุมชนแพรอกหม่า ก็มีหลายวัด เช่น วัดปรากฏใน วัดปรากฏนอก วัดทุ่งชิงหิ้ง วัดควนแพรอกหม่า วัดธาราสถิตย์ วัดเขาป่าเจ้า วัดพังดาน วัดควนปริง วัดสวนโหนด ที่เป็นวัดร้างมี 2 วัด คือ วัดถ้ำเขาพังอิฐ วัดป่าวิไลย์ (วิไล) ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนปัญญาวรุณขณะนี้ วัดแต่ละวัดจะเป็นจุดศูนย์รวมของชุมชนรอบข้าง นอกจากวัดจะมีพระที่มีบารมีเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธบริษัทแล้ว ในปัจจุบันแต่ละวัดจะมีพิธีกรที่ทำหน้าที่ประสานพิธีกรรมในวัด และในชุมชน วัดละหลายๆ คน เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยอีกรูปแบบหนึ่ง ส่วนการให้การศึกษาที่มีคุณภาพมากในส่วนของวัดคือการสอน ธรรมศึกษา และปริยัติธรรม ดังนั้นลูกศิษย์จากวัดในละแวกนี้ จึงมีอยู่ทั่วไป ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

มหาวิทยาลัยชาวบ้าน หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้จากเรื่องจริง ชีวิตจริง โดยใช้องค์ความรู้จากประสบการณ์และวิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่น ร่วมกับเรียนรู้และยกระดับการเรียนรู้ของชุมชนหรือภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานของรัฐ และชุมชนภายนอก

ในการเรียนในระบบก็มีโรงเรียนประถมศึกษาอยู่ในละแวกชุมชนหลายโรงเรียน เช่น โรงเรียนวัดควนปริง,โรงเรียนบ้านเขาป่าเจ้, โรงเรียนวัดแพรกหา,โรงเรียนบ้านควนใหม่,โรงเรียนบ้านสวนโหนด,โรงเรียนวัดพังดานและมีโรงเรียนมัธยมตั้งอยู่ใจกลางตำบลคือโรงเรียนปัญญาวุธ ส่วนโรงเรียนราษฎร์ แต่เดิมชุมชนแพรกหา โรงเรียนราษฎร์สอนวิชาสามัญ คือโรงเรียนมัธยม เรื่องศิลปซึ่งแต่เดิมตั้งอยู่ที่วัดควนปริงในราว พ.ศ. 2484 โดยครูเรือง อินแก้วเป็นผู้ก่อตั้ง เมื่อครูเรืองเสียชีวิตก็ย้ายไปตั้งที่วัดเกาะยาง มีครูพันธ์ อุ่นเสียมเป็นครูใหญ่ (สัมภาษณ์พันธ์ อุ่นเสียม:2543) โรงเรียนนี้ผลิตลูกศิษย์ออกไปประกอบอาชีพในที่ต่างๆ เป็นจำนวนมากที่มีชื่อเสียง เช่น พ.ต.อ.ผ่อง เลือเทพ อดีตนายกเทศมนตรี เทศบาลปากพ่อง, นายเปรม ชูทอง อดีต รองอธิการสถาบันราชภัฏยะลา, นางบุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ คนไทยดีเด่น ฯลฯ

ชุมชนแพรกหานับเป็นชุมชนที่มีการศึกษาแห่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุงจนถึงปัจจุบันนี้ สถิติการเรียนต่อของนักเรียนในชุมชนแพรกหาในระดับชั้นมัธยมศึกษายังมีสถิติสูงสุดของจังหวัดพัทลุง (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพัทลุง : 2538 หน้า 61) โดยสูงกว่าชุมชนคูหาสวรรค์ซึ่งเป็นชุมชนในเมืองด้วยซ้ำไป

4. การผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยนสินค้า

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าจังหวัดพัทลุงเป็นจังหวัดที่ผลิตข้าว ผ้าฝ้าย ได้ ชัน และน้ำมันยาง ชีผึ้ง น้ำผึ้ง แก่นและเปลือกไม้ต่างๆ โดยเฉพาะข้าวกับผ้าฝ้ายคุณภาพต่ำ พบว่าส่งไปขายที่เมืองนางาซากิของญี่ปุ่นในระหว่าง ปีพ.ศ.2229 – 2240 (สงบ สงเมือง : 2528, หน้า 161,169) ส่วนหลักฐานที่ปรากฏในยุโรป คือ ฮอลันดา และอังกฤษพบว่าสินค้าของออกพัทลุงมี รังนกนางแอ่น ซึ่งราคาสูงมาก นอกจากนั้นยังมี พริกไทย และของป่าประเภทหวาย ไม้ไผ่ งามช้าง เขาสัตว์อีกด้วย (สมคิด ทองสง : 2535,หน้า 23-24) นอกจากนั้นพัทลุงยังเป็นเมืองที่ทำการค้าควบคู่กับจังหวัดสงขลาตั้งแต่สมัยบรรพกาล จนกล่าวได้ว่าความเติบโตของพัทลุงและเมืองสงขลา นั้น มีผลมาจากการค้าโดยตรง (สมคิด ทองสง : 2535, หน้า 23) การค้าของพัทลุง ก็คือการขายสินค้าที่กล่าวแล้วในตอนต้น พ.ศ.2428 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสพัทลุงและทรงเขียนบรรยายสภาพเศรษฐกิจของจังหวัดพัทลุงว่า คนในพื้นที่เมืองอยู่อย่างยากน้อย สันโดษเป็นแบบเหมือนๆ กันไปเสียหมดไม่ถนัดการค้าขาย ทำนา แต่พอไปแลกซื้อข้าวกับข้าวเมืองสงขลามากิน ผ่านู้งก็พออยู่เพียงปีหนึ่งคนละผืนสองผืน ไม่ซื้อขายกันแล้วก็อยู่เปล่าๆ สบายแล้ว การซื้อขายจึงเกือบจะเรียกว่าไม่มีอันใดนอกจากของชำเล็กน้อย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : หน้า, 60) หลักฐานนี้บ่งชี้ว่าน่าสนใจด้วยแสดงว่าคนพัทลุงดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงมานานแล้ว สนธิสัญญาเบาริ่งที่ทำสัญญาเปิดประเทศเมื่อ พ.ศ.2432 เหมือนกับไม่มีความหมายกับต่อพัทลุงเลย

วิถีแห่งการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้าเปลี่ยนไปเมื่อความเจริญเข้ามามากขึ้นวิถีแห่งการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้าก็เปลี่ยนไป สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ได้แบ่งยุคของคนรอบทะเลสาบไว้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุค ไตรห้วงษ์ ยุคไปมา ค้าขายในเรือแม่และยุคทะเลลี้มพาย (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ : 2535, หน้า 56-66) และกล่าวไว้ว่าในช่วงที่ 3 ได้มีการผลิตโดยใช้พลังงาน เข้าสู่บริเวณนี้มากขึ้น จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมเร็วและขาดแคลนลงเรื่อยๆ วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน เปลี่ยนเป็นการแข่งขันซึ่งได้แย่งชิงกันมากขึ้นเป็นลำดับ ช่วงที่ 3 ที่กล่าวถึงก็คือในยุคที่ประกาศใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ.2504) แล้วนั่นเอง

ในอดีตชุมชนแพรูกาเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีลักษณะการพึ่งตนเองสูง คนในชุมชนผลิต บริโภค และแลกเปลี่ยนกันเอง นานๆ จึงจะออกไปซื้อสินค้าจากภายนอกสักครั้ง (สัมภาษณ์ สัน กรดเต็ม : 2543) สินค้าที่ซื้อจากภายนอก ก็มีจำกัดน้อยมาก เช่น ประเภทเครื่องใช้ถ้วยชามเคลือบ และของใช้ประเภทเครื่องมือบ้างบางชนิด หรือเครื่องมือการเกษตร เช่น จอบ พั่ว กบไสไม้ เลื่อย ฯลฯ เครื่องเหล็กบางชนิดที่ใช้ในชุมชนมีการผลิตได้เอง เช่น แก้ว ถึงหัวน จะเป็ช่ข้างตีเหล็กของชุมชนที่กล่าวกันว่าคมมาก เจ้าตัวยืนยันว่าเพราะมีดพั่ว “คมถึงหัวน” ตนจึงได้ฉายาว่า “แก้วถึงหัวน” ส่วนผ้าขาวบ้านก็ทอใช้เอง โดยมีขั้นตอนตั้งแต่ปลูกฝ้าย บั่นด้าย จนไปถึงการทอหูก และย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ

คนในชุมชนแพรูกาค่อนข้าง “ถือดี” ในเรื่องความสุขสบายและรู้สึกว่ามันไม่สุขสบายเท่า เช่น มีคำกล่าวว่า “นาทุ่งเต๋านกเขานอนตอด ลูกสาวชาวทุ่งเต๋าให้เปล่าๆ ก็ไม่กอด” (สัมภาษณ์ สัน ชูด้วง : 2543) หมายความว่า นาที่ทุ่งเต๋านั้นข้าวไม่ค่อยออกงาม ต้นเตี้ยขนาดนกเขายังนอนตอด ดังนั้นลูกสาวชาวทุ่งเต๋าให้เปล่าๆ ก็ไม่มีใครอยากได้ ถ้าแต่งงานกับสาวทุ่งเต๋าแล้วคงลำบากเรื่องการกินการอยู่แน่นอน (ทุ่งเต๋าเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับชุมชนแพรูกา) มีพระรูปหนึ่งชื่อเนียม เป็นชาวแพรูกา ที่ค่อนข้างมีความสามารถทางภาษา เคยเขียนกลอนไว้หลายสำนวนแต่หาคนจดจำไม่ได้ คราวหนึ่งไปจำพรรษาอยู่วัดตะแพน อดอยากมากพระเนียมจึงใช้ถ่านไม้เขียนไว้ว่า “อยู่ตะแพนแสนยากลำบากเหลือ แกงลูกเขือหัวมันจันไม่ไหว” (สัมภาษณ์ สัน กรดเต็ม : 2543) แล้วพระเนียมก็สะพายย่ามเดินกลับมาจำพรรษาที่วัดควนแพรูกาต่อ (สัมภาษณ์ สัน กรดเต็ม : 2543)

การแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนแพรูกามีตลาดนัดเป็นที่แลกเปลี่ยนโดยผลัดกันนัดที่ละวัน ตลาดนัดที่อยู่บริเวณชุมชน เช่น ตลาดนัดแพรูกา (ก้านคัล้าย รอดชูสร้างเมื่อ พ.ศ. 2490) ตลาดนัดปรางหมู่ ตลาดนัดโรงรม ตลาดนัดเกาะยาง ตลาดนัดสวนโหนด ตลาดนัดบ่อนห้วยหมาก ปัจจุบันตลาดนัดส่วนใหญ่ยังคงยืนยงมาตลอด แม้จะเลิกไปบางแห่งและบางแห่งก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ตลาดนัดที่ยังเหลืออยู่ปัจจุบัน (บางแห่งตั้งขึ้นใหม่แทนที่เก่า) คือตลาด

นัดไสขาม ตลาดนัดปัญญาวูธ ตลาดนัดโรงรม ตลาดนัดไสยวน ตลาดนัดศาลาตันรัก ตลาดนัดที่มีความเป็นมายาวนานและใหญ่ที่สุดคือตลาดนัดโรงรม

สินค้าที่ชาวชุมชนแพรกกหาที่นำมาขาย – แลกเปลี่ยนกันที่สำคัญได้แก่ ใต้ ข้าว (ทั้งข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวสารเหนียว) หมากแห้ง รำ ปลา ขนมหันเมือง มะพร้าว ผัก และเครื่องเทศ ส่วนสินค้าที่ซื้อจากตลาดนัดนอกชุมชน (เช่น ตลาดนาท่อม ตลาดนัดควนขนุน) มีกะปิ (บางทีกะปิทำเอง) หอม กระเทียม เกลือ น้ำผึ้ง (น้ำตาลโตนดเคี้ยว)

เมื่อการผลิตของชุมชนเป็นด้านเกษตรกรรม การจัดสรรน้ำจึงมีความจำเป็น การทำท้านบ และเหมืองฝายจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กล่าวกันว่าที่มาของชื่อชุมชน “แพรกกหา” ก็มาจากการขุดคลองทำท้านบนี้เอง เมื่อคลองคุดถูกขุดทางลัดคลองนั้นก็หายไป กลายเป็นแพรกกหา และแพรกกหาในที่สุด ท้านบสวนโหนด ท้านบไทรหัวช้าง ที่เป็นท้านบดินซึ่งต้องทำทุกปีก็มี เช่น ท้านบลำเลง ในทุกปีจะต้องมีหัวแรงในการนัดไปข้อมท้านบ (ถ้าเป็นท้านบดินก็ต้องตัดไม้มาข้อมและขุดดินมากมใหม่ เรียกว่า “ทุมนบ”) และขณะเดียวกันก็ต้อง “รื้อเหมือง” คือขุดลอกเอาดินโคลนที่ตกตะกอนจากปีก่อนขึ้นมา เพื่อให้ น้ำไหลสะดวก คนที่ไม่ไปช่วยข้อมท้านบและรื้อเหมืองก็จะถูกรังเกียจและไม่ให้ความสะดวกในการใช้น้ำทำนา

ย้อนหลังไปเมื่อ 30 กว่าปีที่แล้ว การทำนาก็ยังไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีเหมือนปัจจุบันนี้ ราษฎรจะใช้เวลาร้างฤดูหลังเก็บเกี่ยวขึ้นไปขุดหาซื้อขี้ค่างควมาตามถ้ำบนภูเขา เพื่อนำมาใช้เป็นปุ๋ยในการทำนา คนที่ไม่มีแรงงานพอจะไปขุดก็อาศัยซื้อขี้ค่างควมาใส่ना 2 ปีต่อครั้ง ข้าวก็ออกงามดี ส่วนการปลูกพืชอื่นก็ต้องใส่ปุ๋ยเคมี เช่น การหวานถั่ว ในช่วงระหว่างฤดูทำนา นอกจากไม่ต้องใส่ปุ๋ยแล้ว ถั่วก็ยังเป็นปุ๋ยให้นาอีกต่อหนึ่งด้วย การปลูกพืชประเภทผัก เช่น ผักกาดแตงกวา ถั่วค่าง หรือแตงโมก็จะใช้มูลวัว-ควายที่เลี้ยงไว้เป็นปุ๋ย (สัมภาษณ์ หวน ทองสง:2543)

วิถีการผลิต บริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้า ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 – 7 ราษฎรเริ่มให้ความสำคัญถึงการทำอาชีพทำนายน้อยลง มีการถางป่าปลูกยางพารามากขึ้น (ที่นาบางที่ถูกเปลี่ยนจากพื้นที่นามาปลูกยางพาราแทน) การเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ซึ่งเดิมเลี้ยงไว้เพื่อกินเศษอาหารที่เหลือก็เปลี่ยนมาเลี้ยงเป็นฟาร์ม การเลี้ยงวัวไว้ใช้ไถนา ก็เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ปัจจุบันจะเลี้ยงวัวไว้เพื่อขายเนื้อโดยเฉพาะ หรือไม่ก็เลี้ยงไว้เพื่อเป็นวัวนมและวัวชน นับวันการเลี้ยงวัวเนื้อพื้นเมืองจะลดน้อยลง ส่วนควายหายไปจากทุ่งแพรกกหานานเป็น 20 ปีมาแล้ว จนเมื่อไม่นานมานี้ เขย ศรีหนูสุด นำกลับมาเลี้ยงอีกครั้ง ด้วยเห็นว่ามิหน้ำพอเลี้ยงควายได้ (สัมภาษณ์ เขย ศรีหนูสุด:2543)

แม้ว่าวิถีการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนแพรกกหาจะเปลี่ยนไป เพราะผลกระทบจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและโดยแรงผลักดันจากเงื่อนไขภายนอก คือ “รัฐ” แต่ชาวบ้านยังคงใช้ชีวิตโดยปฏิบัติตามรากฐานเดิมที่มีอยู่ คือราษฎรยังคงทำนา และมีผล

ผลิตที่ใช้ในการบริโภคจากที่ดินบริเวณใกล้บ้าน และการเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่เพาะปลูกเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ เริ่มหันมาใช้เกษตรกรรมธรรมชาติที่ไม่พึ่งสารเคมีกันมากขึ้น วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ๆ ที่เรียบง่าย สันโดษยังคงเป็นความเคยชินของราษฎรในชุมชน การปรับเปลี่ยนไปสู่รากฐานเดิมจึงเป็นเรื่องไม่ยากเย็นแต่อย่างใด ตลาดนัดในชุมชนยังมีชีวิตชีวา สินค้าเกษตรและผลผลิตที่มาจากวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมยังมีชีวิตอยู่ในตลาดนัด ชุมชนจึงยังสามารถยืนอยู่บนรากฐานของตัวเองได้ในระดับหนึ่ง

6. ผู้นำ บทบาทของผู้นำ และบทบาทสตรี

แต่เดิมผู้นำของชุมชนแพรงหาจะต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งในสองอย่าง คือ เป็นนักเลงหัวไม้ หรือเป็น “คนใหญ่” อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งคือ เป็นคนมีพวกรมาก คนเกรงใจ คนที่มีคุณสมบัติทั้งสองอย่างนี้เท่านั้น จึงจะเป็นผู้นำที่เป็นตัวแทนของรัฐได้ ส่วนผู้นำตามธรรมชาติก็ต้องมีลักษณะใกล้เคียงกันนี้ เพราะเดิมคนที่เป็่นักเลงจะมีพวกรมากทั้งในถิ่นและต่างถิ่น เมื่อมีการลักข่วลักควายในชุมชนก็สามารถติดตามเอาคืนให้เจ้าของได้ ถ้าไม่เป็นคนนักเลงหรือลักข่วลักควายไม่เป็นก็จะรักษาทรัพย์สินของลูกบ้านไม่ได้ ถ้าเลือกคนมีศีลมีสัตย์เคร่งครัดจะถูกดูแคลนได้ว่า “ไอ้โน้นหรือจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เข้มหักได้เขียนก็ไม่เคยลัก ขึ้นมาเป็นคนบ้านเรามีถูกลักข่ว-ควาย หมดฝูงหรือ” (สมเจตนา มุณีโมไนย : 2537,28) ดังนั้นผู้นำในยุคต้น ๆ ของชุมชนแพรงหา จึงมักเป็นคนที่เป็่นนักเลงดังกล่าว

ผู้นำอย่างคล้ายแพรงหา หรือกำนันคล้าย รอดชู เป็นผู้นำที่ปกครองคนในชุมชนได้อย่างค่อนข้างราบรื่น เมื่อนักเลงมาเป็นกำนัน คนต่างถิ่นก็ยอมรู้จัก การจะมลักข่ว-ควาย จึงมีน้อยมาก กำนันคล้ายจะใช้ความเด็ดขาดในการปกครองคน อาศัยเป็นคนรูปร่างสูงใหญ่และหน้าตาดุคนจึงกลัวกันไปทั่ว ถ้าไม่ถูกใจใครหรือใครทำผิด กำนันคล้ายมักจะ“ตบ” เป็นการทำโทษ สั่งสอน และระบายความรู้สึก ในชุมชนจึงเกือบไม่มีโจรเลย จะมีก็แต่เสือเจิมที่เป็นเด็กรุ่นหลังและมีนิสัยมุทะลุไม่เชื่อฟังใคร และตั้งตัวเป็นโจรมีส้มครพรรคพวกจำนวนหนึ่ง ภายหลังเสือเจิมก็ถูกจับได้ ต่อมาได้รับการปล่อยตัวเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2513 จากนั้นสี่ปีเป็นคนมีลักษณะผิดปกติทางเพศคือชอบลวนลามผู้หญิง ในที่สุดก็ถูกรุมฆ่าตายที่ทุ่งนอก บริเวณชุมชนแพรงหา นั่นเอง

ภาพที่ 3 อนุสาวรีย์ของคล้ายแพรงหาหรือกำนันคล้าย รอดชู ในบริเวณวัดควนแพรง

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือคนที่ชักนำ ชักจูงคนอื่น “ทำการ” เช่น ผู้นำในการนัดซ่อมทำนบ รื้อเหมือง ออกปากทำถนน หรือขุดเหมืองใหม่ ผู้นำประเภทนี้ต้องมีความเสียสละสูงมาก เช่น นายชู เป็นผู้ริเริ่มขุดเหมืองสายทำนบพานขอนยางไปทุ่งเขาโต๊ะบุญ ช่วงแรกต้องลงแรงทำก่อนแล้วจึงเดินไปออกปากให้ชาวบ้านคนอื่นช่วย แต่เมื่อชาวบ้านในชุมชนเห็นประโยชน์แล้วในปีหลัง ๆ ก็จะมีคนช่วยกันขุดต่อ ๆ ไปและออกแรงร่วมใจกันรื้อเหมืองทุกปี กิจกรรมการซ่อมทำนบและรื้อเหมืองเพิ่งมาซาลงในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาเอง เพราะคนในชุมชนให้ความสำคัญกับการทำนาลดน้อยลง ออกไปรับจ้างทำงานนอกบ้านมากขึ้น ผู้รับผิดชอบทำเหมืองจึงกลายเป็นกรมชลประทานไป คนที่มาร่วมทำเหมืองก็เป็นลูกจ้างของกรมชลประทาน มีค่าแรงเป็นรายวัน ไม่ใช่งานอาสาอีกต่อไป

บทบาทของผู้นำในยุคปัจจุบันของชุมชนแพรเทศาเปลี่ยนไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ผู้นำปัจจุบันไม่จำเป็นต้องเป็นนักเลง แต่จะต้องเป็นที่ยอมรับของคนหมู่มากทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ความเสียสละ และองค์ประกอบอีกอย่างหนึ่งก็คือต้องมีความมั่นคงทางครอบครัว ซึ่งไม่ได้หมายถึงการมีฐานะดี แต่หมายถึงความกลมเกลียวสามัคคีในครอบครัวอย่างหนึ่งและมีฐานะพอที่จะทำงานช่วยเหลือคนอื่นได้ไม่เดือดร้อน (สัมภาษณ์ คล่อง มาแดง : 2543)

ผู้นำที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ได้จำกัดอยู่ที่การมีตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐ หรือตำแหน่งในองค์กรต่าง ๆ แต่จะให้ความสำคัญในบทบาทของผู้นำเหล่านั้น

ผู้นำสตรีที่ได้รับการคัดเลือกเป็นคนไทยดีเด่นด้วยผลงานการเป็นผู้นำในการพัฒนาอาชีพสตรี คือ นางบุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ ความเป็นผู้นำถูกบ่มเพาะขึ้นมาจากการที่เป็นลูกสาวของคล้ายแพรเทศากำนันคนดัง และเป็นภรรยาของเกริกพล สุภาพรเหมินทร์ ซึ่งเป็นนักคิด นักปฏิบัติและมีบทบาทเป็นผู้นำอยู่ในวงการนักคิดระดับประเทศ เมื่อปี พ.ศ. 2522 บุญเชื้อ ได้ชักนำแม่บ้านในละแวกบ้านแพรเทศาที่เคยมีประสบการณ์ในการทอหูกมาบ้าง มาฝึกหัดการทอผ้าด้วยกี่กระตุก และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ในระยะแรกก็นำชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไปศึกษาการปลูกหม่อนไหม การมัดย้อม การทอผ้าจากต้นแบบในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน แล้วก็นำมาทดลองทำจริงปรากฏว่าการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทำได้ระยะหนึ่งก็เลิกเพราะชาวบ้านยังขาดทักษะอยู่มาก การทำมัดย้อมก็ทำไม่ได้เช่นกัน เพราะต้องอาศัยเทคนิคมากจึงเหลือแต่กระบวนการทอผ้าอย่างเดียวโดยซื้อด้ายมาจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน ตามลักษณะลาย แล้วฝึกชาวบ้านจนสามารถทอได้ทุก ๆ ลายที่ตลาดต้องการ ในอนาคตบุญเชื้อคิดว่าคงต้องส่งเสริมให้มีการทำผ้ามัดย้อมด้วยสีธรรมชาติ เพราะตลาดต่างประเทศต้องการผ้าที่เป็นสีธรรมชาติมากกว่า (สัมภาษณ์ บุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ : 2543)

ภาพที่ 4 บุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์ ผู้นำสตรีพัทลุง

ภาพที่ 5 ช่อผกา ทองสง ผู้นำกลุ่มสตรีสมุนไพร
เมื่อนำสมาชิกไปดูงานกลุ่มครูบ ยอดแก้ว

หนูพา ยศไพโรจน์ เป็นผู้ใหญ่นับว่าจำนวนไม่กี่คนในจังหวัดพัทลุง เนื่องจาก
เพราะเป็นหลานสาวของ ยก ไชขาว (ยกไสขาว) จึงมีความเป็นคนรักเลสมัยใหม่ คือ “ใจถึง”
สนใจเรื่องการพัฒนาชาวบ้าน จึงได้รับเลือกให้เป็น ผู้ช่วยผู้ใหญ่นับ เมื่อ ปีพ.ศ.2530 และได้รับ
เลือกเป็นผู้ใหญ่นับเมื่อ ปีพ.ศ. 2539 ปัจจุบันเป็นกำลังสำคัญของกลุ่มทอผ้าแพรงหาและเป็นผู้นำ
สตรีตำบลแพรงหา (สัมภาษณ์ หนูพา ยศไพโรจน์ : 2543)

ชบา อินทร์เอียด เป็นมุสลิมที่มาจากอำเภอกงหราขณะที่เข้ามาเป็นสะใภ้ของตำบล
แพรงหานั้นเป็นลูกจ้างตัวเล็ก ๆ คนหนึ่งขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง แต่ด้วยความมีมานะ
จึงสามารถสลับเลื่อนตำแหน่งมาเรื่อย ๆ พร้อม ๆ กับการเรียนต่อจนจบปริญญาตรีตำแหน่งสุดท้าย
สอบเป็นปลัดอำเภอนับคนแรก ๆ ของจังหวัดพัทลุง มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชนคือการสนับสนุน
ส่งเสริมให้ชาวบ้านพัฒนาหมู่บ้านด้วยการประสานงานให้หน่วยงานในกรมการปกครองเข้ามา
ช่วยเหลือ นับว่าเป็นผู้นำสตรีที่สำคัญของชุมชนคนหนึ่ง

ช่อผกา ทองสง เป็นสะใภ้คนหนึ่งของคนในชุมชนแพรงหา แต่เมื่อย้ายเข้ามาอยู่ในครอบครัว
นักพัฒนา เป็นภรรยาของสมคิด ทองสง ผู้บริหารการศึกษาและนักคิดคนหนึ่งของจังหวัดพัทลุง จึง
ได้รับการส่งเสริมบทบาทให้เป็นผู้นำในการพัฒนากลุ่มสตรี เมื่อมีสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัด
พัทลุงเกิดขึ้นที่โรงเรียนปัญญารุช ช่อผกา ก็เข้าสมัครเป็นนักเรียนและสอบได้วิชาเภสัชกรรมแผน
โบราณในปีแรก ขณะนี้กำลังสอบเพื่อขอรับใบประกอบโรคศิลป์ใบที่ 2 ในสาขาเวชกรรม เพียงเวลา
2 ปีที่ก่อตั้งกลุ่มสตรีสมุนไพร แพรงหาขึ้นมา บัดนี้กลุ่มฯมีความก้าวหน้าไปมากพอสมควร มีการ
ผลิตแชมพูสระผม น้ำยาล้างจาน, ข้าวกลิ้ง และกลุ่มสตรีที่เรียนเภสัชกรรม-เวชกรรมอีกส่วนหนึ่งก็
สามารถผลิตยาสมุนไพรประเภทน้ำมันวด, ยาต้ม, ยาหมอม, ยาแก้โรคต่าง ๆ อยู่หลายขนานและ
สามารถสร้างรายได้ให้กับราษฎรในชุมชนได้มาก อีกทั้งยังส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านใน
การแพทย์ทางเลือกที่กำลังเป็นที่สนใจในขณะนี้ (สัมภาษณ์ ช่อผกา ทองสง : 2543)

บทบาทของผู้นำสตรีเหล่านี้ เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่มองเห็น แต่ในความเป็นจริงยังมีผู้นำกลุ่มอยู่อีกจำนวนมากที่ไม่ได้แสดงบทบาทชัดเจน แต่ก็เป็นผู้นำในการคิด-การทำให้แสวงหาความ "ลงตัว" ในการใช้ชีวิตของชาวบ้าน เป็นผู้ดำเนินการศึกษาเพื่อพัฒนางานเองและการพัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้นี้แหละที่จะทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของราษฎรก็ย่อมสะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชนเมื่อผู้ที่มีบทบาทของแม่เข้ามามีบทบาทในชุมชน การพัฒนาชุมชนก็มีความรอบด้านขึ้น

ผู้นำที่จัดว่ามีบทบาทอย่างมากในชุมชนแพรอกา คือบุคคลที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

พระครูวิจิตรปัญญาทร เจ้าอาวาสวัดควนแพรอกาและเจ้าคณะตำบลแพรอกา เคยเป็นพระลูกวัดปรางหมู่ในมาก่อน เมื่อวัดควนแพรอกาตำแหน่งเจ้าอาวาสว่าง จึงได้รับนิมนต์มาเป็นเจ้าอาวาสตั้งแต่ปีพ.ศ.2498 จนถึงปัจจุบัน นอกจากการพัฒนาวัดแล้ว ยังมีส่วนร่วมคิดกับกำนันคล้าย รอดชู ในการตัดถนนสายปรางหมู่ - แพรอกา จนเป็นถนนสายสำคัญของชุมชนในปัจจุบัน วัดควนแพรอกาเป็นวัดที่อยู่ใจกลางชุมชน มีพระจำพรรษาอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นอีกทางหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมบุตรหลานของผู้คนในชุมชนให้มีการศึกษาทั้งด้านปริยัติธรรมและนักธรรม ปัจจุบันมีลูกศิษย์จำนวนมากที่จบการศึกษาจากจังหวัดพัทลุง ไปศึกษาต่อในเมืองหลวง ถ้านับมหาเปรียญที่เป็นศิษย์วัดควนแพรอกา คงนับได้ไม่ต่ำกว่า 20 รูป นอกจากนั้นวัดแห่งนี้ยังเป็นศูนย์กลางในการให้การอบรมในด้านต่าง ๆ ของชุมชนอีกด้วย

ภาพที่ 6 พระครูวิจิตรปัญญาทร ผู้นำทางปัญญาของชุมชน

ภาพที่ 7 เกริกพล สุภาพรเหมินทร์(ที่สอง

จากซ้าย) แกนนำคนสำคัญของโรงเรียน
ปัญญาสุ

เมื่อปี พ.ศ.2525 พระครูวิจิตรปัญญาทร ได้ชักชวนชาวบ้านถางป่าบริเวณวัดปาวีโลย์ ซึ่งเคยเป็นวัดร้าง (สร้างเมื่อ พ.ศ.2225) เพื่อขอจัดตั้งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำตำบล โดยนิมนต์พระปาน, พระนุ้ย มาจำพรรษาและขอให้อาสาสมัครชาวบ้านเข้ามาบวชเพื่อเป็นหลักในการฟื้นฟูวัด จึงได้นายเควีจ ทองสง บวชเป็นพระภิกษุอีกรูปหนึ่ง หลังจากยกฐานะจากวัดร้างให้เป็นวัดสมบูรณ์แล้ว จึงร้องขอต่อกระทรวงศึกษาธิการเพื่อขอจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบล โดยใช้ที่ดินของวัดและที่ดินของราษฎรอีกจำนวนหนึ่ง เป็นจำนวน 35 ไร่ ระหว่างที่ทางราชการยังลังเลอยู่ นางสั้น กรดเต็ม ราษฎรในชุมชนได้เข้าถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัวในคราวเสด็จค่ายอภัยบริรักษ์ โรงเรียนปัญญาวุธจึงได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2525 (ครบ 300 ปีหลังจากการสร้างวัดพุด) และกลายเป็นศูนย์กลางในการอบรมความรู้ด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชนที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง

เกริกพล สุภาพรเหมินทร์ (สกุลเดิม ทองขุนดำ) เป็นข้าราชการครูที่เกษียณอายุราชการแล้วมาทำหน้าที่มีบทบาทเป็นผู้นำในชุมชน และเป็นผู้ประสานงานสร้างเครือข่ายขององค์กรต่าง ๆ ในจังหวัดพัทลุง ตั้งขึ้นมาเป็น “เครือข่ายเกลอย่าน พัทลุง” มีผู้นำชาวบ้านจำนวนมากมาทำกิจกรรมร่วมกัน เกริกพลเป็นผู้ริเริ่มกับบุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ ผู้เป็นภรรยาในการก่อตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรกหา เป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มโคเนื้อแพรกหา กลุ่มออมทรัพย์แพรกหา รุกกิกบิมน้ำมัน และเป็นผู้ประสานงานกองทุนสังคมของธนาคารออมสิน (SIF) ในระดับประเทศ เป็นประธานกลุ่มโคเนื้อจังหวัดพัทลุง นับว่าเกริกพลเป็นผู้นำที่สำคัญคนหนึ่งของชุมชนแพรกหา (สัมภาษณ์ เกริกพล สุภาพรเหมินทร์ : 2543)

พันธ์ บุญมาก นายกสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวุธ) ผู้สำเร็จการศึกษาวิชาการแพทย์แผนไทยสาขาเภสัชกรรมและสาขาเวชกรรมมาจากจังหวัดสงขลา เข้ามาบุกเบิกด้านการศึกษาแพทย์แผนไทยในจังหวัดพัทลุงตั้งแต่ปีพ.ศ.2536 โดยจัดตั้งชมรมสมุนไพรและสถานพยาบาลขึ้นที่วัดปรางหมูนอก โดยเมื่อมีปัญหาด้านอุดมการณ์ก็นำสมาชิกส่วนใหญ่มารวมตัวกันที่โรงเรียนปัญญาวุธ ภายใต้การดูแลสนับสนุนของสมคิด ทองสง ผู้เป็นอาจารย์ใหญ่ ในปีพ.ศ.2537 และปี พ.ศ. 2538 ก็ได้ก่อสร้างอาคารขึ้นมาเป็นเอกเทศ พร้อม ๆ กับการขอจัดตั้งสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวุธ) ขึ้นมาจนสำเร็จ ปัจจุบันสมาคมฯ มีบทบาทในการให้การศึกษาศึกษาและสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก ไม่ใช่เฉพาะชุมชนแพรกหาเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงในจังหวัดพัทลุงและจังหวัดใกล้เคียงด้วย อาชีพการปลูกพืชสมุนไพรและการประกอบยาตามตำรับแพทย์แผนไทยซึ่งกำลังเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนแพรกหา ขณะเดียวกัน ลูกศิษย์ที่จบไปจากสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวุธ) จำนวนไม่ต่ำกว่า 50 คน ต่างก็ไปเป็นผู้นำของชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดพัทลุง เช่น ชุมชนโพธิ์ยาราม อำเภอเขาชัยสน ภายใต้การนำของ สนิท ธรรมศิริ ชุมชนเขาปู่ อำเภอศรีบรรพต ภายใต้การนำของจำลอง บัวทอง เรือง เป็นต้น คุณูปการเหล่านี้ล้วนมาจากผู้นำ เช่น พันธ์ บุญมาก (สัมภาษณ์ พันธ์ บุญมาก : 2543)

ภาพที่ 8 พันธ์ บุญมาก ในบทบาทของวิทยากรอบรมเรื่อง แพทย์แผนไทย

เพียร ทองอินแก้ว ข้าราชการครูที่เกษียณอายุราชการแล้ว ปัจจุบัน เพียร ทองอินแก้ว เป็นกำลังสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์แพรงหา กลุ่มสตรีทอผ้าแพรงหา เป็นกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนปัญญาวุด เป็นกรรมการวัดควนแพรงหา เป็นผู้ประสานงานในการพัฒนาในทุก ๆ ด้านของชุมชนแพรงหาและชุมชนใกล้เคียง โดยเฉพาะการรณรงค์ให้ราษฎรในชุมชนสามารถยืนอยู่บนลำแข้งของตนเองได้อย่างมั่นคง (สัมภาษณ์ เพียร ทองอินแก้ว : 2543)

เพิ่ม ชูช่วย เป็นอดีตผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ เป็นอีกคนหนึ่งซึ่งช่วยให้ชุมชนพัฒนาก้าวหน้าในแนวทางของตนเอง เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ อาศัยที่เป็นครูเก่าในชุมชน ราษฎรจำนวนมากเป็นลูกศิษย์ จึงให้ความเคารพ ความนับถือ ความเกรงใจ จึงสามารถชี้แนะการพัฒนาให้ถูกทิศทางได้ ปัจจุบันเพิ่ม ชูช่วย เป็นกรรมการวัดควนแพรงหา เป็นกรรมการผู้ก่อตั้งมูลนิธิฯ - แหม้ว บุญเพชรแก้ว ซึ่งเป็นมูลนิธิเพื่อการศึกษาของโรงเรียนปัญญาวุด (สัมภาษณ์ เพิ่ม ชูช่วย : 2543)

ชาติชาย ศรีหนูสุด เป็นคนรุ่นใหม่ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง กลับมาประกอบอาชีพด้านการเกษตรและรับเหมาก่อสร้างในชุมชน ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 2 ตำบลแพรงหา และได้รับความไว้วางใจให้เป็นประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลตลอดมา ความเป็นคนหนุ่ม มีความคิดเป็นประชาธิปไตย เป็นนักคิด นักปฏิบัติ จึงเป็นกำลังสำคัญของชุมชนในการบุกเบิกทำโครงการใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนอย่างมาก ซึ่งคนรุ่นใหม่หลายคนที่อยู่ในกลุ่มพัฒนานี้ โดยจะเป็นอีกส่วนหนึ่งที่จะช่วยดำรงความเข้มแข็งของชุมชน และพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น (สัมภาษณ์ ชาติชาย ศรีหนูสุด : 2543)

ปลื้ม ชูคง เป็นนักบุกเบิกและนักปรับปรุงวัฒนธรรมที่มีความคิดก้าวหน้า ในอดีตคนในชุมชนคิดว่าปลื้มเป็นคนสติไม่ดีที่พยายามประยุक्तผลิตภัณฑกะลามะพร้าวให้เป็นสินค้าที่จะทำรายได้ให้แก่ชุมชน แต่ด้วยความตั้งใจจริงและพร้อมทั้งได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานระดับจังหวัดและการที่มีความคิดก้าวหน้า กะลามะพร้าว ของใช้ในครัวเรือนในสมัยโบราณที่เคยเป็นแค่เพียงจุกดักข้าว - แกง เป็นกะโหลกใส่ของ เป็นแสงดวงข้าวสาร เป็นป้อยดวงข้าวสารเป็นที่รองรับน้ำยาง ต่อมากลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปลักษณะแปลก ๆ สวยงาม และใช้งานได้มากขึ้น เช่น เข็มขัด, กระดุมเสื้อ, ที่เสียบผม, ปิ่นปักผม, ต่างหู, สร้อย, ถ้วยกาแฟ, กระปุกออมสิน, ข้อน, ส้อม, หวีพี ฯลฯ แต่ละปีผลิตภัณฑ์เหล่านี้ถูกส่งออกไปนอกชุมชนและส่งไปขายยังต่างประเทศ นำรายได้เข้ามาสู่ชุมชนได้ปีละหลายล้าน นอกจากนั้น ปลื้ม ชูคง ยังสร้างลูกศิษย์ให้เป็นนักออกแบบผลิตภัณฑ์กะลาในชุมชน ต่างชุมชน และต่างจังหวัดอีกเป็นจำนวนมาก ผลิตภัณฑ์ส่วนหนึ่งมาจากลูกศิษย์ที่จบออกไป และสินค้าจะถูกคัดเลือกโดยลูกค้าหลาย ๆ ระดับ

ขึ้นใดไม่ถูกเลือกก็จะส่งคืนผู้ผลิต นับว่าเป็นวิธีการพัฒนาฝีมือที่แยบยลอีกแบบหนึ่ง (สัมภาษณ์ ปลื้ม ชูคง : 2543)

คลอง มาแดง เป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ตำบลแพรกหา อดีตเด็กทำยรถ อดีตนายห้างตะลุง อดีตผู้สมัครสมาชิกสภาจังหวัด เป็นผู้นำอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงของชุมชน แม้จะเรียนหนังสือน้อย แต่การที่ได้มีโอกาสคบหากับคนจำนวนมาก ทำให้เป็นคนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล คลองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสถานีอนามัยในชุมชน ให้มีความก้าวหน้า มีบริการด้านสุขภาพที่ดี เช่นเดียวกับการพัฒนาศูนย์เด็กปฐมวัยแพรกหา ซึ่งเขาเป็นประธานอยู่ ในครั้งที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านผู้มีผลงานดีเด่นของอำเภอ ปัจจุบันแม้จะสนใจในกิจกรรมการเมือง แต่ก็ไม่ละทิ้งการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่สร้างสรรค์ด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวที่สำคัญของชุมชน (สัมภาษณ์ คลอง มาแดง : 2543)

กล่อม ฤทธิ์คง เป็นเจ้าของสวนเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นผู้นำของราษฎรกลุ่มหนึ่งที่มียี่สิบดินอยู่รอบหานย่า แหล่งน้ำที่อยู่ใจกลางตำบล จากการที่เคยเป็นพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ทำให้เป็นผู้มีประสบการณ์มาก เขาจึงริเริ่มทำเกษตรแบบผสมผสาน ในลักษณะเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยเริ่มทำให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่าง ปีแรกขุดคู ยกরণปลูกกระท้อน, สะตอ, สับปะรด, ฝรั่ง, ผักพื้นบ้าน, ไม้ดอกประเภทดาหลา และอื่น ๆ ในคูก็เลี้ยงปลา ทั้งปลาตะเพียนและปลารักรวมชาติ ในปีที่ 2 เริ่มมีสมาชิกใกล้เคียงทำตามแบบอย่าง ย่างเข้าปีที่ 3 ผลผลิตประเภทไม้ผลสามารถเก็บเกี่ยวได้แล้ว รอบ ๆ ที่พักยังมีเบ็ดเตล็ดและไก่สามสายพันธุ์ให้เก็บไข่และจำหน่ายเป็นไก่เนื้อ - เป็ดเนื้อได้อีก เกษตรแบบที่คนรุ่นก่อนเคยทำถูกนำมาใช้เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ปัจจุบันมีราษฎรในชุมชนไม่ต่ำกว่า 100 ราย ทำตามแบบอย่างเฉพาะในบริเวณรอบแหล่งน้ำหานย่ามีถึง 20 ราย (สัมภาษณ์ กล่อม ฤทธิ์คง : 2543)

ผู้นำในชุมชนแพรกหาปัจจุบันเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างของผู้นำธรรมชาติที่นำพาชุมชนไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง ปรับใช้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสมมานานหลายร้อยปีนำมาใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกัน การที่ชุมชนสามารถยืนอยู่ได้ ย่อมต้องมีผู้นำเล็ก ๆ อีกจำนวนมากที่ไม่สามารถนำมาแสดงตน ณ ที่นี้ได้ ชุมชนแพรกหาวันนี้อาจไม่เป็นชุมชนที่มั่งคั่งตามทัศนะของธนาคารโลก แต่เป็นสังคมที่อุดมไปด้วยนักคิด และผู้นำของชุมชนเองอย่างที่กล่าวมา ก็ย่อมทำให้เป็นสังคมและชุมชนที่เข้มแข็งได้อย่างแท้จริง

7. การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งของชุมชนแพรกออีกประการหนึ่งเกิดจากการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมซึ่งเคยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนมาแล้วในอดีต ก่อนมีแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วัฒนธรรมพื้นบ้านที่ยังเป็นจุดเด่นของชุมชนแพรกอ มีดังนี้

7.1 วัฒนธรรมด้านอาชีพ

การประกอบอาชีพในชุมชนที่มีลักษณะการประยุกต์ใช้วัฒนธรรม คือ

1. การทอผ้า

ดังที่กล่าวแล้วว่าดั้งเดิมชุมชนแพรกอทอผ้าใช้เอง และมีวิธีการดำเนินการตั้งแต่ต้นคือถางไร่ปลูกฝ้าย เก็บฝ้ายมาปั่นด้าย นำด้ายมาทอด้วยทูกเป็นผืนผ้า ย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ และตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า เมื่อธุรกิจทอผ้าในระบบอุตสาหกรรมรุกเข้ามา ชุมชนก็เปลี่ยนการบริโภคไปเป็นการซื้อผ้า โดยซื้อเสื้อผ้ามาจากภายนอก แต่ด้วยรากฐานที่เข้มแข็งของชุมชนผู้นำของชุมชนก็สามารถผลักดันให้มีการตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรกอขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2522 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา 21 ปีมาแล้ว กลุ่มฯ ได้เติบโตมีสมาชิกมากกว่า 200 ราย ครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอควนขนุน อำเภอเมืองพัทลุง อำเภอศรีบรรพต และกิ่งอำเภอศรีนครินทร์ สมาชิกทุกคนล้วนเติบโตขึ้นมาจากการรวมกลุ่มในชุมชนแพรกอ จนเมื่อเร็ว ๆ นี้สามารถตั้งกลุ่มเพิ่มได้อีก 1 กลุ่ม คือกลุ่มทอผ้าบ้านทอนชมพู่ กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ บุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ กล่าวว่า “ในอนาคตจะพยายามผลักดันให้สมาชิกกลับไปใช้สีธรรมชาติย้อมผ้าอีกครั้ง เพราะตลาดต่างประเทศนิยมผ้าที่ทำมาจากสีธรรมชาติ” (สัมภาษณ์ บุญเชื้อ สุภาพรเหมินทร์ : 2543) ในปัจจุบันกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรกอเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งที่สุดกลุ่มหนึ่งของภาคใต้ มีนักเรียนจากชุมชนต่าง ๆ ทั้งในและนอกจังหวัดมาศึกษาเรียนรู้จากที่นี่จำนวนมาก

ภาพที่ 9 กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรกอ

ภาพที่ 10 กลุ่มดีเหล็กบ้านเกาะส็ก

2. การดีเหล็ก

“แก้ว ถึงหวัน” นายแก้ว นวนเรือง ได้รับฉายาว่า “ถึงหวัน” ก็เพราะว่ามีฝีมือดีเหล็กในระดับที่เจ้าตัวรับประกันว่า “คมถึงหวัน” (คำว่า ถึงหวัน คือที่สุด เช่น หรอยถึงหวัน) นอกจาก

นายแก้วแล้ว ยังมีผู้ยึดอาชีพตีเหล็กอีกหลายคน ในอดีตสิ่งของที่ทำในชุมชนมักจะเป็นมีด, พร้า, ดาบ และแกะเก็บข้าวเป็นหลัก ส่วนจอบจะหาซื้อจากตลาดนอกชุมชน ในปัจจุบันบ้านโคกสักรังยังมีราษฎรรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มตีเหล็ก และยังคงผลิตแกะเก็บข้าวออกจำหน่ายไปยังชุมชนต่าง ๆ ในภาคใต้ตลอดมา เมื่อในปีสองปีนี้เองกลุ่มต้องประสบปัญหา เนื่องจากราษฎรหันไปใช้บริการรถตัดข้าวกันมากขึ้น แกะเก็บข้าวจึงมีเหลือค้างจำหน่ายไม่ได้ กลุ่มจึงต้องหันไปทำของใช้ประเภทมีดเดินป่า และเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าวเป็นการทดแทนรายได้ที่ลดน้อยลงไป

3. กะลามะพร้าวเงินล้าน

ชุมชนแพรงหาเป็นเช่นเดียวกับชุมชนภาคใต้ทั่วไปที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับมะพร้าวเป็นอย่างมาก ตั้งแต่เริ่มต้นยกเสาเรือน พรรณไม้ที่ใช้ประกอบในการยกเสาเอกมีเพียงสามชนิดเท่านั้น คือ กล้วย อ้อย และมะพร้าว ความหมายโดยนัยของมะพร้าว หมายถึง ความมั่นคง การยั่งยืนนาน เหมือนที่พูดกันว่า “อยู่กันจนพร้าวเฒ่า” หมายถึงอยู่กันนานจนมะพร้าวที่ปลูกไว้ข้างบ้านค่อย ๆ เติบโตขึ้นตามความสูง บอกให้รู้ว่าอายุยืนนานมาก มะพร้าวที่ใช้ในวันยกเสาเอกก็มักจะนำมาปลูกไว้ข้าง ๆ บ้าน จึงเป็นเสมือนที่กล่าวแล้วข้างต้น ถ้าอยากรู้ว่าบ้านนี้ปลูกสร้างมานานแค่ไหนให้สังเกตต้นมะพร้าวต้นที่สูงที่สุดข้างบ้าน

ในแง่ของสาระประโยชน์มะพร้าวมีความเป็นมาคู่กับสังคมภาคใต้มาเป็นเวลายาวนานเพราะมะพร้าวเป็นของ “จำเป็น” ขนมอบทุกชนิดใช้มะพร้าวเป็นส่วนประกอบ ถ้าไม่ใช้ในรูปแบบที่ก็ใช้ในรูปแบบน้ำมัน หรือใช้เนื้อมะพร้าวสด เมื่อเนื้อมะพร้าวถูกใช้ส่วนของกะลาแทนที่จะกลายเป็น “ขยะ” คุณลักษณะที่แข็งทนจึงถูกนำมาใช้ให้เป็นของใช้ภายในบ้านตามขนาดและรูปทรงของกะลาเป็นต้นว่า มะพร้าวตาเดียวด้านที่มีรูซึ่งเรียกว่า “พรกผู้” จะถูกนำมาทำ “บ๊วย” สำหรับตวงข้าวสารเวลาจะหุงข้าว “พรกเมีย” ที่มีขนาดใหญ่เป็นพิเศษจะถูกนำไปใช้ทำ “แล่ง” ตวงข้าวปลูก ถ้าขนาดเล็กลงมาก็จะใช้ทำ “โหลก” ซึ่งอาจใช้ใส่ของต่างๆ เวลาทำกิจกรรมนอกบ้าน แม้แต่หีบเบ็ดก็ต้องใช้ “โหลกเดือน” ใส่ใส่เดือนที่เป็นเหยื่อเบ็ด และที่มีขนาดเล็กลงมาก็อาจจะนำมาใช้ทำ “พรกเกลือ” หรือทำจุกดักแกงในงานต่าง ๆ (ต้องการดักทีละมากๆ) ส่วนที่ทำจุกดักแกง จุกดักข้าว ดักน้ำมันที่บ้านก็จะเป็นขนาดเล็กที่สุด ไม่ใช่เฉพาะแต่เท่านั้น ทุกชุมชนที่มีมะพร้าวจึงจะต้องรู้จักกระบวยดักน้ำตามศาลากลางหน จนกระทั่งเป็นด้วยกะลาของครอบครัวที่ขาดสน แม้แต่ใช้ทำนาฬิกาที่ทำใช้กะลาตัวผู้หรือ “พรกผู้” ลอยในน้ำเมื่อน้ำเข้าเต็มก็ยกเสียทีหนึ่ง จึงเป็นที่มาของการแข่งขันชกมวยและตีไก่ที่กำหนดเวลาเป็น “ยก” คำว่า “นาฬิกา” ก็จะมาจกไหนเสียเล่าถ้าไม่มาจาก “นาฬิกา” ซึ่งก็คือมะพร้าวนั่นเอง กะลาที่ไม่ได้ขนาดแล้วเท่านั้นจึงจะนำไปใช้เป็นที่รองรับน้ำยางที่มีความหนาทึบ ประหยัด และไม่ต้องซื้อหา

วันนี้ปลื้ม ชูคง ราษฎรชาวบ้านคอกวัวที่มีนิสัยชอบในทางศิลปะได้พัฒนากะลามะพร้าวให้เป็นสินค้าราคาเป็นล้าน นำรายได้เข้าสู่ชุมชนตลอดปีและรายได้ที่วันนั้นก็ป็นรายได้ที่มาจากต่างประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ จากที่เคยเป็นของใช้ในบ้านคนจนจน อาศัยความคิดของคนจนนั่นเองพัฒนามันจนกลายเป็นของใช้สำหรับคนรวยไปแล้ว สินค้า Hand made ที่ชาวตะวันตกนิยม ได้แสดงถึงความสามารถความฉลาดในการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง จึงไม่น่าแปลกใจที่ปีนี้ (2543) ปลื้ม ชูคง ได้รับการพิจารณาคัดเลือกให้เป็น “คนดีศรีสังคม” อีกคนหนึ่งของประเทศ วันพรุ่งนี้จึงเป็นอรุณรุ่งของบรรดาสมาชิกผู้ทำहतกรรมกะลามะพร้าวทุกคนที่จะเติบโตเข้มแข็งเป็นหลักให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

ไม่ใช่แต่เพียงบ้านคอกวัวหรือชัยบุรีเท่านั้น วันนี้บ้านโคกสักก็เป็นอีกหมู่บ้านที่หันมาผลิตสินค้าจากกะลาหลังจากที่ “แกะเก็บข้าว มีปัญหาด้านการตลาดเนื่องจากคนภาคใต้หันมานิยมใช้รถตัดข้าวมากขึ้น หมู่บ้านบริวารอีกหลายหมู่บ้านทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดที่เป็นลูกศิษย์ “น้ำปลื้ม” กำลังช่วยกันสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้วย การผลิตสินค้าจากกะลามะพร้าวซึ่งมีตั้งแต่ กระบายตักน้ำ จวัก ทับพี ช้อนตักลอดช่อง กระปุกออมสิน เข็มขัด ปิ่นปักผม ช้อน-ส้อม กระดุม พวงกุญแจรูปแบบต่างๆ หวีเสียบผม ฯลฯ สินค้าเหล่านี้ผลิตมาจากความคิดของคนในชุมชนและจากความต้องการของลูกค้า มีเป็นจำนวนมากที่ลูกค้าเป็นผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ชุมชนทำให้ วันนั้นนอกจากชุมชนจะมีความเข้มแข็งขึ้นจากการลดรายจ่าย-เพิ่มรายได้แล้ว ยังมีส่วนช่วยประเทศอีกมหาศาลจากการช่วยประหยัดพลังงานในการผลิตสินค้า (ซึ่งส่วนใหญ่ผลิตในโรงงานและใช้พลังงานมาก) ขณะเดียวกันก็ช่วยลดขยะที่ทำลายยากประเภทพลาสติกได้อย่างมาก เพราะกะลามะพร้าวและส่วนประกอบที่เป็นไม้ตาล ไม้ซี่เหล็ก ที่นอกจากจะมีลวดลายเฉพาะตัวสวยงามแล้วเมื่อหมดอายุการใช้งานก็ยังเป็นขยะที่ทำลายง่ายอีกด้วยมีชาวที่ไม่ยืนยันบอกว่า ญี่ปุ่นซื้อจวักจากชุมชนไปโดยนำไปแกะด้ามที่เป็นไม้ซี่เหล็กไปทำการวิจัยเพื่อหาสารเคมีที่เป็นยาจากแก่นซี่เหล็ก ระยะเวลา ๗ ปีส่งสินค้าจากญี่ปุ่นจึงมากขึ้น แต่ยังคงน้อยกว่าอเมริกาเหนือและยุโรปตะวันตกอยู่ ใครจะเชื่อว่ากะลามะพร้าวที่เป็นขยะอยู่ข้างบ้านเป็นที่อาศัยของงูลายจะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ถึงเพียงนี้ (สัมภาษณ์ เกริกพล สุภาพรเหมินทร์ : 2543)

4. สมุนไพรร - หมอพื้นบ้าน - แพทย์แผนไทย

เมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว นาน ๆ ชาวบ้านจึงจะออกไป “สุบศาลา” สักครั้งหนึ่ง นั่นหมายถึงต้องเจ็บป่วยขนาดหนัก หรือประสบอุบัติเหตุร้ายแรงจริง ๆ แต่กระนั้นก็ตามชาวบ้านอีกหลายคนก็มักเลือกที่จะรักษาตนเองด้วยสมุนไพรร และหมอพื้นบ้านที่มีอยู่จำนวนมาก แม้ประสบอุบัติเหตุก็ยังคงมีความเชื่อว่า “หมอบ้าน” รักษาได้ดีกว่า โดยเฉพาะหมอกระดุก หมอปล้อง สุกทอง

จึงเป็นหมอกระดูกที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนพัทลุงและจังหวัดใกล้เคียง เมื่อหมอปลั่งตาย วิชาการรักษากระดูกก็ตกมาเป็นของหมอเจิม สุกทอง ผู้เป็นลูก คนนิยมมารับการรักษามากจนกระทั่งต้องต่อเติมบ้านให้เป็นที่พักของคนไข้ (สัมภาษณ์ เจิม สุกทอง : 2543) ส่วนหมอรักษาโรคทั่วไปคือหมอรุ่ม เรืองมา และ“หมอแพทย์นุ่นตั่ง” ก็เป็นหมอสำคัญของชุมชน นางจิต สุกทอง, นางเนียม นวนเรือง และนางแก้ว เพชรสุก คือหมอต้าแยประจำชุมชน ที่ทำคลอดให้กับเด็กทุกคนในชุมชนในเวลานั้น

วันนี้การรักษาสุขภาพตามแบบแผนตะวันตกไม่ได้ถูกละเลย ตรงกันข้ามชุมชนแพรหาเป็นชุมชนที่สามารถประยุกต์ใช้สมุนไพร - หมอพื้นบ้านให้มาเป็นการแพทย์แผนไทย และยังคงให้การบริการด้านสุขภาพแก่ราษฎรทั้งในชุมชนและต่างชุมชน ตลอดถึงต่างจังหวัด วันนี้ หมอรุ่ม เรืองมา, หมอแพทย์ นุ่นตั่ง หมอจู้ จันทรแก้ว ยังคงได้ใช้วิชาที่ร่ำเรียนมารักษาคนไข้ คนรุ่นหลังอย่างหมอพันธ์ บุญมาก, หมอแดง ชูสิริ, หมอรัฐศักดิ์ วิจิตรโสภา, หมอจำเนียร พลอยดำ, หมอสมหมาย ละออกอ, หมอจำลอง บัวทองเรือง, หมอเชียง ทิพย์ดี, หมอจู้, หมอสนิท ธรรมศิริ, หมอหนูพับ ทองสง, หมอบัว บุญรอด ฯลฯ ก็เป็นหมอรุ่นใหม่ที่ร่ำเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงสาธารณสุข สอบเพื่อขอรับใบประกอบโรคศิลป์ ตาม พ.ร.บ.การประกอบโรคศิลป์ การประกอบอาชีพเป็น “หมอ” จึงจะถูกต้องตามกฎหมาย รับรองความปลอดภัยได้ตามมาตรฐานของการบริการสุขภาพ ไม่ใช่แต่ชาวบ้าน แม้แต่ข้าราชการครูอย่างไพรัตน์ ชูผล, ช่อผกา ทองสง, สมคิด ทองสง ก็เข้าเป็นลูกศิษย์ของสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญา วุฑ) และรับใบประกอบโรคศิลป์ เป็น “หมอ” ที่สมบูรณ์ตาม พ.ร.บ.ทุกประการ ขณะนี้ยังมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ, เจ้าหน้าที่อนามัยมาสมัครเข้าเรียน จึงกล่าวได้ว่า ชุมชนแพรหาได้ประยุกต์ใช้การแพทย์แผนไทย โดยการเข้ามาดูแลรักษาสุขภาพของชุมชน เสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น เมื่อมี “หมอ” จำนวนมากจึงไม่น่าแปลกใจที่ยอดจำหน่ายยาแผนโบราณของจังหวัดพัทลุงมีสถิติที่ใกล้เคียงกับจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งๆ ที่จังหวัดพัทลุงมีประชากรน้อยกว่านครศรีธรรมราชหลายเท่าตัว (สัมภาษณ์ สนธยา ชำนะ : 2542)

ภาพที่ 11 พระและฆราวาสที่สนใจเข้าร่วมประชุม แพทย์แผนไทย ณ ที่ทำการสมาคมฯ

ภาพที่ 12 บ้านหมอเจริญ ขวัญกลับ สมาชิกของสมาคมแพทย์แผนไทยฯ มีสมุนไพรปลูกคร่อมอยู่รอบบ้าน

5. การเลี้ยงสัตว์แบบพื้นบ้าน

สัตว์เลี้ยงที่อยู่ชุมชนแพรกกหา คือวัวพื้นเมือง เป็นสัตว์อเนกประสงค์ ทั้งใช้ไถนา ออกลูกมาก็ขุนเลี้ยงจนโตขายไป วัวเนื้อหรือวัวผู้ที่มีหน่วยก้านดี มีลักษณะดี มีทักษะดีก็จะถูกเลี้ยงและฝึกให้เป็นวัวชน จะใช้ชนพนันในเทศกาลต่าง ๆ หรือเลี้ยงไว้คู่บารมีก็สุดแล้วแต่ (ผู้เลี้ยงวัวชนดี ๆ มักจะมีคนยกย่องลักษณะเดียวกับ “นักเลง” ทั่ว ๆ ไป เช่น นายคง เจ้าของวัวนิลที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “นิลคง” จะเป็นที่ยู่งักและเป็นที่ยึดถือของคนในชุมชน เช่นเดียวกับวัวชนตัวอื่น ๆ ที่มีชื่อเจ้าของติดอยู่ด้วย เช่น โพธิ์สุข คือวัวโพธิ์ของนายสุข, ผีเย็นลูกไก่ คือนายผีเย็น เจ้าของวัวชนชื่อไ้ลูกไก่) วัวจึงเป็นส่วนหนึ่งของทุกครอบครัว พุดได้ว่าองค์ประกอบของบ้าน นอกจากจะมีตัวบ้าน มี “เรือนข้าว” แล้ว ยังต้องมีคอกวัวอีกด้วย คอกวัวส่วนใหญ่จะอยู่ใต้ถุนบ้านเพื่อให้สามารถดูแลไม่ให้โจรเข้ามาขโมย และสามารถลงไปสุมไฟให้วัวได้ในคืนที่มีมุงชุม แต่บางบ้านก็อาจสร้างคอกวัวแยกต่างหากออกไป

ปัจจุบันวัวพื้นเมืองมีปริมาณลดลงมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ราษฎรที่เลี้ยงวัวฝูงปล่อยให้กินหญ้าในทุ่งกว้างไม่มีอีกแล้ว เด็กเลี้ยงวัวไปอยู่ในระบบโรงเรียนหมด ทุ่งนาถูกเปลี่ยนจากทุ่งโล่งเป็นการเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น การปล่อยวัวฝูงไม่สามารถทำได้อีกต่อไป การทำนาในปัจจุบันเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่มีความจำเป็นต้องใช้วัวอีกแล้ว เพราะรถไถนาเดินตามและรถแทรกเตอร์เข้ามามีบทบาทแทน เมื่อการเลี้ยงวัวแบบอเนกประสงค์เป็นไปไม่ได้ จำนวนวัวจึงลดลง แต่ความต้องการเนื้อวัวบริโภคกลับมีมากขึ้น จึงยิ่งเป็นตัวเร่งให้จำนวนวัวลดลงอย่างรวดเร็ว ราคาวัวเป็นจึงแพงขึ้นอย่างที่สุด ราษฎรส่วนหนึ่งจับทิศทางเรื่องนี้ได้ จึงชวนกันมาตั้งกลุ่มเลี้ยงโคเนื้อขึ้น ซึ่งตลาดวัวกำลังเป็นของผู้ขายอย่างชัดเจน การปรับใช้วัฒนธรรมด้านอาชีพของกลุ่มโคเนื้อแพรกกหาจึงน่าจะเป็นจุดแข็งอีกจุดหนึ่งที่ทำให้ชุมชนแพรกกหา มีความเข้มแข็งขึ้น

สัตว์เลี้ยงใต้ถุนบ้านอีกชนิดคือไก่บ้านที่เกือบไม่ต้องดูแลหรือให้อาหารในลักษณะการเลี้ยงเลย ชาวบ้านทั่วไปจึงไม่พูดว่า “เลี้ยงไก่” แต่จะใช้คำว่า “รักษาไก่” การรักษาคือดูแลไม่ให้ใครมาขโมยไปแกงเสียเท่านั้นเอง นอกนั้นก็จะเป็นภาระเล็กน้อยในการทำรังให้ไก่ และหา “เคง” ให้ลูกไก่ในช่วงออกไข่ 2-3 วันแรก นอกจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของไก่ ที่จะต้องดูแลตัวเอง เมื่อถึงเวลาหรือได้น้ำหนักพอดีก็จะถูกจับไปขายตามตลาดนัด ไก่พื้นเมืองก็ลักษณะเดียวกับวัวพื้นเมือง คือไก่ตัวผู้ที่มีลักษณะดี เจ้าของก็จะเลี้ยงและฝึกให้เป็นไก่ชน เอาไว้ชนกันตามบ่อนต่าง ๆ เป็นความบันเทิงอีกรูปแบบหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นการคัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์ไก่พื้นเมืองไปด้วย ระยะเวลาแม้มีไก่ตะเภา ไก่โรต ไก่ต็อก ฯลฯ เข้ามา แต่ไก่พื้นเมืองก็พัฒนาไปมากเป็นเพราะตลาดกว้างขึ้น และคนนิยมบริโภคเนื้อ “ไก่บ้าน” มากกว่าไก่ชนิดอื่น ๆ ไก่บ้านที่แต่เดิม

ถูกปล่อยให้หาอาหารกินเอง และคอยเก็บเศษอาหารใต้ถุนบ้าน จึงถูกปรับวิธีการเลี้ยง ปรับปรุงสายพันธุ์ อนุรักษ์พันธุ์ กลายเป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งในระบบเศรษฐกิจพอเพียง

“หมูขี้พรา” คือหมูพื้นเมืองที่เป็นสัตว์เลี้ยงใต้ถุนบ้าน หรือสัตว์เลี้ยงที่ปล่อยให้หาอาหารกินเองในชุมชนชนบทมานาน ชุมชนแพรหาแต่เดิมมีทั้งนา ทั้งป่า การเลี้ยงหมูขี้พราจึงเป็นความลงตัวอย่างหนึ่ง โดยเริ่มจากการนำลูกหมูมาผูกไว้ใต้ถุนเพื่อให้กินเศษอาหารที่เหลือกินในแต่ละมื้อของครอบครัว อาจจะไม่ต้องการอาหารอะไรมาให้หมูกินเพิ่มเติมมากกว่านี้ แต่เมื่อหมูโตขึ้นจำเป็นต้องนำไปผูกไว้ใกล้บ้าน เพราะกลิ่นขี้หมูจะเป็นที่รังเกียจ ไม่เหมือนกับขี้วัว ในขั้นนี้อาจจะต้องมีคอกเล็ก ๆ ที่ทำด้วยวัสดุพื้นบ้าน มีรางหมูที่ขุดจากไม้เนื้ออ่อนประเภทไม้หนุ่ย อาหารอาจจะต้องเพิ่มรำข้าวที่ได้จากการซ้อมข้าวกล้อง และอาจจะต้องต้มข้าวกล้องผสมบอนให้หมูกินด้วย หากไม่มีภาระยุ่งมากนักก็นำหยวกกล้วยมาชอยใส่ครก “เซ” ให้ແหลก ผสมกับข้าว - รำข้าว เป็นอาหารของหมูขี้พราที่ดีที่สุดแล้ว เสียงเรียกสัตว์เลี้ยงสมัยก่อนนอกจากเสียง “ขลุก ๆ ๆ” ที่เรียกไถ่มากินเศษข้าวแล้ว ก็ยังมีเสียง “มะ..โฮ..มะ” เป็นเสียงเรียกหมูขี้พรามากินข้าวด้วย ระยะเวลาการเลี้ยงหมูขี้พราอาจจะนานกว่าการเลี้ยงหมูพันธุ์ดี แต่ไม่เป็นปัญหาและภาระแก่ผู้เลี้ยงแต่ประการใด

ภาพที่ 13 หมูขี้พรา

มีบางบ้านเลี้ยงแม่หมูไว้ขายลูก ก็อาจมีภาระในการหาหยวกกล้วยและบอนมาต้มให้หมูกินมากขึ้น แต่ไม่ต้องซื้อหัวอาหารสำเร็จหรืออาหารสำเร็จรูปมาจากร้านค้า เมื่อแม่หมูจะออกลูกก็ไม่ต้องเป็นภาระในการทำคลอด, คอยตัดเชี้ยว, ตัดสายสะดือให้ เป็นหน้าที่ของแม่หมูทั้งสิ้น เริ่มตั้งแต่การไปหาปาละเมาะห่างไกลจากบ้านคน ทำการ “หักขุม” ทำที่คลอด หลังการคลอดแล้ว แม่หมูก็ดูแลลูกเอง การตอนลูกหมูเป็นเรื่องของผู้ที่ซื้อลูกหมูไปเลี้ยงในภายหลัง แต่การจับลูกหมูขายให้กับลูกค้าค่อนข้างยุ่งยากอยู่บ้างที่ผู้ขายจะต้องวิ่งไล่จับลูกหมู แล้วยังต้องวิ่งหนีไม่ให้แม่หมูตามมาขวิดจนจับได้ทันอีกด้วย ซึ่งบางครั้งก็เป็นเกมที่สนุกตื่นเต้นและเสียงอยู่บ้างเหมือนกัน การเลี้ยงแม่หมูเพื่อขายลูกก็เป็นลำไผ่พิเศษของคนที่มีเนื้อที่บ้นกว้างหน่อย บ้านไหนเลี้ยง

แม่หมูก็จะเห็นเป็นรอยปลักที่แม่หมูใช้นอนในเวลาอากาศร้อน และคนที่มีอาการยึดขาด มักจะนำมาเปรียบเทียบกับ “ยึดขาดเหมือนแม่หมู” คงจะพอนึกภาพของแม่หมูได้ดี

เมื่อระบบธุรกิจเข้ามาถึงชุมชน การเร่งผลิตเพื่อจำหน่ายเกิดขึ้น การเลี้ยงหมูก็เปลี่ยนไป ราษฎรได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงหมูพันธุ์ต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ลาร์จไวท์, พันธุ์ร็อคเจอร์ซี่, พันธุ์นิวแฮมเชียร์ ฯลฯ และหมูพันธุ์เหล่านี้ล้วนต้องเลี้ยงด้วยอาหารสำเร็จรูป หรือหัวอาหารอันอุดมไปด้วยสารเคมีกระตุ้นการเจริญเติบโตมากมาย วัฒนธรรมการเลี้ยงหมูก็เปลี่ยนไป คนเลี้ยงหมูก็ต้องทุ่มเทเอาใจใส่ในการเลี้ยงหมูมากเป็นพิเศษ การเลี้ยงหมูกลายเป็นอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของฟาร์มเอง หรือรับจ้างเลี้ยงให้เจ้าของธุรกิจ ต่อเมื่อมีการพบพิษภัยในเนื้อหมูที่แฝงมาในสารเคมีจากอาหาร จากยา จากการเลี้ยงดูที่ผิดธรรมชาติ ชาวบ้านในชุมชนจึงเห็นความสำคัญของหมูขึ้นพรวดอีกครั้งหนึ่ง ปัจจุบันการเลี้ยงหมูขึ้นพรวดเริ่มฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ พร้อม ๆ กับการพูดถึงธุรกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง แม้จะเป็นการเริ่มต้นใหม่ แต่มันคือความเข้มแข็ง ความยั่งยืนอย่างหนึ่งของชุมชน

6. ทำนา - ทำไร่

อาชีพที่มักจะใช้กรอกลงไปในแบบฟอร์มต่าง ๆ หรือเมื่อถูกถามถึงอาชีพคนชนบททั่วไปจะตอบว่า “ทำนา - ทำไร่” แต่ก่อนอาชีพโดด ๆ เช่นทำนา / ทำไร่ / ทำสวน ไม่มี ทุกอาชีพจะต้องมีการบูรณาการอาชีพของตนให้ทำได้หลาย ๆ อาชีพ ชุมชนแพรกกาก็เช่นนั้นเหมือนกัน อาชีพหลักไม่ได้มีอาชีพเดียว แต่อย่างน้อยต้องมี 2 อาชีพ คือ ทำนา - ทำไร่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุหลัก ๆ คือฤดูกาลของการทำนาทำไร่ต่างกัน หน้าแล้งชาวนาก็ไปถางไร่บนควน หลังจากเผาไร่เสร็จก็ “นำข้าว” ประเภทข้าวไร่ ขณะเดียวกันก็ปลูกพืชไร่ไปด้วย บางคนก็เอาเมล็ดพริกขึ้นไร่ไปปนไปกับเมล็ดข้าว พืช 2 ชนิดออกขึ้นมาพร้อมกัน แต่ข้าวอายุสั้นกว่า เมื่อข้าวสุก ฟางข้าวก็ฟุบลงมา ต้นพริกขึ้นมาก็ได้อาศัยฟางข้าวเป็นทั้งร่มเงาในตอนแรก เป็นตัวเก็บความชื้นในเวลาต่อมา และเป็นปุ๋ยในที่สุด คนทำไร่มักปลูกพืชผักหลาย ๆ ชนิด นอกเหนือจากพริกขึ้นไร่แล้วก็มีขมิ้น, มะเขือ, ถั่วฝักยาว (ถั่วที่มีอายุมากกว่า 1 ฤดู) มันชนิดต่าง ๆ หลังจากปลูกพืชไร่เสร็จ หน้าฝนก็มาถึงพอดี ชาวไร่ก็เปลี่ยนเป็นชาวนา เมื่อเริ่มมีน้ำขังในนา ก็ถอนกล้าที่เตรียมไว้มาปักดำในนา ซึ่งโดยทั่วไปไม่เกิน 1 เดือนก็เสร็จ หรือระหว่างนั้นอาจไป ๆ มา ๆ ระหว่างไร่กับนา ในไร่ก็เริ่มปลูกไม้ประเภทอายุข้ามปี เช่น สับปะรด กัลย และเริ่มเปลี่ยนไร่ให้เป็นสวน ซึ่งตอนหลังนิยมทำสวนยางพารามากกว่าอย่างอื่น ช่วงที่ฝนตกหนัก น้ำท่วม ไร่ไม่มีหญ้าจะกิน ก็อาจต้องจูงวัวไปผูกไว้ที่ไร่สัก 1 - 2 เดือน ในไร่ช่วงหน้าฝนมีหญ้าอุดมสมบูรณ์ดี อาหารคนในช่วงหน้าฝนก็สมบูรณ์มาก ชาวไร่มักจะ

ชุดมันขี้หนูหาลงมาขายในช่วงหน้าน้ำนี้เอง และในหน้าน้ำ ปลาน้ำจืดหลายชนิดก็มักจะเป็นอาหารประเภทแกงส้มร่วมกับมันขี้หนู อาหารสุดยอดอร่อยประจำหน้าฝนของคนในชุมชน

หลังจากฝนขาดเม็ดไปไม่นาน ข้าวไร่ก็จะสุกพอดี การเก็บเกี่ยวข้าวไร่มักใช้เวลาไม่นานเพราะเนื้อที่ไม่มากนัก เก็บข้าวไร่เสร็จก็ได้เวลาของข้าวในนาบ้าง ซึ่งในช่วงนั้นก็ย่างเข้าฤดูแล้งพอดี เมื่อเก็บข้าวในนาเสร็จอาจมีเวลาพักผ่อนในช่วง “วันว่าง” หรือสงกรานต์สักครั้งเดือนแล้วกลับเข้าสู่วัฏจักรการดำไร่ต่ออีก วนเวียนกันเป็นอย่างนี้ทุกปี

ในระยะหลังเนื้อที่ป่าที่จะดำไร่หมดไป จะมีการทำไร่ก็เฉพาะคนที่ทำการโค่นยางพาราต้นเก่า เตรียมปลูกยางพาราหรือพืชอื่นใหม่ กระบวนการทำไร่ก็จะมาถึง แต่ปัจจุบันการดำไร่ การเผาปรน ไม่มีเหมือนเมื่อก่อนอีกแล้ว เพราะมีรถแทรกเตอร์เข้ามาทำงานแทน จุดเด่นของการทำนา - ไร่ที่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนคือ ทุกกระบวนการมีการผลิต การบริโภคก็บริโภคสิ่งที่ตนเองสามารถผลิตได้ หรือได้มาจากการแลกเปลี่ยนในตลาดนัด และในตลาดนัดนี้เองที่เป็นทางระบายสินค้าที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนออกไปสู่ภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นมันขี้หนู, มันหอม, มันสำปะหลัง, มันเทศ, มันอิน, พริกขี้หนู, มะเขือ, แตงไร่, พักทอง, พักเขี้ยว, ข้าวเหนียวไร่, ถั่วยดดิบ, ถั่วยดสุก, ถั่วยดตาก และพืชไร่อื่น ๆ

7. การทำสวน

ชาวนาทั่วไปที่มีความขยันขันแข็ง เมื่อทำนา - ไร่ไปสักพักหนึ่งก็จะมีสวนของตัวเองในที่ดินที่เคยทำไร่ตนเอง แต่บางคนก็อาจจะได้เป็นเจ้าของสวนในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ได้รับมรดกมา หรือมีเงินเก็บ สามารถซื้อสวนเป็นของตัวเองได้ สวนโดยทั่วไปของชุมชนแพรทากจะมี 2 ลักษณะ คือสวนที่อยู่ในที่ดินบ้าน (หรือบ้านในสวน) สวนประเภทนี้มักมีขนาดไม่ใหญ่โตมากนัก อีกลักษณะคือสวนที่อยู่บนควนซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ 5 - 15 กิโลเมตร โดยทั่วไปคนในชุมชนแพรทากจะไปทำสวนอยู่แถบ ตำบลตะพาน, ตำบลเขาปู่ อำเภอศรีบรรพต และตำบลชุมพล กิ่งอำเภอศรีนครินทร์

ถ้าแบ่งลักษณะของสวนน่าจะแบ่งเป็นออกได้ 2 ลักษณะ คือสวนผลไม้กับสวนยางพารา ในระยะแรกสวนผลไม้กับสวนยางจะปนกันอยู่ในลักษณะ “ปายาง” คือปลูกยางพาราพันธุ์พื้นเมืองเป็นหลัก แต่ก็มีไม้อื่นขึ้นอยู่ในสวน ซึ่งเป็นทั้งผลไม้และไม้ป่าขึ้นปะปนอยู่ สวนนี้จึงเป็นสวนอเนกประสงค์ ได้ทั้งน้ำยางมาทำยางแผ่น, ได้ผักประเภทลูกเนียง, สะตอ, เหยียง, ชะมวง ได้ผลไม้ประเภททุเรียนพันธุ์พื้นเมือง, ลางสาด, มังคุด, ทองบั้ง, หยี ฯลฯ และมีอาหารชนิดอื่น ๆ ตามฤดูกาล เช่น เห็ด, ระกำ และพืชใช้งานประเภทหวาย แต่ก็มีเหมือนกันที่มีสวนผลไม้ประเภทสวนสมรมแต่ไม่มียางพารา ซึ่งสวนประเภทนี้มักเป็นสวนรวม คือเป็นมรดกที่เป็นเจ้าของร่วมกันของพี่น้อง มีผลไม้อะไรก็แบ่งกันเก็บ เช่น หน่าทุเรียนสุกก็นัดกันเก็บคนละวันจนหมดหน่าทุเรียน

ถ้าเป็นกลางสาด, มังคุดก็อาจจะเก็บมาแบ่งกัน ซึ่งเป็นลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน (สัมภาษณ์ เคร็จ ทองสง : กันยายน 2543)

ในช่วงพัฒนาการเกษตรตามนโยบายของสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ สวนสมรม ถูกปรับให้เป็นสวนสมัยใหม่ที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว และปลูกตามระยะที่เจ้าหน้าที่เกษตรแนะนำ จึงเกิดสวนทุเรียน, สวนลองกอง, สวนเงาะ, สวนยาง นับเป็นสวนลักษณะใหม่ โดยเฉพาะสวนยางจะมีมากที่สุด เนื่องจากยางพาราปลูกง่าย ไม่ต้องบำรุงรักษามาก เล่ากันว่าแรกเริ่มการปลูกยางพาราพันธุ์พื้นเมือง คนชื้อเกียจมาก ๆ ก็ปลูกยางพาราได้ โดยเก็บเอาลูกยางพารามาแล้วใช้หนังสือตักยิงไปในที่ที่ต้องการปลูก 1 - 2 ปีผ่านไปก็ตามไปดูว่ามียางพารารอขึ้นที่ใดบ้าง ถ้ายังไม่เต็มพื้นที่ก็ปลูกเสริมเข้าไป โดยถอนยางต้นโต ๆ ไปปลูกด้วยวิธีปักไม้กระทุ้งไปให้เป็นหลุม แล้วนำต้นยางพาราลงปลูก 5 - 6 ปีก็จะไปถางทางระหว่างต้นยางพาราแต่ละต้น ให้สามารถเดินได้สะดวก (เรียกว่าถางร่องยาง) เป็นอันว่าได้สวนยางที่ใช้ได้แล้ว และยังมีไม้อื่นงอกขึ้นให้ใช้เต็มไปด้วย ในช่วงการพัฒนาการเกษตร การปลูกยางพาราจึงเป็นที่นิยมกันมาก ป่าไม้จึงถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วผิดปกติ ควบคู่กันถูกถางจนโล่งเตียน แล้วเปลี่ยนให้เป็นสวนยางที่เป็นพืชเชิงเดี่ยวของคนชื้อเกียจ นอกจากป่าไม้ถูกทำลายลงแล้ว สภาพธรรมชาติอย่างอื่นก็พลอยถูกทำลายลงด้วย มีการใช้สารเคมีกันอย่างขนานใหญ่ ตั้งแต่ฆ่ายาทาต่อไม้ให้ตาย, ยาฆ่าหญ้า, ปุ๋ยเคมี เมื่อน้ำจากป่าเขาไหลลงมายังพื้นราบ จึงนำเอาสารเคมีนานาชนิดมาด้วย ความสมดุลของน้ำท่าจึงเสียไปในช่วงประมาณปี พ.ศ.2523 - 2528 ปลาในแหล่งน้ำมีแผลเน่าตามและตัวตายไปเป็นจำนวนมาก อันเกิดจากสารเคมีในน้ำ ราษฎรหลายคนก็เสียชีวิตจากการมีอาชีพตัดฟันยาฆ่าหญ้าในสวนยางพารา จึงเกิดความกลัวขึ้นมาเรื่อย ๆ และนำมาซึ่งการศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาทางราชการก็ค้นพบความผิดพลาดของตัวเองมากขึ้นในระยะหลัง กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจึงอนุญาตให้ผู้ขอทุนสงเคราะห์สามารถปลูกพืชอื่นผสมลงไปสวนยางพาราได้ และในระยะ 2 - 3 ปีมานี้ คำว่า "วนเกษตร" ถูกนำมาพูดกันอย่างแพร่หลาย คนแก่หัวดี้อจำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมขอทุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง แต่ยังคงมี "ปายาง" และมีสวนสมรมอยู่รอบบ้านก็กลายเป็นคนทันสมัยขึ้นมา ราษฎรหันมาทำสวนแบบผสมผสานกันมากขึ้น เกษตรเชิงเดี่ยวเริ่มถูกปฏิเสธ ต้นทุนทางสังคมที่เป็นภูมิปัญญาถูกนำกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง โชคดีที่ชุมชนแพรกหาวยังไม่ลืมทุนดังกล่าว

ภาพที่ 14 การเกษตรแบบผสมผสาน

ภาพที่ 15 แปลงนาปลอดสารเคมีของโรงเรียนปัญญาวิ

8. อาหารพื้นบ้าน

เมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว การทำขนมพื้นบ้านประเภทขนมด้วง, ขนมกรวย, ขนมมด, ขนมค่อมญวน, ขนมกวน, ขนมโค, ขนมก้านบัว ฯลฯ เป็นรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ ของแม่บ้านที่จะนำไปขายตามตลาดนัด เงินที่ได้มาจากการขายขนมก็ซื้อหาอาหารประเภทผัก, ผลไม้, ปลา ฯลฯ กลับบ้าน และอาจจะมีเงินเหลือเป็นกำไรติดกระเป๋ามาบ้างเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อมีงานบุญ, งานนักขัตฤกษ์ ก็จะมีแม่ค้าสมัครเล่นทำขนมไปขายเป็นการหาลำไยพิเศษ แม่ค้าสมัครเล่นเหล่านั้นก็เรียงแถวมาตั้งแต่ ลับ อินทร์เอียด, หวน ทองสง, เคลื่อน ศรีนุ้ยคง, พุ่ม ไชยศรียา, เหลื่อม สุกทอง, แก่น คงศรี, น้อย สุดขาว, สัน กรดเต็ม, เอื้อน เทพหนู ฯลฯ ขนมที่ขายตามงานก็จะมีขนมจีน, ข้าวหลาม, ขนมหวาน (ลอดช่อง) ขนมพอง, ขนมกวน, ข้าวเหนียวกวน เป็นต้น ถ้ามีมหรสพมาแสดงในงานประเภทงานศพ งานบวช หรือมีหนังฉายกลางแปลงผ่านมา ขนมที่แม่ค้าสมัครเล่นนำมาขายกันก็คือ ขนมจาก, ขนมโค (ขนมต้มขาว), ข้าวเกรียบว่าว, ถั่วคั่ว, ถั่วต้ม, ขนมพิมพ์ ซึ่งเป็นของกินเล่น

วันนี้ภูมิปัญญาในการทำขนมพื้นบ้านเหล่านั้นยังคงอยู่ และในภาวะเศรษฐกิจไม่ดีนี้หลายคนสามารถใช้อาหารพื้นบ้านทั้งคาว - หวาน เป็นอาชีพที่มีรายได้ดีพอสมควร

เหลื่อม สุกทอง และแจ่ม คงหนู ยึดอาชีพการทำข้าวหลามขายมานานจนเป็นทักษะและมีเคล็ดลับเฉพาะตัว ข้าวหลามฝีมือแม่ค้า 2 คนนี้จึงเป็นที่ติดปากของลูกค้าที่ขับรถผ่านบ้านหานย่า แม้วันนี้จะเหลือเหลื่อม สุกทอง ยืนหยัดขายข้าวหลามอยู่เพียงคนเดียว แต่ลูกค้าก็นับวันเพิ่มขึ้นทุกวัน จนหาไม้ไผ่ทำข้าวหลามไม่ทัน บางวันต้องหยุดขายเพื่อไปเสาะหาซื้อไม้ไผ่สีสุกขนาดเพสลาดมาทำกระบอกรับข้าวหลาม ซึ่งหายากขึ้นทุกวัน เพราะต้องคัดคุณภาพให้ได้พอดีรสชาติข้าวหลามจึงจะอร่อย จากการที่เคยประกอบอาชีพทำนา - ทำสวน วันนี้เหลื่อม สุกทอง และแจ่ม สุกทอง สามี กำลังมีความสุขอยู่กับการขายข้าวหลามข้างทาง มีความสุขที่ทำงานอยู่ที่บ้าน และมีรายได้เพิ่มขึ้นวันละ 150 - 200 บาท (สัมภาษณ์เหลื่อม สุกทอง : 2543)

น้อย ขาวสุด ในอดีตเคยทำข้าวหลามไปขายตามงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานสงกรานต์, งานกรฐา, งานเทศนามหาชาติ, งานฝังลูกนิมิต แม้แต่งานเฉลิมพระชนมพรรษาที่จังหวัดตรัง น้อยก็เคยพากันนำข้าวหลามพัสดุไปขาย วัดฤทธิพิที่มีอยู่แล้วในครัวเรือนทำให้ไม่ต้องลงทุนมากนัก วันนี้ น้อยยังคงเป็นแม่ค้าประจำหมู่บ้าน แต่เปลี่ยนจากข้าวหลามมาเป็นขนมพื้นบ้านประเภทขนมด้วง, ขนมมด, ขนมจู้จุน (ผักบัว) ใน 1 สัปดาห์ น้อยจะทำขนม 2 - 3 วัน คือทำเฉพาะวันนัดของตลาดนัดปัญญาวุธ, ตลาดนัดไผ่ขาม และอาจจะเพิ่มตลาดนัดโรงรมในบางสัปดาห์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัดฤทธิพิและภาระงานในบ้าน (สัมภาษณ์หม้อย น้อย ขาวสุด อายุ 68 ปี ที่ตลาดนัดปัญญาวุธ : วันที่ 17 กันยายน 2543)

นิ่ม หนูดำ เป็นหญิงชาวบ้านผู้ที่ไม่เคยมีเวลาว่างอีกคนหนึ่งที่หาลำไยด้วยการทำขนมพื้นบ้านขาย ปกตินิ่มจะมีงานอยู่ในนา ว่างจากนาก็ปลูกผักในบริเวณบ้าน โดยใช้ปุ๋ยจากขี้เปิด ขี้ไก่ ซึ่งเลี้ยงไว้อีกบริเวณหนึ่ง แต่ละวันจึงมีรายได้จากการขายผัก, ขายไข่เปิด ส่วนในคืนวันศุกร์และคืนวันเสาร์ นิ่มและลูก ๆ จะมีงานทำเพิ่มขึ้น คือการทำขนมพื้นบ้านประเภทขนมด้วง, ขนมค่อมญวน (ขนมสอดไส้), เหนียวดำ, ขนมลูกโหนด (ขนมตาล) ใช้เวลาในตอนเช้ามีดถึงสายก็สามารถขายขนมได้หมดแล้ว ตลาดนัดปัญญาวุดและตลาดนัดไสขามคือที่ประจำในการหารายได้ แม้จะได้สัปดาห์ละไม่เกิน 300 บาท แต่มันคือเงินเหลือของเธอ (สัมภาษณ์ นิ่ม หนูดำ : 2543)

แม่ค้าในละแวกชุมชนแพรอกหา มีอีกหลายคน แต่ละคนจะมีขนมเอกของตัวเอง เช่น ดำ เกี๊ยจอก มีขนมรังต่อเป็นเอก ส่วนขนมด้วง ขนมมดเป็นองค์ประกอบ นพรัตน์ เรื่องช่วย มีขนมตะโก้เป็นตัวชูโรง, คลาด หนูขาว มีวุ้นหน้ากะทิเป็นหลัก, อุบล ทองรักษ์ ขายลูกชิ้นเป็นพื้น, นิตยา เพิ่งช่วย มีรายได้หลักจากข้าวเหนียวไก่, เพียร จันธนู เป็นคนเดียวที่ทำขนมปากหม้อได้อร่อย ทั้งหมดนี้จะปักหลักอยู่ที่ตลาดนัดปัญญาวุดและตลาดนัดไสขาม

มีบางรายที่มีรายได้ประจำทุกวันและปักหลักทำมาหากินอยู่ริมถนนหน้าบ้านของตัวเอง เช่นเดียวกับเหลื่อม สุกทอง คือ

แดง อินทร์เอียด ขายไข่ปิ้ง, ไก่ย่าง อยู่ที่บ้านบ่อชีน้ำ้ม, เคลื่อน ศรีนุ้ยคง ขายขนมจีน อยู่ที่บ้านหลาดตาพุ่ม ละออ เพชรสังข์ ขายกล้วยทอดอยู่ที่บ้านปากเลน, โสพิศ ชูสังข์ ขายขนมพิมพ์อยู่ที่บ้านหานยา, เพียร มากแก้ว ไร่ขายขนมลูกโหนด และข้าวต้มมัดตามย่านบ้านและงานบุญในละแวกชุมชนแพรอกหา, จำปี ขุนจิต ขายส้มตำอยู่ข้างหานยา, ปราณี่ หนูสี ขับริก จักรยานยนต์ไร่ขายหมี่หูน (หมี่พื้นบ้าน) ตามย่านบ้านและชุมชนรอบนอก ที่น่าเสียดายอย่างยิ่งคือวันนี้ พลอย พุ่มแก้ว เลิกทำขนมค่อมญวนเสียแล้ว พูดถึงรสชาติ / ฝีมือ อย่างว่าแต่ในชุมชนแพรอกหาเลย ในเมืองพัทลุง ใคร / หน่วยงานใดต้องการขนมพื้นบ้านอร่อย ๆ ไม่ว่าจะใช้เป็นขนมใส่ขันหมากหรือเป็นขนมที่รับประทานเป็นอาหารว่างแบบไทย ๆ จะต้องมาติดต่อให้แม่พลอยเป็นคนทำให้ ธีญวรรณ พุ่มแก้ว ลูกสาวที่เป็นครู กำลังฝึกหัดทำตามสูตรของแม่ เพื่อรักษาภูมิปัญญาอันมีค่านี้ไว้ (สัมภาษณ์ ธีญวรรณ พุ่มแก้ว : 2543)

อาหารพื้นบ้าน ขนมพื้นเมือง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับการกินของชาวบ้าน วันนี้กลายมาเป็นเศรษฐกิจชุมชน เป็นตัวเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน เงินอาจเข้ามาในชุมชนวันละไม่มากนัก และเงินที่จะออกไปจากชุมชนในการซื้อขนมขบเคี้ยว หรือกินอาหารประจำวันก็มีน้อยกว่า แม้ประตูเข้าจะไม่กว้างนัก แต่ประตูออกยังเล็กกว่า ชุมชนจึงมีความเข้มแข็ง มีอำนาจของตัวเองที่จะยืนอยู่ได้อย่างอิสระ

7.2 วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับประเพณี

ประเพณีไม่ใช่ผลผลิตที่มีค่าตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่มันคือแกนหลักของสังคม นักเศรษฐศาสตร์ นักการตลาดที่ฉลาดจึงศึกษาวัฒนธรรมประเพณี และนำเอามาใช้ในการสร้างผลผลิต มีนักธุรกิจจำนวนมากมายที่ประสบผลสำเร็จ ร่ำรวยมาจากการขายองค์ประกอบของวัฒนธรรมประเพณี บางครั้งประเพณียังเป็นตัวชี้ทิศทางการเมืองด้วยซ้ำไป วัฒนธรรมประเพณีจึงเป็นโครงสร้างระดับสูงที่เป็นตัวชี้ขาดความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของสังคม ชุมชนใดโครงสร้างระดับสูงอ่อนแอ โอกาสที่จะถูกทะลุทะลวงเข้าทำลายจากระบบทุนก็เป็นไปได้สูง ตรงกันข้ามชุมชนใด โครงสร้างระดับสูงเข้มแข็ง อำนาจชุมชนก็มาก ชุมชนจะมีความเข้มแข็งเป็นตัวของตัวเอง และถูกบ่อนเซาะได้ยาก

ประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนแพรวหาจะมีเหมือน ๆ กับชุมชนชนบทภาคใต้ทั่วไป แต่ที่จะยกมากล่าวต่อไปนี้เป็นจุดเด่นที่พบในการเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชุมชน และจุดเด่นที่จะกล่าวถึงคือจุดเด่นที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน และจะนำมาเป็นตัวอย่างเพียงบางประเพณีเท่านั้น

-ประเพณีในพรรษา ในช่วงเข้าพรรษาของภาคใต้ฝั่งตะวันออก เนื่องจากเป็นช่วงที่ยังไม่มีฝนตกหนัก ชาวบ้านก็เพียงเริ่มตักกล้า และรอคอยฝนที่จะเริ่มตกมากขึ้นหลังเทศกาลลากพระของทุกปี ดังนั้นในพรรษาจึงมีกิจกรรมให้ชาวบ้านได้ทำมากมายพอสมควร กิจกรรมแรกคือเข้าพรรษา สิ่งที่ชาวบ้านต้องทำในช่วงเข้าพรรษานอกเหนือจากถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายเทียนพรรษาแล้ว ชาวบ้านจะควัข้าวตอกไปทำพิธี “ฉลองพรรษา” ในวัด ทุกบ้านจะต้องมีการควัข้าวตอกแล้วนำไปถวายพระ พิธีฉลองพรรษาจะเกิดขึ้นในวันเข้าพรรษา และมีข้าวตอกเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ลักษณะเด่นของข้าวตอกคือเป็นข้าวที่ใช้ความร้อนทำให้สุกแล้ว และสามารถเก็บไว้ได้นาน ชาวบ้านนำมาถวายเพื่อให้พระได้ใช้ขบฉันในช่วงที่อาหารบิณฑบาตไม่พอ หรือเกิดเหตุทางธรรมชาติที่พระออกบิณฑบาตไม่ได้ ข้าวตอกก็จะเป็นอาหารที่สามารถประทังชีวิตพระเณรได้ ข้าวตอกจากข้าวเจ้าที่ผสมกับมะพร้าวขูดและน้ำตาลทราย มีรสชาติแตกต่างจากข้าวโพดคั่วที่ขายอยู่ทั่วไป จุดเด่นของกิจกรรมนี้คือความเอื้ออาทร ความพร้อมใจกันทำ สิ่งที่ชุมชนแพรวหาทำอีกอย่างหนึ่งในกิจกรรมนี้ คือการรวบรวมข้าวสารจากญาติโยม (ซึ่งปกติจะนำมาพร้อมกับข้าวตอกอยู่แล้ว) เพื่อนำไปถวายพระที่อยู่ต่างจังหวัด โดยเฉพาะวัดที่มีพระในชุมชนแพรวหาไปจำพรรษาอยู่ เช่น พุทธศาสนิกชนวัดควนแพรวหา จะนำข้าวสารไปถวายพระวัดแจ้ง, วัดโรงวาสน์ จังหวัดสงขลา ส่วนพุทธศาสนิกชนวัดปรางหมูนอก, ปรางหมูโน จะนำข้าวสารไปถวายพระวัดหาดใหญ่โน เป็นต้น

กิจกรรมช่วงเช้าพรรษาอีกอย่างหนึ่งนอกเหนือจากการที่กุลบุตรได้บวชเรียนเข้าพรรษาแล้ว ผู้หญิงก็มีโอกาสบวชด้วยเช่นกัน ในอดีต ผู้หญิงจำนวนมากจะบวชชี ถือศีล และเดินทางไปทำพิธีทางศาสนาที่วัดทุกคืนเป็นเวลา 7 วันบ้าง 15 วันบ้าง ปัจจุบันแม้จำนวนผู้บวชชีจะลดลง แต่มีผู้บวชชีพรหมณี (ไม่โกนหัว) มากขึ้น กิจกรรมช่วงต้นพรรษาจึงคึกคักเป็นพิเศษ และจะคึกคักไปจนออกพรรษาทีเดียว เพราะในพรรษาจะมีอุบาสก - อุบาสิกาไปสวดมนต์ - ฟังธรรมที่วัดทุกคืน พระก็มีโอกาสได้หัดเป็นนักเทศน์ในตัวเอง เพราะผู้ฟังก็เป็นคนที่คุ้นเคยกัน และมีจำนวนไม่มากนัก

เว้นจากต้นพรรษาไปไม่นานก็ถึงกิจกรรมใหญ่ประจำปี คือวันชิงเปรต ซึ่งจะถือเอาวันขึ้นสิบห้าค่ำ เดือนสิบเป็นวันรับเปรต และวันแรม 15 ค่ำเดือนสิบเป็นวันส่งเปรต ในกิจกรรมนี้จะไม่กล่าวถึงรายละเอียดที่เหมือนกับชุมชนอื่น แต่จะกล่าวเฉพาะที่เป็นจุดเด่น คือคนในชุมชนแพรหาส่วนใหญ่จะทำขนมเอง ตั้งแต่ขนมบ้า, ขนมดีซำ, ขนมเทียน, ขนมจู้จุน (ผักบัว) ส่วนขนมลาและขนมพองจะซื้อจากตลาดนัด แต่ก็มีคนในชุมชนทำขนมลาจำหน่ายในชุมชนเช่นกัน เอือน เทพหนู และสัน กรดเต็ม เป็นผู้ฝีมือในเรื่องนี้

จุดเด่นอีกจุดหนึ่งของกิจกรรมชิงเปรต คือ ผู้สูงอายุจะทุ่มเททำกิจกรรมนี้อย่างจริงจัง ตั้งแต่การบรรจุทำขนมอย่างสุดฝีมือ การทำ “หมักรับ” อย่างประณีตประดอย และเลือกสรรอาหารเป็นพิเศษเพื่อให้บรรพบุรุษได้กินกันอย่างอิมหันต์สำราญ พิธีการในขั้นตอนของการ “กาศ” ให้บรรพบุรุษที่เป็นเปรตชนได้รับรู้จึงทำอย่างพิถีพิถัน ในขณะที่เด็ก ๆ ก็ไปรอชิงเปรตจะมีความคิดอีกอย่าง คือ ทุกคนจะจับจ้องไปยังอาหารที่ตนชอบ ถ้าสิ้นสุดพิธี “กาศ” เมื่อไร จะต้องพุ่งตัวไปยังอาหารที่เล็งไว้ ไม่ยอมให้พลาดอย่างเด็ดขาด บางทีจึงมีปัญหาระทบกระทั่งกันบ้าง เนื่องจากอาจจะมียุใหญ่ที่ขี้เล่น ตะโกนให้เด็กเข้าไปชิงก่อนจะเสร็จพิธี หรือมีมือที่ไม่ประสงค์จะแสดงตน ผลักเอาเด็กคนใดคนหนึ่งเข้าไปกลางวง จากนั้นความอลหม่านก็จะเกิดขึ้นก่อนกำหนดเวลากล่าวคือคนชิงเปรตก็จะชิงกัน แต่คนแกกก็ยังไม่สามารถออกจากวงได้ อยากรักดี ความสงบก็จะเกิดขึ้น หลังจากนั้นไม่นาน อาจจะมีการโดนเหยียบ, โดนทุบกันบ้างแต่ทุกคนก็ไม่ถือสา เพราะกิจกรรมนี้เป็นงานบุญที่หวังความร่วมมือร่วมใจ ความสามัคคีของทุกคน

หลังจากเดือนสิบหรืองานชิงเปรตแล้ว พระและชาวบ้านมีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน คือการ “หมักรับ” โดยการเสาะหาไม้ประเภทไม้ขนุน ไม้ตะเคียน ไม้พะยอม (บางที่ใช้ต้นตาล) มาทำตัวโพน ตั้งแต่กลึง, เจาะข้างในให้กลวง, เจาะรูใส่ลูกสัก (ไม้ตริงหนังกลอง) อีกส่วนหนึ่งก็เตรียมหนังวัว, หนังควาย โดยการหมักกับกรด เช่น ลูกมะเฟืองให้หนังนิ่ม แล้วนำมาทุบด้วยค้อนไม้ให้บาง ก่อนจะนำมาชิงบนปากโพน ใช้ไม้เป็นคานวัดตึงหนังหน้าโพนให้ตึง ขณะเดียวกันก็ตีหน้าโพนไปด้วยให้หนังบางและยืดจนอยู่ตัว พอได้ที่แล้วจึงนำลูกสัก (เป็นไม้ไผ่ที่มีความเหนียว คงทน เสื่อมปลายให้แหลม และบากหัวให้เป็นเหมือนเข็มหมุด) ตอกตริงหนังกลองไว้ แล้วจึงไปหมักรับ

หนังกลองอีกด้าน กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ร่วมใจกันทั้งพระที่บวชเข้าพรรษา เด็กวัด ชาวบ้านทุกคนมีศรัทธาร่วมใจอยู่ที่โพน ซึ่งจะต้องเป็นตัวแทนของวัดและชุมชนในการนำไปตีประชันเสียงกัน คนที่โกรธเคืองกันก็มาทำงานร่วมกันได้ เพราะเป็นงานของทุกคน สำหรับคนตีโพน กิจกรรมการหุ้มโพนคือที่ฝึกซ้อมและประลองกันเพื่อหาตัวแทนของวัดและชุมชนไปประชันกับวัดอื่น ปกติจะมีแชมป์ของชุมชนอยู่แล้ว แต่ก็ให้โอกาสมือใหม่หรือมือเก่าให้เข้าชิงแชมป์เสมอ วัดในชุมชนแพรกกหาที่มีชื่อเสียงในการทำโพนและตีโพนแข่งคือวัดทุ่งชิงหมิง, วัดเขาป่าเจ้า, วัดตะแพน และวัดทุ่งยาว ซึ่งจะเป็นนักสำรวจวัดประจำสนามจังหวัดในทุกปี แท้จริงการทำโพน - แข่งโพน เป็นเพียงส่วนประกอบของกิจกรรมลากพระเท่านั้น กล่าวคือในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จะมีกิจกรรมลากพระ ดังนั้นก่อนถึงวันนั้นก็จะต้องมีการหุ้มโพน เพื่อนำมาใช้ตีกระตุ้นคนลากพระ ทำไปทำมา ก็กลายเป็นการทำแข่งขันเสียงโพนกันระหว่างวัดไป แม้จะเป็นการแข่งขัน แต่ก็ไม่เคยมีการทะเลาะวิวาทกันในการแข่งโพนของชุมชน จากกิจกรรมการแข่งโพนนี้ ทำให้มีวัฒนธรรมแตกแขนงไปอีกกิจกรรมหนึ่ง คือการแข่ง "โพนพรก" ทั้งนี้เกิดจากเด็กเล็ก ๆ อยากจะมีกิจกรรมการแข่งโพนอย่างผู้ใหญ่บ้าง แต่ทำไม่ได้ มีผู้ใหญ่ชอบล้อว่า ยังสูงไม่พอที่จะตีโพนได้ เด็ก ๆ จึงไปคิดประดิษฐ์โพนของเขาขึ้นมาเอง โดยนำผ้าเก่า ๆ มาชุบน้ำ แล้วนำไปหุ้มกะลามะพร้าว (พรก) ที่พอกขอบด้วยดินเหนียวไว้ ผ้าที่เปียกน้ำก็จะตึง เมื่อเหลาไม้ตีโพนขนาดเล็ก ๆ มาตีก็จะมีเสียงดังเช่นเดียวกับโพนของผู้ใหญ่ เด็ก ๆ ก็จะจินตนาการการแข่งโพนให้ดูเดือดร้อนเหมือนกับที่เห็นผู้ใหญ่เขาแข่งขันกัน แต่การแข่ง "โพนพรก" จะยืนตีไม่ได้ ต้องนั่งเอาเท้าสองข้างหนีบโพนไว้ แล้วตีแข่งขัน ส่วนใครจะออกสไลอย่างไรงี้สุดแล้วแต่จินตนาการ วัฒนธรรมยังเกิดขึ้นขึ้นมาอีก เมื่อผู้ใหญ่เห็นเด็กเขาเล่นสนุกก็นึกอยากสนุกเหมือนเด็กบ้าง ก็เลยหุ้ม "โพนพรก" แบบเด็ก มาแข่งกันแบบเด็ก ๆ แต่โพนของผู้ใหญ่จะใกล้เคียงกับโพนจริงมากกว่า คือหุ้มด้วยหนัง และประติ๊ดประตอยให้สวยงามตามฝีมือ แต่เวลาแข่งก็ต้องนั่งตีเหมือนกับที่เด็ก ๆ แข่งนั่นแหละ ซึ่งก็ได้บรรยากาศความน่ารักของผู้ใหญ่อีกแบบ ปัจจุบันนี้บ้านทุ่งชิงหมิงยังคงอนุรักษ์การแข่งขัน "โพนพรก" ไว้ได้ และจะจัดให้มีการแข่งขันกันทุกปี

กิจกรรมการลากพระเป็นกิจกรรมร่วมของเกือบจะทุกคนในชุมชน สำหรับคนสูงอายุถือได้ว่าได้บุญที่ไปร่วมรับเสด็จพระพุทธเจ้าซึ่งเสด็จกลับจากการไปโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ แต่สำหรับคนทั่วไปถือว่เป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน ในขณะที่ชุมชนทั่วไปหันมาใช้บุษบกใส่ล้อ ทำให้สามารถลากไปได้ไกล ๆ แต่วัดปรางหมูโน ซึ่งเป็นวัดในชุมชนแพรกกหาเพียงวัดเดียวที่มีกิจกรรมลากพระ ยังคงใช้บุษบกธรรมดาที่วางอยู่บนไม้ 2 ดัน ที่ทำเป็นรูปพญานาค (ตัวผู้/ตัวเมีย) ดังนั้นการลากบุษบกจึงยังต้องใช้กำลังคนมาก และยังต้องมี "หัวเชือก" ที่ทำหน้าที่รวมพลังของคนลาก การรวมพลังจะใช้ธนูึงจากหน้าบุษบกไปยังหัวเชือก พร้อมกับส่งเสียงร้อง (ฮือ) - 70 -
 โย...ฮัวละ...โฮ... คนลากก็จะรับว่า "ฮัว" แล้วออกแรงลากพร้อมกัน โพนบนบุษบก 2 ลูกก็จะตี

รับเป็นการกระตุ้น พร้อม ๆ กับเสียงฆ้อง คนรวมพลจึงเรียกกันเป็นสำนวนว่า “คนตั้งฮ้อย” ซึ่งทั่วไปหมายถึงคนเริ่มต้น คนที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการดำเนินกิจกรรม

การลากพระจะกินเวลา 2 – 3 วัน วันแรกเป็นวัน “พระเสด็จ” วันหลังสุดเป็นวัน “พระกลับหลัง” วันนี้แหละจะมีฝนตกลงมาเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวนาได้กลับไปถอนกล้า – ดำนากัน บางทีการลากพระอาจจะไปจบที่นอกวัด (ปกติชาวบ้านจะลากพระกลับมาถึงวัด) เนื่องจากมีการ “แย่งพระ” กันจนเลยเถิด การแย่งพระคือการลองพลังกันระหว่างกลุ่มบ้าน เมื่อกลุ่มบ้านใดต้องการให้พระไปค้างคืนที่ชุมชนของตนก็จะระดมคนจำนวนมากไปจับเชือกข้างใดข้างหนึ่ง แล้วออกแรงลากไปในทิศทางที่ต้องการ ถ้าอีกฝ่ายไม่ยอมก็จะมีการแย่ง เป็นการรวมพลังกันนานพอสมควร แต่เมื่อรู้ผลแพ้ชนะกันแล้วก็จะช่วยกันลากพระไปยังจุดหมาย ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นคือ ในวันสุดท้ายวันที่พระจะเข้าวัดเกิดมีกลุ่มใดอุตริมาแย่งพระไปต่ออีก ถ้ากลุ่มนั้นไม่สามารถหาคนมาช่วยกันลากพระกลับวัดได้ภายในวันที่ 3 กรรมการวัดก็ต้องตามไปรื้อนุชนกแยกชิ้นส่วนกลับวัด ซึ่งเหตุการณ์นี้นาน ๆ จะมีสักครั้ง

ในอดีต กิจกรรมลากพระอาจใช้เชื่อมกับกิจกรรมอื่นได้ เช่น มีผู้ศรัทธาสร้างพระขึ้นมาองค์หนึ่ง วัดใดต้องการพระองค์นั้นก็ต้องนำคนมาแย่งเอา ซึ่งก็ทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในกลุ่มนั้น ๆ ครั้งหนึ่ง พระอธิการล้อม (สมณศักดิ์ขณะนั้น) ได้คิดกันกับกำนันคล้าย รอดชู จัดลากพระจากวัดปรางหมูในมายังวัดแพรกหา โดยใช้เส้นทางถนนที่ยังสร้างไม่เสร็จ กุศโลบายครั้งนี้ก็นำพระมา “โปรด” ให้สามารถสร้างถนนได้ทะลุตลอด โดยเฉพาะบางที่ที่เจ้าของที่ดินไม่ยอมให้ถนนผ่าน ปัจจุบันถนนสายนี้กลายเป็นถนนสายสำคัญของชุมชนแพรกหา

อาหารที่คู่กับกิจกรรมลากพระ คือข้าวต้มสามมุมที่ทำจากใบพ้อ สันนิษฐานว่าการทำ “ต้ม” ด้วยใบพ้อ และมีเชือกผูกเป็นพวงก็เพื่อความสะดวกในการพกพาเดินทาง (ปัจจุบันเมื่อลูกหลานเดินทางไปไหนไกล ๆ คนแก่คนเฒ่าก็ยังทำ “ต้ม” ให้พกพาไปกินระหว่างทาง) มีคำกล่าวเป็นสำนวนว่า “เข้าพร้อมตอก ออกพร้อมต้ม” เป็นคำดำนิพระที่บวชเข้าพรรษา พอออกพรรษาก็ลาสิกขาบททันที ทำนองว่าตอนบวชก็บวชก่อนเข้าพรรษาเล็กน้อย คือพร้อม ๆ กับที่ญาติโยมทำข้าวตอกไปวัด พอลาสิกขาบทก็ตรงกับช่วงญาติโยมทำต้มพоди ข้าวหลามเป็นอาหารอีกชนิดหนึ่งที่จะนำไปถวายพระมากเป็นพิเศษในวันออกพรรษาหรือวันลากพระ ที่มาของข้าวหลามก็คงจะคล้าย ๆ ต้มเหมือนกัน คือพกพาสะดวก หลังวันออกพรรษา เด็กวัดจะมีกิจกรรมอย่างหนึ่ง คือการ “ย่างต้ม” เนื่องจากข้าวต้มมีมาก พระฉันไม่หมด ถ้าทิ้งไว้ข้ามวันก็จะบูด จึงต้องนำมาย่างให้กรอบ ซึ่งรสชาติก็จะอร่อยไปอีกแบบหนึ่ง “ต้มย่าง” นิยมกินกับ “แกงสมรม” คือแกงที่เหลือจากพระฉันจำนวนมาก นำมาเทรวมกันแล้วก็อุ่นบนเตาไฟจนน้ำแกงแห้ง แกงสมรมก็จะมีรสชาติเฉพาะตัวซึ่งหลายคนชื่นชอบ หลังการลากพระแล้ว วัดอาจจะเียบเหงาไปบ้าง เพราะชาวบ้านจะลงนากันเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็จะมีอยู่วันหนึ่งที่คึกคักเป็นพิเศษ คือวันทอดกฐินของวัด ส่วนชาวบ้าน

ก็อาจจะไปร่วมทอดกฐินกับวัดอื่น ๆ อีกหลายวัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเวลาของแต่ละคน แต่อย่างไรก็ตาม เทศกาลบุญนี้ก็ได้นำเงินทำบุญกันมากพอสมควร

ภาพที่ 16 ประเพณีลากพระของแพรกาใช้ชุมชน
ที่ไม่ใช้ล้อ ปัจจุบันจะมีแห่งเดียวในภาคใต้

ภาพที่ 17 นักเรียนและชาวบ้านร่วม
ประเพณีลากพระของชุมชน

ประเพณีอื่น ๆ ที่มีในชุมชนที่อาจจะต้องกล่าวเพียงผ่าน ๆ คือประเพณีลอยกระทง ซึ่งแม้จะมีประจำแต่ก็ไม่โดดเด่นพอที่จะนำมาเป็นองค์ประกอบความเข้มแข็งของชุมชนได้ ที่จะต้องกล่าวถึงคือประเพณีวันสงกรานต์ของชุมชน ซึ่งเรียกกันว่า “วันว่าง” หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวกันเสร็จแล้ว วันสงกรานต์ก็มาถึงพอดี ชุมชนจึงเรียกเทศกาลนี้ว่า “วันว่าง” คือนอกจากเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยแล้ว สำหรับชนบทภาคใต้ ยังถือโอกาสเฉลิมฉลองการได้หยุดงานหลังจากตรากตรำกับงานในนามาตลอดปี “วันว่าง” ของชุมชน อาจจะมีติดต่อกันหลายวัน โดยนัดกันไป “ว่าง” ตามวัดต่าง ๆ ไม่ให้ซ้ำวันกัน ในช่วงหลัง วันสงกรานต์จะเข้ามาเป็นกระแสหลัก ทำให้ “วันว่าง” ลดความเข้มข้นลง การ “ว่าง” ของชาวบ้าน คือการทำบุญเลี้ยงพระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ และเล่นการพนันกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการชนวัว ชนไก่ และแทงไฮโลว์ โดยปกติแล้วถ้าเล่นพนันกันอย่างธรรมดา ๆ ดำรวจก็จะเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสียวันหนึ่ง

ความโดดเด่นของเทศกาลนี้ คือการรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ ซึ่งมักจะทำกันต่างหากในหมู่บ้าน โดยนัดวันกันทำบุญ “สระหัวคนแก่” คือการรดน้ำขอพรนั่นเอง แต่มีพิธีกรรมทางศาสนาเข้ามาด้วย ลูกหลานจะทำ “เบญจา” คือที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุ ทำพิธีทางศาสนา ลูกหลานขอขมาและรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ เมื่อมีความเป็น “งานสงกรานต์” ตามกระแสสากลมากขึ้น ชุมชนก็ปรับใช้วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับโลกาภิวัตน์ โดยในปัจจุบันจะทำพิธีรดน้ำผู้สูงอายุพร้อม ๆ กันหลายคนในชุมชน เป็นการผสมผสานวันสงกรานต์กับการรดน้ำคนแก่เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ยิ่งเมื่อทางราชการประกาศให้ช่วงสงกรานต์เป็นวันผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมการบูรณาการดังกล่าวจึงทำได้ง่ายขึ้น

ภาพที่ 18 การละหวัคนแก่หรือการรดน้ำขอพร ในเทศกาลงานวันสงกรานต์ "วันว่าง"

ความเป็น "วันว่าง" ของชุมชนที่โดดเด่นอีกอย่างคือการกำหนดให้เป็นวัน "ไม่ทำการ" นั่นคือในวันว่าง 3 วันนั้นทุกบ้านจะไม่มีกิจกรรมที่เป็น "งาน" เลย เพื่อเป็นการยืนยันว่าจะไม่ทำงานจึงต้องนำครกตำข้าวมาใส่น้ำแช่สากไว้ในครกจนครบ 3 วัน เรียกว่าการ "แช่ครกแช่สาก" หลังจาก "วันว่าง" แล้ว จึงจะซ้อมข้าวได้ แต่วก่อนถึง "วันว่าง" ทุกคนในชุมชนจะต้องมีการทำความสะอาดบ้านเรือนกันยกใหญ่ ซึ่งตรงกับแนวคิดของทางราชการที่กำหนดสัปดาห์การทำความสะอาดบ้าน แต่วันของราษฎรนั้นได้ถูกกำหนดไว้แล้ว กิจกรรม "วันว่าง" เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องจากความเชื่อที่ว่า ใน "วันว่าง" เทวดาจะลงมาดูความเป็นอยู่ของมนุษย์ ดังนั้นจะต้องตกแต่งบ้านเรือนให้สวยงาม และแช่ครกแช่สากเป็นการยืนยันกับเทวดาว่าในวันนั้นจะไม่มีการทำงานจากการที่เทวดามาดูความเป็นอยู่ของมนุษย์นี้เอง ทำให้เทวดาที่อยู่ตามที่ตั้งต่าง ๆ เช่น รุกขเทวดา "ว่าง" ไปด้วย ดังนั้นใน "วันว่าง" จะต้องไม่มีการปิ่นปักผมต้นไม้ เพราะไม่มีเทวดารักษา จะทำให้พลัดปลัดตกลงมาได้ (สัมภาษณ์ เฝื่อน วุ่นชุม : 2543)

งานแต่งงาน, งานบวช, งานศพ คือประเพณีที่ทำเหมือน ๆ กันในทุกชุมชน แต่อาจจะมีการละเอียดแตกต่างกันออกไป งานเหล่านี้ถ้าพิจารณาในภาพรวมของชุมชน อาจแยกเป็นจุดเด่นจุดด้อย ดังนี้

จุดด้อย

1. มีการจัดงานกันค่อนข้างฟุ่มเฟือย ใช้เงินมาก ผลิตภัทรพยากรมาก ทั้งนี้เพราะความอยากได้หน้า หรืออย่างน้อยไม่ยอมเสียหน้า ไม่ยอมให้ใครตำหนิได้ว่าเจ้าภาพขี้เหนียว แต่จัดงานจึงมีขยะและของเหลือมาก โดยเฉพาะระยะหลัง มีการใช้น้ำขวดเป็นน้ำดื่มของแขก เพราะมีความเชื่อว่าน้ำบรรจุขวดเป็นน้ำสะอาด ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริง บางครั้งน้ำในแหล่งน้ำยังสะอาดกว่าด้วยซ้ำ

2. ระยะเวลาหลังจากภาพมุ่งที่จะได้เงินมากกว่าสาระของงาน จึงมีการบอกแขกหรือที่อยู่ นอกวงไปจากญาติมากขึ้น เมื่อประกอบกับข้อ 1 จึงมักสรุปลงที่ “ได้น้ำ ไม่ได้เงิน” ถึงกระนั้น การบอกแขกหรือก็ยังคงมากอยู่ดี ทำให้เป็นภาระของสังคมมากขึ้น

จุดเด่น

1. มีการช่วยเหลือกันมาก เมื่อมีงานในชุมชน จะต้องลาหยุดงานหรือทั้งงานประจำ มาช่วยงานกันอย่างเต็มที่ เต็มกำลัง เมื่อไปช่วยงานคนอื่นได้มาก ถึงคราวที่ตนมีงาน คนอื่นก็จะ มาช่วยมากเช่นกัน

2. เป็นการรวมญาติ รวมหมู่ นอกเหนือจากงานเดือนสิบ และ “วันว่าง” แล้ว เวลา มีงานบวช /งานแต่งงาน / งานศพ ญาติพี่น้องก็จะได้มีโอกาสพบกัน “นับญาติ” กัน ก่อให้เกิดความ กลมเกลียวกันมากยิ่งขึ้น

วัฒนธรรมอย่างหนึ่งในชุมชนที่สะท้อนความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งอาจจะถือว่าเป็น วัฒนธรรมของภาคใต้ในอดีต คือการ “ห้ามเร็น” ซึ่งเกี่ยวข้องกับการย้ายบ้าน แต่การย้ายบ้านของ ภาคใต้มีลักษณะพิเศษ คือมีการห้ามตัวบ้านไป ซึ่งเป็นภาพที่แปลกตามากสำหรับคนต่างถิ่น กระทั่ง จันทรสังข์ ศิลปินภาคใต้คนหนึ่ง ได้ถ่ายทอดภาพของการ “ห้ามเร็น” ไว้ในภาพจิตรกรรม ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้ภาพที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมาก แต่ถ้าได้ ร่วมบรรยากาศ “ห้ามเร็น” จะได้รสชาติความรู้สึกที่สามารถมองเห็นจุดแข็งของสังคมคนใต้ได้

ความจำเป็นในการย้ายบ้านอาจจะมีความแตกต่างกัน เช่น มีการซื้อขายบ้าน หรือ ต้องการจะให้บ้านอยู่ชิดกัน – ห่างกัน แต่มีอยู่สาเหตุหนึ่งที่เป็นความเชื่ออันทำให้มีการย้ายบ้าน คือความเชื่อ ตามตำราโบราณ การจะตั้งบ้านจะต้องมีการดูทำเลตามภูมิโหร อันจะทำให้เจ้าของ บ้านประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ลักษณะเดียวกับฮวงจุ้ยของคนจีนนั่นเอง แต่เมื่อตั้งบ้าน แล้วมีปัญหา เช่น คนในบ้านเจ็บป่วยบ่อย คนในบ้านตายลงด้วยเหตุที่ไม่ดี ก็อาจจะมีการสวด บ้าน หรือย้ายบ้าน เนื่องจากการย้ายบ้านเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยากนักสำหรับสังคมชนบท ประกอบ กับตัวบ้าน ซึ่งมักจะเป็นบ้านได้ทุนสูง การย้ายด้วยการห้าม จึงสะดวกมาก แต่ถ้าตัวบ้านมีขนาดใหญ่เกินกำลังคนก็อาจใช้การถ่อ ซึ่งต้องใช้ภูมิปัญญาลึกซึ้งกว่าการห้าม กิจกรรมการย้ายบ้านนี้ นอกจากจะสะท้อนภูมิปัญญาแล้วยังสะท้อนวัฒนธรรมของคนด้วย เช่น ความสามัคคี ความมี น้ำใจ การยอมรับกัน ฯลฯ เพราะการห้ามเร็น หรือการถ่อเร็น จะเกิดขึ้นได้ต้องมียอดประกอบต่อ ไปนี้

- จำนวนคนมีมากพอ (ถ้าเจ้าของบ้านเป็นคน “ใจยาว” ก็จะมีคนมาช่วยมาก)

- ต้องมีผู้นำที่คนอื่นยอมรับในการประสานงาน ตั้งแต่การวางแผนไปจนถึงการ

ดำเนินงาน

- ต้องมีความสามัคคีในหมู่คน
- ต้องมีวิธีการหรือภูมิปัญญา

ในการ “หามเงิน” จะสามารถรู้นิสัยของคนในชุมชนได้ว่าเป็นคนอย่างไร เพราะในการหามคนแต่ละคนจะมีความสูงไม่เท่ากัน แม้จะมีการจัดให้คนที่มีความสูงไล่เลียงกันไปอยู่ด้วยกันแล้ว พื้นดินก็ยังมีความสูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่เท่ากันอีก คนที่เอาเปรียบคนอื่นจึงอาจจะย่อตัวลง ไม่ยอมใช้บาริบน้ำหนักให้เต็มที่ ซึ่งก็จะทำให้น้ำหนักไปตกที่คนอื่นมากขึ้น ช้าร้ายยังมีคนเอาเปรียบคนอื่นขนาดแกล้งโหนให้คนอื่นรับน้ำหนักมากขึ้นไปอีกก็มี

ผู้นำที่จะเป็นคน “ตั้งฮือฮือ” ก็มีความสำคัญ เพราะในการหามไม่ใช่ว่าจะยกขึ้นครั้งเดียวแล้วไปถึงที่หมาย จะต้องมีการยกหามไปสักช่วงหนึ่ง เมื่อเห็นว่าเกินกำลังก็ต้องบอกให้ผ่อนแรงและวางลง ตั้งแต่การ “ตั้งฮือฮือ” จนถึงการ “ปลงลง” ผู้นำมีความสำคัญมาก การบริหารการหามก็เหมือนกับการทำกิจการอะไรสักอย่างที่มีคนจำนวนมาก มีความแตกต่างกันทั้งความคิด รูปร่าง หน้าตา น้ำใจ ผู้นำจะต้องรู้จักคนในทุกด้าน จัดคนที่ไม่เหมือนกันมาร่วมทำในสิ่งเดียวกัน และทำให้ประสบความสำเร็จ นับว่าเป็นเรื่องยาก ผู้นำในการ “หามเงิน” จึงควรเป็นนักบริหารมือหนึ่งเหมือนกัน ในปัจจุบันลักษณะบ้านเปลี่ยนไปมากการ “หามเงิน” ไม่ค่อยมีให้เห็น แต่ชุมชนก็นำเอาการบริหารจัดการมาประยุกต์ใช้ในกลุ่มออมทรัพย์, สหกรณ์การเกษตร, สมาคมและองค์กรต่าง ๆ อยู่เสมอ เพราะมีเนื้อหามากมายอยู่ในกิจกรรมนี้

ภาพที่ 19 การหามเงิน (ฝีมือกระจำจันทรสังข์ (หน้าห้องประชุมจรัญ จารุวัฒนา) สถาบันทักษิณคดีศึกษา)

วัฒนธรรมความเชื่อ

อุดมคติ ความเชื่อ เป็นตัวบันดาลให้เกิดวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ อุดมคติ ความเชื่อ เป็นตัวชี้ทิศทางของสังคม ความเข้มแข็งของชุมชน ในชุมชนแพรกกหามีความเชื่อที่ยึดมั่นเป็นแกนของชุมชนที่สำคัญอันควรกล่าวถึงคือ

- การไม่ล่วงละเมิดที่ดินหวงห้าม ที่ดินหวงห้ามในความเชื่อของชุมชนคือที่ดินของเจ้าของที่มีตำนานและความเชื่อต่อ ๆ กันมา เช่นที่ดินบริเวณบ่อชีบุม ซึ่งเดิมจะมีบ่อร้างอยู่ 2 บ่อ และมีบริเวณที่อยู่รอบ ๆ ประมาณ 2 งาน บริเวณนั้นไม่มีใครจับจองเป็นเจ้าของ มีเรื่องเล่าว่าในบ่อมีไหสมบัติอยู่ มีคนเคยเห็นไหใบนั่นอยู่ที่ปากบ่อ เมื่อมีคนผ่านมาไหจะกลิ้งลงไปบ่อและจมหายไป ตรงบริเวณบ่อชีบุมมีทางเดินติดต่อระหว่างหมู่บ้าน เรียกว่า “ทางหลวง” หรือ “ทางพลี” จะมีคนพบ “เจ้าที่” มาเยือนอยู่บริเวณนั้นบ่อย ๆ เมื่อบ้านเมืองพัฒนามากขึ้น สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนไป บ่อตื้นเขินจนไม่เหลือร่องรอย และบริเวณที่ดินนั้นได้มีมติร่วมกันสร้างเป็นศาลาขึ้น 1 หลัง ในปี 2506 โดยการนำของนายจันทร์ จึงเรียกศาลานั้นว่าศาลาตาจันทร์ ชาวบ้านในละแวกนั้นมาร่วมสร้างศาลากันอย่างพร้อมเพรียง มีการเขียนรูปไตรภูมิพระร่วงและพุทธประวัติฝีมือชาวบ้านงดงามมาก ภายหลังนายชื่น ชูด้วง และนายจัด อินทร์เอียด ได้ปักเขตรุกกล้าเข้าไปในเขต “ทางหลวง” ทำให้ทั้ง 2 คนมีสติฟั่นเฟือนไป เมื่อมีการขอขมาและคืนที่แล้วก็หายเป็นปกติ ปัจจุบัน “ทางหลวง” กลายเป็นถนนทางเข้าบ้านในยาง ที่ดินยังเป็นที่สาธารณะและใช้สร้างสหกรณ์ร้านค้าของหมู่บ้านและป้อมตำรวจสายตรวจ

เกาะพ่อมอ ไกล ๆ กับวัดเขาป่าเจ้า เป็นที่ดินรกร้าง ชุมชนมีความเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของพ่อมอ ซึ่งจะปรากฏตัวให้เห็นอยู่บ่อย ๆ ไม่มีใครกล้าเข้าไปในบริเวณนั้นถ้าไม่จำเป็น แม้แต่เวลากลางวัน ภายหลังนายกระจ่าง ชูช่วย ได้บุกเบิกที่ดินดังกล่าวทำนา และขอสิทธิออกน.ส. 3 ท้ามกลางการกล่าวหาตัดทอนของราษฎรในชุมชนแต่ไม่เป็นผล 10 ปีต่อมา นายกระจ่างป่วยเป็นอัมพฤกษ์ ปากเบี้ยว และเป็นหนักขึ้นจนเดินไม่ได้ จึงตัดสินใจตะเกียกตะกายออกจากบ้านไปมาตัวตาย มีคนพบศพนายกระจ่างลอยอืดอยู่ในบ่อเลี้ยงปลาหลังบ้านในตอนเช้า (เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2536)

ความเชื่อหลายอย่างไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิทยาศาสตร์ แต่ความเชื่อมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนและเหตุการณ์ในชุมชน ความเชื่อเรื่องบ่อชีบุม ทำให้เหลือที่ดินไว้เป็นที่สาธารณะ ได้สร้างสหกรณ์ร้านค้าและป้อมยามตำรวจ ความกลัวเรื่องเกาะพ่อมอ ทำให้คนคร้ามเกรง ไม่กล้ารุกกล้าที่หวงห้าม ที่ดินจึงยังคงเหลือเป็นที่ว่างอยู่หลายที่ ในที่วัดร้าง เช่น วัดป่าวิไลย ซึ่งสร้างตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2225 และเป็นวัดร้างมานานับ 100 ปี แต่ก็ยังเหลือที่ดินให้สร้างโรงเรียนปัญญาวุธ และสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุงในขณะนี้ ที่ดินที่เรียกว่า “หัวมอมน” คือรอยต่อของ

ที่ดินซึ่งมีเนื้อที่ไม่กว้างนัก แต่เดิมเวลาไถนา ถ้าจะข้ามคันนาไปไถอีกแปลงหนึ่งย่อมทำได้ เพียงแต่ไถรวัวให้ลากไถไป โดยคนคอยยกหางยามไม่ให้โดนคันนา แต่ถ้าจะพารัวพร้อมไถข้าม “หัวหมอน” ไป จะต้องเอารัวออกจากแอกและไถเสียก่อน แล้วจึงไปครอบแอกใหม่ ปัจจุบันที่ดินตรงที่เป็น “หัวหมอน” ในอดีต ก็เป็นเหมือนไส้ไก่นำน้ำมายังนาของเกษตรกร ถนนหลายสายไม่ต้องตัด เพราะทำไปตามทางพลี – ทางหลวงที่มีอยู่แล้ว เช่น สายชายถนน – ในยาง สายพานขอนแก่น, สายปายาง, สายหนองโสน ฯลฯ

ความเชื่อที่สัมพันธ์กัน 2 ความเชื่อ คือความเชื่อเรื่องรุกขเทวดาและความเชื่อเรื่องไม้พรากรุกนกกลูกกา เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเอากายหลัง เชื่อมโยงเมื่อการพัฒนาตามแผนของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เติบโตรุกคืบหน้าเข้ามาในทุกชุมชนของประเทศอย่างเต็มที่แล้ว ความเติบโตนั้นได้นำเอาฤกษ์ฤกษ์เปลี่ยนระดับดินเข้ามา นำเอาเลื่อยยนต์เข้ามา แล้วในเวลาไม่นานต้นไม้ต้นโต ๆ ที่แต่ก่อนเมื่อชาวบ้านจะโค่นสักต้นต้องทำพิธี “พลี” คือขอต่อเจ้าป่าเจ้าเขา ต้นไม้เหล่านั้นถูกโค่นลงเหี้ยนเตียนโดยไม่พักต้องเอ่ยคำขอต่อใคร แม้แต่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ผลจากความเติบโตนั้นทำให้ป่าถูกทำลายลงอย่างเกือบจะสิ้นเชิง ในช่วงระยะเวลาที่รวดเร็วอย่างไม่น่าเชื่อ แต่ความเชื่อ ความนับถือต้นไม้ใหญ่อันเป็นที่อาศัยของอารักษ์ศักดิ์สิทธิ์ได้ช่วยชุมชนเอาไว้ได้บ้าง อย่างน้อยต้นไม้ที่มีศาลพระภูมิ มีผ้าคาด ตามความเชื่อของชาวบ้านก็ได้รับการละเว้นจากเลื่อยยนต์ ตำนาน ความศักดิ์สิทธิ์ของต้นไม้ ได้ช่วยให้ไม้เหล่านี้ได้มีโอกาสเป็นแม่ไม้ขยายพันธุ์ต่อไป

ความเชื่อเรื่องการไม่พรากรุกนกกลูกกา มาเชื่อมต่อกับความเชื่อข้างต้น เพราะคนแก่คนเฒ่าจะสอนเด็กว่า ในฤดูที่นกกาปักไข่ อย่าได้ไปมาแหม่นกหรือไปพรากรุกนกจากแม่ของมัน เพราะบาปกรรมจะตกมา ถึงผู้กระทำ อันอาจทำให้ตนต้องพลัดพรากรากจากพ่อ - แม่ - ลูกได้ ความเชื่อนี้ทำให้คนมีโอกาสรอดมากขึ้น เมื่อนกไม่สูญพันธุ์ ไม้ป่าหลายชนิดที่เป็นอาหารนกก็มีโอกาสไปงอกในที่ต่าง ๆ ได้ ความหลากหลายทางชีวภาพก็ไม่สูญไป

- การไหว้เจ้าที่ เป็นความเชื่อคล้ายกับการเคารพไม้ใหญ่ ความเชื่อนี้สืบเนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าในทุก ๆ ที่จะต้องมีพระภูมิเจ้าที่คอยปกปักรักษาอยู่ เมื่อให้ลูกก็ต้องทำพิธีเช่นไหว้บูชาเจ้าที่ที่ชาวบ้านในชุมชนบูชาและทำพิธีเช่นไหว้คือ เจ้าที่เริน (เรือน) เจ้าที่นา เจ้าที่คอกปศุสัตว์ (คอกหมู, คอกวัว)

เจ้าที่เรินจะทำพิธีไหว้เมื่อมีการขนานศาลกล่าว แล้วได้ตามที่บนเอาไว้ก็จะทำพิธีเช่นไหว้ เช่นเมื่อของสูญหายก็จะทำการบนเจ้าที่ จะด้วยความตั้งใจจะบนหรือไม่ก็ตาม เมื่อออกไปกบนไปแล้ว และของที่หายได้คืนก็ต้องมีการแก้บน ไม่อย่างนั้นจะเป็น “เหมยปาก” และจะให้โทษในภายหลัง การแก้บนหรือเช่นไหว้ส่วนใหญ่จะทำง่าย ๆ เช่น ไหว้ด้วยหมากพลู รูปเทียน หรือ

อาจจะมิของเช่นไห้วมากกว่านั้น เช่น ไก่ปากทอง (ใช้แหวนทองสวมปากไก่) หัวหมู เหล้าขาว ก็สุดแท้แต่

เจ้าที่นาจะทำพิธีเช่นไห้วเมื่อมีที่ทำว่านาจะได้ผล คือช่วงข้าวตั้งท้องและเริ่มออกรวง เจ้าของนาจะทำขนมต้มแดง, ขนมต้มขาว, กล้วย, อ้อย, ถั่ว, งา ไปถวายเจ้าที่นาถึงคันนาทีเดียว ขนมต่าง ๆ เหล่านี้จะใส่ในกระทงที่ทำด้วยใบตอง และมีไม้ไผ่ (หรือไม้อย่างอื่น) ชัดเป็นตาราง ขนาดประมาณ 50 X 50 ซม. เป็นภาชนะรองรับขนมทั้งหมด เมื่อทำพิธีเช่นไห้วก็ต้องมีการจุดเทียนด้วยเสมอ เพราะควันเทียนจะเป็นสื่อระหว่าง “เจ้า” กับคน

เจ้าที่คอกวัว, คอกหมู จะทำพิธีเช่นไห้วเมื่อสัตว์ป่วยแล้วมีการบนบานให้หาย เมื่อสัตว์หายป่วยก็จะไห้วเจ้าที่เป็นการขอบคุณ หรือในกรณีเลี้ยงสัตว์ขุนไว้ขาย เมื่อขายได้ก็จะทำพิธีไห้วขอบคุณเจ้าที่ ซึ่งการไห้วเจ้าที่คอกวัว, คอกหมู ก็ไม่ต่างจากการไห้วเจ้าที่นาแต่อย่างใด

การไห้วเจ้าที่แสดงถึงการให้ความเคารพต่อสิ่งที่เชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์ ในยุคที่การพัฒนาของสภาพัฒนฯ เข้ามาใหม่ ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นความไร้สาระ, เป็นส่วนเกิน เป็นความมั่งงายไร้เหตุผล จึงมักถูกปฏิเสธจากผู้ “มีการศึกษา” อย่างสิ้นเชิง ต่อเมื่อการพัฒนาถึงขีดสุด สิ่งที่มีเหตุผล หาคำอธิบายตามหลักวิทยาศาสตร์ได้ ได้สร้างปัญหาให้กับสังคมมากมาย วิทยาศาสตร์สร้างอุตสาหกรรม สร้างเครื่องจักร สร้างสารเคมี ทำลายป่า ทำลายดิน ทำลายน้ำ ทำลายอากาศ เศรษฐศาสตร์สร้างความวิบัติให้นานาประเทศ ฯลฯ ทำให้คนในสังคมหันมาใคร่ครวญกับสิ่งที่กระทำกันอยู่ หันมาศึกษาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ สิ่งที่ไม่มีความเหตุผลเริ่มมีคำอธิบายที่มีเหตุผล มีคำตอบให้มากขึ้น การไห้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเคารพฟ้าดิน เริ่มเป็นสิ่งที่มีความเหตุผล วันนี้ชุมชนเริ่มประยุกต์ใช้สิ่งเก่า ๆ ให้เกิดประโยชน์ กิจกรรมบวชญเฐจึงเกิดขึ้นในชุมชนแพรอกหา เพื่อหวังให้ “เขาน้อย” เขานินนูลูกเล็ก ๆ ที่อยู่ใญกลางชุมชนเป็นป่าที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์เป็นตัวอย่างเพื่อในอนาคต เข้างอิฐ, เข้างา, เข้างา, เข้างา และที่ดินที่ไม่มีเจ้าของในที่ต่าง ๆ จะได้กลับมาเป็นประโยชน์ในระบบนิเวศต่อไป

- แม่โพสพ

คนในชุมชนแพรอกหาเมื่ออาชีพทำนาเป็นพื้น ดังนั้นจึงมีความผูกพันกับข้าว กับนา กับแม่โพสพอย่างแยกกันไม่ค่อยออก คนในชุมชนในอดีตถึงกับเรียกรวงข้าวหรือข้าวเปลือกว่าแม่โพสพ เช่น ถ้าไปเจอรวงข้าวหล่นอยู่กลางทาง ก็จะก้มลงเก็บแล้วอุทานว่า “โธ..แม่โพสพ แม่มาตกอยู่กลางทาง..” เมื่อข้าวหกรวดก็จะได้ตกใจอุทานถึงแม่โพสพไม่ขาดปาก กล่าวได้ว่าคนรุ่นก่อนมองเห็นแม่โพสพอยู่ในข้าวทุกเมล็ดในทุกรวงเลยทีเดียว จึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับแม่โพสพอยู่มากมาย ที่จะกล่าวถึงก็คือ การรวบข้าว การแรกเก็บข้าว การทำขวัญข้าว

การรวบข้าวจะทำเมื่อข้าวเริ่มสุก จุดประสงค์ของการรวบข้าวคือต้องการ “ข้าวขวัญ”

ที่จะนำมาเก็บบนลอมข้าว ผู้เป็นเจ้าของนาจะหาหมอบไปทำพิธีรวบข้าว โดยใช้ไม้มงคล เช่น ไม้ขวัญข้าว ไม้กุม (กุม) ไม้ระกำ (กำ) ไม้ฮัลนางงกอง, ไม้กำขำ, ไม้บังบาย, ไม้หว้า, หวายน้ำ เป็นส่วนประกอบ แล้วจะมองหาวีรณที่ข้าวงอกงามดี บริเวณใจกลางแปลงนา เมื่อได้ที่แล้วจะทำพิธีเชิญแม่โพสพมาอยู่ในกอข้าวที่รวบเอาไว้ บริเวณที่รวบข้าวนี้ เจ้าของจะเก็บเกี่ยวต่อเมื่อเก็บในแปลงอื่น ๆ หมดแล้ว และนำข้าวขึ้นลอมหมดแล้ว จึงจะมาทำพิธีเก็บข้าวที่รวบไว้ใส่กระสอบนั่งเชิญไปเก็บไว้บนใจกลางลอมข้าว ในนั้นจะมีสิ่งมงคลประเภทหัววัวที่แก่ตาย เขาวัวที่ผลัดเขา (สลัดเขาเก่าทิ้งแล้วมีเขาใหม่งอกขึ้น) เป็นส่วนประกอบ

ในขั้นตอนการเก็บ “ข้าวขวัญ” จะสำคัญมาก ในขณะเก็บจะต้องท่องคาถา “พุทธังรัตนัง ธัมมังรัตนัง สังฆังรัตนัง” กำกับไปด้วย และได้ “ข้าวขวัญ” แล้ว ระหว่างทางที่เอา “ข้าวขวัญ” ใส่ “กระสอบนั่งเทิน” กลับมาบ้านจะต้องไม่พูดกับใคร แม้ใครจะทักทายอย่างไร ต้องไม่หลุดปากตอบเพราะจะทำให้แม่โพสพตกใจหนีหายไป (แม่โพสพจะซัดใจ เพราะในตำนานแล้วว่าแม่โพสพเป็นคนสวย จะมาปรากฏในนาข้าวอยู่เป็นประจำ ครั้งหนึ่งมีชายหนุ่มเห็นเข้าก็หลงใหลถึงขนาดไล่ปล้ำ แม่โพสพจึงหนีหายไป ต้องเดือดร้อนตามหากัน ปลาสลาดเป็นผู้รับอาสาไปตามและระหว่างทางก็โดนภูเขานีบกระแทกกันจนตัวแบน เวลาทำขวัญข้าวจึงต้องมีปลาสลาดเป็นองค์ประกอบของพิธีด้วย) และผู้ที่เทิน “ข้าวขวัญ” ก็จะต้องท่องคาถา “พุทธังรัตนัง ธัมมังรัตนัง สังฆังรัตนัง” จนตลอดทางจนถึงลอมข้าว

การแรกเก็บข้าว เจ้าของนาต้องไปหาหมอบดูเพื่อดูฤกษ์การเก็บข้าวแล้วจะแรกเก็บตามฤกษ์นั้น ในการเก็บครั้งแรก จะเก็บให้ได้พอประมาณ ขณะเก็บก็จะท่องคาถา “กันทั้งผีทัง กันทั้งผีนา กันทั้งผีป่า กันทั้งผีหลวง ภูเอารวง ผีหลวงเอาชัง” เมื่อได้ข้าวพอประมาณแล้วจะ “รวบซัง” โดยแบ่งซังเป็น 3 กอ แล้วรวบมาผูกเป็นปมเข้าด้วยกัน ระหว่างนั้นก็ว่าคาถา “พุทธังรัตนัง ปังหังแม่กูไว้ ธัมมังรัตนัง ปังหังแม่กูไว้ สังฆังรัตนัง ปังหังแม่กูไว้” เมื่อผูกปมเสร็จก็ควักเอาดินได้กอลงข้าวขึ้นมาสักเท่านี้มือ (แทนพระแม่ธรณี) ใส่ไว้ในปมที่ขมวดไว้ด้วย ชาวนาเชื่อว่าการแรกเก็บในเวลาที่เป็นมงคล และว่าคาถากำกับให้แม่โพสพมาอยู่ประจำที่รวงจะทำให้ได้ข้าวมาก ขณะเดียวกัน ถ้าผีป่า ผีนา ผีหลวงจะมาแบ่งก็ให้แบ่งเอาชังข้าวไป

การทำขวัญข้าว จะทำต่อเมื่อเก็บข้าวขึ้นลอมหมดแล้ว รวมทั้ง “ข้าวขวัญ” ที่รวบเอาไว้ เจ้าของข้าวจะเตรียมสิ่งของที่จะทำขวัญข้าวเอาไว้ แล้วไปตามหมอบมาทำพิธีในตอนย่ำค่ำของวันทำพิธี ข้าวของที่เตรียมไว้คือ ข้าว, แ่งที่มีปลาครบหัวครบหาง, ปลาสลาด ขนมห่มแดง, ขนมห่มขาว, กล้วย, อ้อย, ถั่ว, งา หมอบจะขึ้นไปทำพิธีบนลอมข้าวที่มี “ข้าวขวัญ” ตั้งอยู่ การทำพิธีก็จะมีลำดับเหมือนพิธีกรรมทางศาสนา ตั้งแต่การสวดมนต์ การชุมนุมเทวดา แล้วหมอบก็จะกล่าวเชิญขวัญแม่โพสพ จนกว่าจะเห็นแม่โพสพบินเข้ามายังพิธี ตัวแทนของแม่โพสพคือตักแตนขวัญข้าว (แมลงสีเขียว มีหนวดยาว ร้องเสียงดังมากในเวลากลางคืน ชอบอาศัยตามต้นไม้) คำกล่าวเชิญ

ขวัญแม่โพสพมักแต่งเป็นคำประพันธ์มีความไพเราะกินใจ พรรณาถึงแม่โพสพ พรรณนาถึงพันธุ์ข้าว แล้วจะมีคำกล่าวเชิญแทรกอยู่ตลอด เช่น คำเชิญขวัญของนายเขียด ชูสังข์ ขึ้นต้นว่า “วันนี้วันดี เป็นศรีพญาวัน ลูกนึ่งเชิญขวัญ ของแม่โพสพ แม่ท้องอยู่จับ ทัวทั้งโลกา ลูกหนอขอเชิญ ขวัญแม่ภูมามา ทุกห้วยเหวผา ทุกถ้ำทุกกลา...”

หลังจากทำขวัญข้าวแล้ว ชาวนาจะไม่ “รื้อข้าว” ที่อยู่ในลอมขึ้นมานวด จนกว่าจะครบ 3 วัน การรื้อข้าวคือการรื้อเสียงข้าวขึ้นมาจากลอม ในขั้นตอนนี้มีพิธีกรรมอยู่เหมือนกัน คือเมื่อจะขึ้นลอมข้าวจะต้องท่องคาถา “โอ้อ้า กันกล้าทั้งห้า ปิดมือขวามือซ้าย แม่ภูย้าวิตว้าย แม่ภูย้าวิตไหว แม่ภูย้าไปไหน อยู่ที่ขวัญข้าว เฝ้าขวัญข้าวเหมือนเตาไฟ แม่ภูย้าไปไหน แม่ภูย้อยที่ขวัญข้าว” (กล่าวตอนต้นแล้วว่าแม่โพสพขี้ตกใจ ดังนั้นการอะไรที่จะทำกับแม่โพสพจะต้องประคับประคอง ไม่รุนแรง ไม่หยาบคาย) เมื่อจะลงจากลอมข้าวก็ต้องกล่าวคาถากำกับว่า “พุทธังปิด ธัมมังปิด สังฆังปิด” (เพื่อกันไม่ให้แม่โพสพออกจากลอมข้าวไป) มีข้อน่าสังเกตว่านอกจากชาวนาจะผูกพันกับแม่โพสพแล้ว ยังผูกพันกับศาสนาด้วย คล้าย ๆ จะเอาศาสนามาป้องกัน ดูแล คุ่มครองข้าว รวมทั้งตัวเองด้วย เวลาทำนาอยู่เกิดมาฟ้าแลบ ฟ้าผ่า ชาวนาก็จะอุทานว่า “พุทธัง ธัมมัง สังฆัง” เป็นการเอาพระมาคุ้มครองตัวเอง กล่าวกันว่าคนสมัยก่อนไม่ค่อยถูกฟ้าผ่า ซึ่งต่างจากสมัยนี้ ตามสถิติพบว่าคนถูกฟ้าผ่าตาย มีสูงกว่าคนถูกงูกัดเสียอีก (สำนักข่าวเอพี : 2540)

ข้อน่าสังเกตอีกอย่าง ชาวนาจะให้ความเคารพวักที่อยู่คู่นามาตลอด เมื่อวัวแก่ตายลง หัววัวจะถูกนำมาแขวนประดับอยู่บนลอมข้าว เวลาไถนา ชาวนาก็จะไม่กล่าวคำหยาบคายกับวัว นอกเหนือจากแม่โพสพแล้ว ธรรมชาติ อยู่ในความเคารพของชาวนาเสมอ (สัมภาษณ์ หวนทองสง :2543)

8. การระดมทุน

การระดมทุนเป็นส่วนหนึ่งของความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนจะมีอำนาจของตนเองหรือไม่ มีความเข้มแข็งขึ้นอยู่กับขาของตัวเองได้หรือไม่ เงินเป็นตัวตัดสินใจ และเงินนั้นจะต้องเป็นเงินของตัวเองด้วย ในยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ มีเศรษฐกิจใหม่มากมาย ที่ดูเหมือนจะมีเงิน เพราะมีบ้านใหญ่โต ธุรกิจเป็นร้อยล้าน มีรถขับคันใหม่ ๆ มีเงินจ่ายเป็นเบี้ย แต่เมื่อฟองสบู่แตก เศรษฐกิจเหล่านั้นกลายเป็นยาจกทันที แต่มันยังมีนี่กองเท่ๆเขา ทั้งนี้ก็เพราะว่าเงินที่ไม่ใช่เงินของตัวเอง นอกจากความเข้มแข็งในโครงสร้างทั้งชั้นล่าง – ชั้นบนแล้ว ชุมชนแพรกายังมีเงิน มีทุนเป็นของตัวเอง ไม่น่าแปลกใจที่ตัวเลขของธนาคารแห่งประเทศไทยระบุว่าจังหวัดพัทลุงมีเงินออมมากที่สุดในปีใด ที่ปรากฏนั้นเป็นตัวเลขในระบบธนาคารเท่านั้น ยังไม่รวมเงินที่เป็นธุรกิจของชาวบ้าน ซึ่งถ้า

ธนาคารแห่งประเทศไทยสำรวจจริง ๆ แล้ว อาจจะนึกไม่ถึงว่าจังหวัดที่มีรายได้ประชาชาติต่ำที่สุดในภาคได้ทำไม่จึงมีเงินทุนหมุนเวียน และมีทุนอยู่ในหมู่บ้านจำนวนมหาศาล

- เฉพาะในใจกลางชุมชนแพรอกา บริษัทธุรกิจคนจนซึ่งทำธุรกิจปัมน้ำมัน มีเงินและทุนรวม 2,000,000 บาท กลุ่มออมทรัพย์แพรอกา ซึ่งเป็นที่รวมของสหกรณ์ร้านค้า กลุ่มโคเนื้อ มีเงินรวมกัน 9,800,000 บาท เงินกองทุนสวัสดิการอีก 1,100,000 บาท ยังไม่รวมเงินในศูนย์สาธิตการตลาดของหมู่บ้านต่าง ๆ เงินสัจจะออมทรัพย์ซึ่งมีทุกหมู่บ้าน และทุนที่เป็นปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นที่ดินทั้งที่เป็นนา เป็นสวน และปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ในชุมชน

- ทุนกองมเหิมาในชุมชนคือสหกรณ์การเกษตรพนมวังก ซึ่งในเดือนมิถุนายน 2543 มีเงินสินทรัพย์ทั้งสิ้น 110,195,215.83 บาท

เงินหมุนเวียนเฉพาะการขาย/บริการ	59,844,054.96	บาท
---------------------------------	---------------	-----

เงินรับฝาก	60,648,966.04	บาท
------------	---------------	-----

เพียงยอดที่นำมาแสดงแค่นี้ก็คงมองเห็นความมั่งคั่งของชุมชนได้แล้ว ไม่น่าเชื่อว่าการรวมตัวของสมาชิกไม่ถึง 20 ปี ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไม่เคยขาดทุนเหมือน co-op ไม่เคยต้องตกอยู่ภายใต้การดูแลของ IMF หรือ ADB ชาวบ้านที่ปั่นจักรยานนำเงินไปฝาก ไม่ได้มีความรู้สึกต่ำต้อยไปกว่าคนที่ขับรถคันโตแต่อย่างใด

ภาพที่ 20 ปัมน้ำมันและคลังสินค้าของสหกรณ์เกษตรพนมวังก ซึ่งตั้งอยู่ริมถนน

ภาพที่ 21 ปัมน้ำมัน "บริษัทคนจน" ของกลุ่มออมทรัพย์ บ้านแพรอกา

- สหกรณ์การปศุสัตว์พัทลุง จำกัด ซึ่งอยู่ในบริเวณชุมชนแพรอกา เป็นธุรกิจของชาวบ้าน ที่มียอดเงินพอสมควร เป็นได้จากยอดเงิน ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2543 มียอดเงินคงเหลือ 37,374,012 บาท ทั้งนี้ยังไม่รวมโรงเรือน ปศุสัตว์ และทรัพย์สินอื่น ๆ ของสมาชิก

- กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางของพนมวังก์ ซึ่งเพิ่งจะเริ่มก่อตั้งหลังจากรวมตัวเป็นกลุ่ม สัจจะมาก่อน วันนี้มีเงินสัจจะ 957,718 บาท เงินออมทรัพย์ 229,975 บาท ดูระบบการทำงาน ความตั้งใจของสมาชิกแล้ว แต่มีแนวโน้มว่า กลุ่มนี้จะเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่จะเป็นคลังมหาสมบัติของ ชุมชนในอนาคตอีกไม่นาน (สัมภาษณ์ จำเนียร พงศาปาน : 2543)

การระดมทุนที่กล่าวถึงนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของชุมชนเท่านั้น ยังไม่รวมทุนของกลุ่ม ใช้น้ำชัยบุรี และกลุ่มออมทรัพย์ของเกือบจะทุกหมู่บ้านใน ตำบลแพรกหา, ตำบลปรางหมู, ตำบล ชุมพล, ตำบลโคกชะงาย, ตำบลนาขยาด, ตำบลตะพาน ซึ่งอยู่ในกลุ่มชุมชนแพรกหาทั้งสิ้น จึงเป็น การพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าอำนาจของชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดขึ้นจากตัวชุมชนเองนั้นมีความมั่นคง ถาวร ยั่งยืน และไม่มีโอกาสล้ม เพราะมันตั้งอยู่บนฐานของการพึ่งตนเอง ฐานเศรษฐกิจพอเพียง และไม่คลอนแคลนไปกับลัทธิบริโภคนิยมจนเกินไป ถ้าผนวกเข้ากับทุนทางสังคมที่เป็นบุคคล เป็นภูมิปัญญา วัฒนธรรม ธรรมชาติแล้ว ยิ่งเหมือนกับเป็นป้อมปราการที่มั่นคง นอกเหนือจากการพิทักษ์คุ้มครองชุมชนให้รอดพ้นภัยจากข้าศึกแล้ว ยังจะเป็นขวัญกำลังใจให้หมู่บ้านอีกมากมายได้ลุกขึ้นมาต่อสู้ เพื่อฟื้นอำนาจของตนขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งน่าจะยังไม่สายเกินไปสำหรับสังคมไทย

ทั้งหมดที่กล่าวมาคือความเข้มแข็งหรือฐานอำนาจและการใช้อำนาจของชุมชนแพรกหา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้จะถูกแทรกแซงจากรัฐ ถูกระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมรุกราน ทำให้โครงสร้างอำนาจชั้นล่างคือวิถีการผลิตและการบริโภคเปลี่ยนไป แต่โครงสร้างชั้นบนคือวัฒนธรรมวิถีชีวิตของผู้คนที่ถ่ายทอดและตกทอดกันมายาวนานยังมีความเข้มแข็ง ทุนด้าน “คน” ของชุมชนซึ่งเป็นทุนหลักยังมีความเป็นตัวของตัวเองสูง เมื่อซึมซับเอาวัฒนธรรมของชุมชนเข้ามาได้มาก และนำเอา “ทุนทางวัฒนธรรม” มาปรับใช้อย่างรู้เท่าทัน ชุมชนจึงยังคงยืนอยู่ได้อย่างค่อนข้างมั่นคง ไม่ไหลไปตามกระแสของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเริ่มอ่อนล้าและส่อเค้าล้มเหลวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ชุมชนแพรกหาก็ตีตั้งหลักได้อย่างค่อนข้างมั่นคง ดังนั้น เมื่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมีอันต้องล้มลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ชุมชนแพรกหาได้รับผลกระทบน้อยมาก วันนี้เมื่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ปรับกลยุทธ์ใหม่จึงเข้ากับทิศทางที่ชุมชนแพรกหาเป็นอยู่แล้ว เกือบจะไม่ต้องปรับตัวมากนัก ในอนาคตเป็นที่แน่นอนแล้วว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 จะเน้นเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจชุมชนยิ่งเน้นความเด่นชัดของชุมชนแพรกหามากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่นี้ย่อมมีที่มาและการเข้ามาแทรกแซงของรัฐก็เป็นสาเหตุสำคัญที่สุดต่อปรากฏการณ์ทั้งหมดนี้

9. การแทรกแซงของรัฐ

1. การอนุรักษ์ศิลปกรรมและศิลปวัฒนธรรม

เมื่อปี พ.ศ. 2505 วาทภัยเข้ากวาดทำลายแหลมตะลุมพุกเกิดมหาโศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ พายุที่ยังไม่หมดฤทธิ์ยังพัดเข้าใส่แผ่นดินใหญ่สร้างความเสียหายไปทั่ว ขณะนั้นชุมชนแพรกายยังมีไม้ยืนต้นจำนวนมากที่ถูกปลอ่ยให้ขึ้นงอกงามทั้งในอาณาเขตของบ้านและที่ดินรอบนอกออกไป ต้นไม้เหล่านี้ถูกแรงพายุโค่นทำลายลงเป็นจำนวนมาก นายจันทร์ เรืองพุด บ้านทุ่งสามบาทจึงคิดการกับชาวบ้านในละแวกบ้านชายถนน หานยา ทุ่งสามบาท เขาพังอิฐและไก่อเคียง รวบรวมไม้ที่ล้มจำนวนหนึ่ง จากการบริจาคของชาวบ้านมาทำเป็นศาลากลางหนหลังใหญ่ขึ้นบริเวณที่ดินสาธารณะข้างบ่อซีปูน ซึ่งถือว่าศักดิ์สิทธิ์เจ้าที่แรง ชาวบ้านโดยการนำของ นายจันทร์ เรืองพุด อันมีกำลังสำคัญคือ นายลับ รอดชู, นายเคว็จ ทองสง, นายชื่น ชูด้วง, นายเชย ศรีหนูสุด, นายก อินทองแก้ว ฯลฯ ร่วมกันทำงานตั้งแต่ผัวถางบริเวณที่จะสร้างศาลา แบ่งกำลังออกไปเลื่อยไม้ ถากเสา เหล่าไม้ฟาก รวบรวมเงินบริจาคซื้อ กระเบื้องดิน สี ตะปู หิน ปูน ทราวย และวัสดุก่อสร้างอื่นๆ และระดมคนมาช่วยกันออกแบบก่อสร้างใช้เวลาประมาณ 1 เดือนก็ได้ศาลาหลังใหญ่ มีหลังประธาน 1 หลังแล้ว “ลงเบียง” ไป 3 ด้าน ด้านหลังเป็นห้องเก็บของและชานอีก 3 ด้าน ด้านบนมีภาพวาดพระระเบียงโดยรอบ มีภาพวาดพุทธประวัติฝีมือชาวบ้านประดับที่บันลุ่มทั้งด้านนอกและด้านใน มีภาพจากหนังสือพระมาลัยที่บันลุ่มตรงกลาง ลักษณะการสร้างวิจิตรบรรจงเท่าที่ฝีมือชาวบ้านจะบรรจงได้ ด้วยศาลาลูกนี้ไม่ใช่เป็นเพียงศาลากลางหนทั่วไป แต่เป็นศาลาเอกประสงค์กลางหมู่บ้าน เนื่องจากบริเวณชุมชนนี้อยู่ห่างจากวัด คือ วัดควนแพรกาย , วัดปรางหมูโน , วัดปรางหมูนอก , วัดธาราสถิต , วัดเขาป่าเจ้าและวัดทุ่งชิงหมิง ดังนั้นในวันพระชาวบ้านจึงนิมนต์พระมาฉันภัตตาหารและมีบอย ๆ ที่นิมนต์พระนักเทศน์มาเทศนาที่ศาลาหลังนี้ บริเวณศาลาจึงเหมือนกับจำลองวัดขนาดเล็กมาไว้ บนหลังในศาลามีพระพุทธรูปไม้ที่เป็นฝีมือแกะสลักของ แจ้ง ชูทอง ซึ่งเป็นช่างชาวบ้าน เป็นพระประธาน มีพระสาวกทั้ง 2 ด้าน หลังศาลามีบ่อน้ำที่ใช้ร่วมกันของประชาชน บริเวณโดยรอบมีรั้วสร้างจากเงินบริจาคเช่นเดียวกับศาลาด้านหน้ามีต้นไม้ที่ประชาชนร่วมกันปลูกเอาไว้ ในวันสำคัญทางศาสนาเช่น วันเข้าพรรษา ออกพรรษา ก็จะมีนิมนต์พระมาทำพิธีเช่นเดียวกับในวัดทั้งการเวียนเทียน การฟังอบรม การสวดมนต์ มีบอย ๆ ที่ประชาชนจัดมโหรีสพประเภทหนังตะลุงมาแสดง ที่มีบอยกว่าคือการนิมนต์พระนักเทศน์ชื่อดังจากที่ต่างๆ มาเทศน์ บางครั้งติดต่อกัน 2-3 วัน โดยเฉพาะช่วงวันสงกรานต์ จะนัดมาทำกิจกรรม “วันว่าง” กันเป็นที่ครึกครื้นยิ่งกว่าวัดบางวัดด้วยซ้ำไป

วันเวลาผ่านไป 30 กว่าปี ศาลาที่เป็นจุดรวมใจของชุมชนลดความสำคัญลง เดิมใครจะทำกิจกรรมงานบุญ งานเลี้ยง หรืองานศพจะต้องมาขอยืมเครื่องใช้ประเภท ถ้วยชาม ช้อน ไปจากศาลาตาจันทร์ วันนี้มีศาลา อพป. ขึ้นมาทุกหมู่บ้าน มีเครื่องใช้ประจำอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน รัฐให้

การสนับสนุนให้มีกองทุนต่าง ๆ ในหมู่บ้านประชาชนมีความสะดวกขึ้น และลืมความสำคัญของศาลากลางหนหลังนี้ลงไป กระทั่งไม่มีใครทราบสภาพศาลาตาจันทร์ไปปรากฏอยู่ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้อีกด้วย พ.ศ.2539 สถานีตำรวจภูธรตำบลนาขยาดต้องการสถานที่เพื่อตั้งป้อมตำรวจ นายจันทร์ เรืองพุทธเสียชีวิตไปแล้วกว่า 10 ปี ไม่มีโอกาสขึ้นมาคัดค้าน แม้แต่ประชาชนผู้ร่วมสร้างศาลาดังกล่าวก็ไม่ทันจะเอ่ยคำทักท้วง ศาลาหลังเก่าจึงถูกรื้อออกเหลือแต่หลังประธานก็เคลื่อนย้ายไปตั้งไว้ที่หนองน้ำหานยาและถูกทิ้งร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์มาจนถึงปัจจุบัน วันนี้ศาลาตาจันทร์หลังคากระเบื้องแตกเสียหายเกือบหมดแล้ว ภาพวาดถูกสายฝนลบเลือนจนไม่เหลือร่องรอย บางส่วนผู้พังเสียหายไปแล้ว จากศาลาหลังเดิมที่สง่างามกลับต้องมาทิ้งร้างไม่เหลือเค้ารอยเดิมอีกเลย ไม่ใช่แต่ศาลาหลังนี้ ศาลาอีกหลายหลังที่นายจันทร์ เรืองพุทธ สร้างไม่ว่าที่ไสขาม เคนเตย สวนโหนด ควนปรัง รวมทั้งศาลากลางหนอื่น ๆ ที่ทุ่งข้า บ้านธง ศาลายอด เขาใต้บุญ ศาลาตันรัก นาท่อม เกาะยาง ควนปรัง ฯลฯ ถูกแทนที่ด้วยสิ่งปลูกสร้างใหม่ ๆ ในรูปของศูนย์สาธิตการตลาด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศาลา อพป. ฯลฯ จนเกือบหมดสิ้น คงเหลือแต่ศาลาตาพุ่มที่อายุครบ 35 ปี เมื่อ พ.ศ.2542 ที่ยังคงเป็นศาลากลางหนอยู่ เช่นเดียวกับศาลาบ้านหลักสิบที่เปลี่ยนบทบาทมาเป็นที่จอดรถจักรยานยนต์รับจ้าง เหตุการณ์นี้ทั้งชาวบ้านและรัฐเกือบไม่รู้ว่านี่เป็นการแทรกแซงของรัฐ โดยใช้อำนาจรัฐเข้ามาบีบบังคับโดยประชาชนผู้เป็นเจ้าของไม่มีปัญญาจะปกป้อง วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากศาลากลางหนก็จะหมดไปด้วย คำพูดที่กล่าวถึงคนเร่ร่อนว่า “กินข้าววัด นอนหลา (ศาลา) ห่มผ้าผี” ก็หายไปพร้อม ๆ กัน

ภาพที่ 22 ศาลาหลักสิบ ถูกย้ายไปอยู่อีกที่และกำลังสูญเสียบทบาทที่เคยเป็น

การแทรกแซงทางศิลปกรรมและศิลปวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมคือ กรณีของรูปปั้นดำหัวแพร เดิมรูปปั้นนี้อยู่ที่สวนสาธารณะของเทศบาลเมืองพัทลุงแต่ผู้บริหารบ้านเมืองเกิด “หน้าบาง” ด้วยความรู้สึกว่ามีรูปปั้นโจรอยู่กลางเมืองจึงสั่งให้ทุบทำลายเสีย โดยไม่ถามชาวบ้านที่เป็นเจ้าของรูปปั้นดังกล่าว เมื่อนายสมคิด ทองสง ซึ่งเป็นนักวิชาการท้องถิ่นคนหนึ่งรู้เข้าก็ขอรั้งอย่า

ให้ทุบทำลาย และอาสาจะเอารูปปั้นดังกล่าวไปเก็บเสียเอง ขณะเดียวกันก็ศึกษาและแลกเปลี่ยนข้อมูลกับชาวบ้าน ความจริงจึงปรากฏออกมาว่ารูปปั้นดังกล่าวเป็นของชุมชนวังเนียงที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นรูปเคารพ โดยเกือบไม่มีนัยของความเป็นโจรเลย แต่ชาวบ้านไม่มีกำลังพอที่จะไปคัดค้านอำนาจรัฐ ซึ่งคนใช้อำนาจรัฐเองก็ไม่ได้เป็นคนท้องถิ่นอย่างแท้จริง รูปปั้นดำหัวแพรถูกตัดสินให้ประหารแล้วแม้จะได้รับอภัยโทษให้เป็นการเนรเทศแต่ก็ยังมีการตามรังควานอย่างไม่รู้จบ มีคำสั่งผ่านมาจากจังหวัดถึงอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ห้ามมิให้ดำหัวแพรเข้ามาอยู่ในชุมชนแพรกหา ต่อเมื่อนายสมคิด ดื้อแพ่ง และใช้สื่อวิทยุทำความเข้าใจกับประชาคมจังหวัด เสียงก่นด่าของประชาชนจึงเต็มสองรูหูผู้ปกครองบ้านเมือง กระแสการไม่ให้ที่อยู่ดำหัวแพรจึงสลายลง กลับมีแต่คนสงสัยสารเห็นใจ บทเรียนนี้ น่าจะเป็นประโยชน์กับคนของรัฐว่าการข่มเหงน้ำใจชาวบ้านเอาตามอำเภอใจนั้นไม่เป็นผลดีต่อตนและส่วนรวมแต่อย่างใด แต่ถ้ายังไม่มีการจัดระบบประชาคมที่ถูกต้องแล้ว การแทรกแซงของรัฐต่อเรื่องนี้ก็จะยังคงมีต่อไป แม้แต่การแต่งตั้งตัวของกลุ่มแม่บ้านยังถูกกำหนดมาจากระดับประเทศให้ต้องเป็นสีน้ำเงิน มีการปักธงกีดกันอย่างชัดเจนอีกด้วย เมื่อถึงวันสำคัญก็เกณฑ์ขึ้นรถกันไป “สร้างภาพ” ที่ศาลากลางบ้าง ที่ว่าการอำเภอบ้าง หรือต้อนรับ “นาย” ในวาระต่าง ๆ วัฒนธรรมเหล่านี้ไม่เคยมีในครั้งอดีตแต่เป็นวัฒนธรรมศักดินายุคใหม่ที่แทรกแซงผ่านลงมาตามขั้นตอน ซึ่งไม่น่าจะเป็นผลดีต่อชุมชนแต่ประการใด

2. สายดมส์ กอสาคุ เมืองสงน้ำ: การพัฒนาโดยขาดการศึกษา

ในขณะที่รัฐโดยกระทรวงมหาดไทยและกลไกของรัฐในกระทรวงต่างๆ มุ่งคิดที่จะพัฒนาชนบทอย่างเต็มที่โดยลอกแบบมาจากประเทศพัฒนาทั้งหลายและอาศัยความเคยชินในการสั่งการรูปแบบของการพัฒนาจึงเหมือนกันหมดทั่วประเทศ สายดมส์ที่เคยเป็นรั้วบ้านอเนกประสงค์ของชนบท จึงถูกทำลายลงภายใต้การรณรงค์ประกวดหมู่บ้าน อพป. ทุกบ้านต้องถางสายดมส์ทิ้งแล้วไปตัดโค่นไม้ในป่ามาปลูกเปลือกสร้างเป็นรั้วบ้าน เอาสีขาวหรือปูนขาวมาทาให้ดูสวยงามแต่ป้องกันอะไรไม่ได้เลย 1 ปีผ่านไปรั้วสีขาวก็พังพร้อมกับการสิ้นสุดโครงการประกวด สายดมส์ก็หายไปแล้วจึงต้องเสียเงินอีกก้อนใหญ่ซื้อเสาคอนกรีตและลวดหนามมาทำรั้วหรือไม่ก็ก่อกำแพงคอนกรีตซึ่งต้องจ่ายเงินเพิ่มอีก แต่รั้วก็คือรั้ว มีประโยชน์แค่ป้องกันวัวควายแต่ป้องกันคนไม่ได้และกินไม่ได้อีกด้วย ในอดีตในสายดมส์มีกอพ้อไว้ใช้ประโยชน์จากใบ ก้านใบ ยอดอ่อน มีกอนมแมวที่เป็นทั้งรั้วและมีลูกให้เด็กกินเล่น มีเถากล้วยมุสซึ่งมีลูกหวานอร่อย มีถอบแถบและขี้ที่ยอดอ่อนจมน้ำพริกแสนอร่อย มีกอไม้ไผ่ซึ่งเป็นทั้งรั้วและใช้สอยอเนกอนันต์ ตั้งแต่เครื่องใช้ในบ้าน เครื่องจับสัตว์น้ำ ทำอาหาร มีไม้ยั่นต้นตั้งแต่ต้นนันท ต้นพันตัน ต้นเมียง อาม ต้นขี้หนอน ต้นยาง ต้นตำเสา ต้นขี้กวาง และไม้ผลประกอบกระท้อน มะปริง มะปราง มะไฟ ฯลฯ เมื่อรั้วลวดหนาม รั้วคอนกรีตเกิดขึ้นมาแทนความเป็น “อเนกประสงค์” ของสายดมส์ก็หมดไป

ยังไม่มีใครคำนวณความเสียหายทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการแทรกแซงเข้ามาจัดการของรัฐในเรื่องนี้

ภาพที่ 23 สายคมส์ ซึ่งเป็นทั้งรั้วและมีไม้ใช้ประโยชน์ทุกชนิด

อีกภาพหนึ่งกอสาคูที่อยู่คู่นองน้ำมานานแสนนาน นอกจากจะเป็นไม้ใช้สอยที่มาใช้ประโยชน์ทั้งด้านการทำแปงสาคุ ใบทำจากมุงหลังคา ทำขนมจาก ก้านใบ (ทาง) ทำฝาบ้าน ทำของใช้ ทำจุกข้าวหลาม ความเป็นกอสาคูเองยังเป็นที่เก็บน้ำในหน้าแล้ง เป็นที่อาศัยของปลาเป็น ตัวชะลอความแรงของน้ำในช่วงน้ำท่วม คนของรัฐมองเห็นว่าแหล่งน้ำทั่วไปตื่นเงินและกอสาคู เป็นตัวกีดขวางทางน้ำจึงต้องขุดลอกออก โดยหารู้ไม่ว่าสาเหตุที่แหล่งน้ำตื่นเงินเกิดจากการตัดไม้ ทำลายป่า การทำท่ำนบกั้นน้ำ การขุดหน้าดิน ฯลฯ เมื่อขุดลอกกอสาคูออก แหล่งน้ำจะสูญเสีย ความเป็น “แหล่งน้ำ” ไปทันที หน้าแล้งน้ำแห้งขอด หน้าฝนน้ำไหลแรงทำให้เกิดพังทลาย ปลาที่เคยมีก็หายไปหมด ยังไม่รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศน์กอสาคูที่ยังไม่มีใคร ศึกษาอย่างจริงจัง กอสาคูก็หายไปแล้ว ปลาก็หายไป น้ำก็ไม่มี จะไปเอาความผิดที่ใคร ที่สำคัญ จะเอาใบจากที่ไหนดามุงหลังคา มาทำขนมจาก จะเอาอะไรมาทำจุกกระบอกข้าวหลาม จะหา แป้งสาคุอันแสนอร่อยที่ไหนดินนี้เป็นตัวอย่างการแทรกแซงจากรัฐโดยขาดการศึกษา

เหมืองส่งน้ำนั้นเดิมเป็นของประชาคมหมู่บ้านอย่างแท้จริง ประชาชนเป็นผู้ลงมือทำ ท่ำนบุดเหมืองส่งน้ำ ดูแลรักษาระบบการเก็บกักน้ำ การส่งน้ำ การปันส่วนน้ำในพื้นที่เกษตร เมื่อ รัฐเข้ามาเป็นผู้ดูแลตั้งแต่การทำฝาย หรือทำนบ การทำเหมืองส่งน้ำคอนกรีต วัฒนธรรมการขอ แรงการดูแลตั้งแต่การทำฝาย หรือทำนบ การทำเหมืองส่งน้ำคอนกรีต วัฒนธรรมการขอแรงการ ดูแลรักษาระบบเหมืองก็หายไป นอกจากนั้นการทำเหมืองคอนกรีตขึ้นมาปลาที่เคยอาศัยใน เหมืองก็อยู่ไม่ได้เพราะเหมืองตรงน้ำไหลแรง ไม่มีโคลน สัตว์น้ำจึงอยู่ไม่ได้ คนที่เคยหากินกับการ ดักล่อน ตกเบ็ด ทำร้านวึ่ง หลุมวึ่ง ก็หมดทางหากิน จึงสูญเสียทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ถ้ารัฐ

จัดเงินมาให้หมู่บ้านตั้งเป็นกองทุนดูแลเหมืองฝ่ายกันเอง ตัดสินใจแก้ปัญหากันเอง ความสูญเสีย
นี้ก็ไม่เกิดขึ้น

3. การเกษตรแผนใหม่: การพาสุหลุมฝังศพ

ชุมชนแพรอกหาในสังคมเกษตรแบบดั้งเดิมอยู่กับแบบเรียบง่ายกลมกลืนกับธรรมชาติ
ปรับใช้ธรรมชาติแต่พอควรไม่แปลกแยกจากธรรมชาติ เช่น การทำนาจะทำนาปีละ 1 ครั้ง คือนา
หยาบ อาจมีบ้างที่ปีใดฝนตกมากในหน้าแล้งจะมีพื้นที่นาข้าว ๗ ไม่เกิน 10% ที่จะมีการทำนาปรัง
เช่น นาทุ่งสามบาท นาทุ่งเต่า นาทุ่งแพรอกหาบางส่วน ฯลฯ นอกนั้นนาจะได้พัก และขณะเดียวกัน
ก็มีวัวควายปล่อยทุ่งลงไปเติมปุ๋ยให้กับเนื้อที่นา ในทุ่งนาต่าง ๆ ยังมีจอมปลวกจำนวนมากเป็นที่
สะสมปุ๋ย โดยชาวบ้านจะค่อย ๆ ขุดดินริมปลวกเกลี่ยลงไปเป็นปุ๋ยให้กับนา มีปลาตะเพียนอยู่เป็น
หย่อมไว้เก็บความชื้นและสะสมปุ๋ย มีไม้ยืนต้นตามคันนาบ้าง ตามหนองน้ำทั่วไปบ้าง ทุกสิ่งที่มี
อยู่ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เรามีความสมบูรณ์โดยไม่ต้องพึ่งสารเคมี ปุ๋ยที่ใช้เติมลงไปก็มีแค่ขี้
ค่างคาวที่บุตรอนเอาตามเขาหินปูนในชุมชนและซื้อจากเขาชัยสนบ้าง การใช้สารเคมีปราบศัตรู
พืชและปราบวัชพืชไม่มีเลย เนื่องจากข้าวพันธุ์พื้นเมืองมีความต้านทานโรคและศัตรู การมีพันธุ์
ข้าวหลายชนิดก็เป็นการป้องกันศัตรูพืชไปในตัวอีกด้วย ในบางปีอาจมีปูมาผสมรำปั้งเป็นอาหาร
ล่อปลาในการดักปลาด้วยขี้ค่าง การนำปูมาเป็นอาหารล่อกุ้งและปลากไหลในการดักกุ้ง ปลา
ไหลด้วยลัน จึงไม่ต้องใช้ยาฆ่าปู นอกจากนั้นการเลี้ยงเปิดไว้กินไข่ก็ยังช่วยกำจัดปูไปในตัวอีก
ด้วย ศัตรูพืชอีกชนิดหนึ่งคือหนูก็จะถูกควบคุมโดยงูน้ำ งูบาสอ เป็นตัวควบคุม คนเองก็ยังนำหนู
ทุกและหนูแปลงมาทำอาหารอีกด้วยจึงไม่มีปีใดที่ต้องเดือดร้อนจากการที่หนูมาทำลายนาข้าว คน
โบราณยังบอกว่า “ถ้าหนูกินข้าวให้ทำเร็นข้าวเพิ่ม” หมายความว่าปีนั้นข้าวจะได้มากขึ้น เพราะ
ต้นข้าวที่ถูกหนูกัดจะแตกกอเพิ่มขึ้น คนกับหนูอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสะดวก ชาวบ้านยังเชื่อว่าหนูมี
หัวหน้าเป็นพญาหนู หนูมีญาณวิเศษ หนูรู้ภาษาคน การจะทำอะไรหนูต้องไม่พูดให้หนูได้ยิน การ
กระทำต่อหนูเมื่อเดือดร้อนจริง ๆ คือการทำยันต์เป็นรูปแมวไปปักไว้ในนา หนูก็จะไม่มาทำลาย
ข้าว แมลงศัตรูข้าวประเภทเพลี้ย หนอนกอ ก็มีน้อยมากปีใดมีหนอนกอชาวเขาก็จะใช้ไม้ไผ่เรียไป
ปักในนาหนอนกอก็จะหายไป จึงไม่มีใครใช้สารเคมีฉีดพ่นเพื่อฆ่าศัตรูพืช ไม่มีใครใช้ยาฆ่าหญ้า
ถ้ามีหญ้ามากในนาหวานก็จะใช้การระดมถอนเท่าที่สามารถถอนได้ ถึงจะมีหญ้าบ้างแต่ข้าวก็ยัง
คงออกงามดี ถ้าไม่มีอุทกภัยขนาดหนักหรือภัยแล้งอย่างแรงไม่มีปีใดที่จะมีเหตุการณ์ “นาล่ม”

เมื่อเกษตรแผนใหม่เข้ามาพร้อม ๆ กับมีเกษตรอำเภอ เกษตรตำบล มีโทรทัศน์ วิทยุ
หนังสือพิมพ์ สิ่งเหล่านี้ได้เข้ามาทำให้วิถีการผลิตแบบธรรมชาติเปลี่ยนไป เกษตรอำเภอ เกษตร
ตำบล แนะนำให้ใช้ข้าว “พันธุ์ดี” เช่น พันธุ์ กข. ต่าง ๆ พันธุ์หอมมะลิ พันธุ์อุทอง ข้าวพันธุ์พื้นเมือง
ที่มีความหนักเบาต่างกันเริ่มหายไป ข้าวพันธุ์ใหม่ ๆ มีความจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมี ราชการก็มีปุ๋ย

เคมีมาใช้ชาวนาซื้อพันธุ์ข้าวเหล่านี้ด้านทานโรคต่ำจึงมีศัตรูพืชมาก ราชการก็มีสารเคมีแจกบ้าง ขายบ้าง สีสต่าง ๆ ก็โฆษณาให้ใช้ทั้งปุ๋ยทั้งยาปราบศัตรูพืช เพียงไม่กี่ปี ชาวนาก็ถูกเปลี่ยนวิถีชีวิตไปอย่างสิ้นเชิงมีคนเดินเก็บปูมาทำอาหารน้อยมาก แกง “มอบปู” หายไปจากครัวแกงมันปู น้อยลง ในทางกลับกันยังมีการใช้สารเคมีฆ่าปูมากขึ้น ปูก็ตาย กุ้งก็ตาย หอยก็ตาย ความสมบูรณ์ของผืนนาหายไป ปลานานาซื้อยากขึ้น ชาวนาถูกกระแสของทุนนิยมกำหนดชีวิตอย่างสิ้นเชิง ชาวนาตายจากโรคมะเร็งกันมากขึ้น โรคแปลก ๆ ก็ทำให้คนตาย เช่น ไหลตาย มีแผลตามตัวอันเกิดจากการฉีดพ่นยาแล้วก็ตาย ไม่ค่อยมีใครถูกงูกัดตาย แต่หนูก็เต็มท้องนา ฯลฯ วิกฤติการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นจากการแทรกแซงของราชการทั้งสิ้น

ยังไม่นับรวมถึงการเปลี่ยนแปลง “ปายาง” ให้เป็น “สวนยาง” การเปลี่ยน “สวนสมรม” ให้เป็นสวนพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งล้วนเป็นปัญหาทั้งสิ้นทั้งปัญหาในระบบนิเวศน์ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสาธารณสุข การส่งเสริมให้ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง นี่คือการแทรกแซงของรัฐที่มีผลอย่างมาก

4. การทำลายประชาธิปไตยระดับรากหญ้า

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1-7 ล้วนแต่เป็นแผนที่เน้นในเรื่องเศรษฐกิจ การพัฒนาจึงมุ่งที่การพัฒนารายได้ การพัฒนาถาวรวัตถุทั้งที่เป็นถนน สะพาน อาคารต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เดิมเป็นหน้าที่ของประชาชนในชุมชนที่จะต้องร่วมมือกันสร้าง แม้กระทั่งร่วมกันหาเงิน หาทุนมาจัดสร้าง และจะสร้างในสิ่งที่เป็นประโยชน์และ “จำเป็น” เท่านั้น เมื่อการพัฒนาตามแผนของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เข้ามาการพัฒนาไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงอีกต่อไป ผู้เป็นเจ้าของความคิดในการพัฒนานอกจากจะเป็นหน่วยงาน เช่น กรมการปกครอง กรมอนามัย เจริญพัฒนახนบพ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลแล้วยังอาจจะมีจากความคิดของผู้รับเหมาที่แฝงอยู่ในองค์การปกครองท้องถิ่นความเป็นประชาธิปไตยที่มาจาก “รากหญ้า” จึงหายไป พื้นที่ชุมชนแพร่หากก็มีส่วนต้องประสบชะตากรรมดังกล่าวนี้ โครงการหลายโครงการจึงเกิดขึ้นโดยประชาชนในท้องถิ่นไม่มีส่วนรู้เห็น เช่น กรณีถนนทุกสายที่ตัดผ่านเข้ามาประชาชนจะมีโอกาสน้อยมากที่จะรู้ว่าถนนสายนี้มีสะพานที่ใดบ้าง มีท่อลอดที่ใดบ้าง มีจุดกลับรถที่ใดบ้าง ความสูงของถนนเท่าใด ต่อเมื่อถนนถูกสร้างเสร็จแล้ว ประชาชนผู้เป็นเจ้าของถนน (แต่เพียงในนาม) จึงได้รู้ว่าหลังคาบ้านของตนอยู่ต่ำกว่าถนน สะพานที่เคยมีก็กลายเป็นท่อลอด คนนำรถไถนาข้ามถนนไปทำนา ซึ่งอยู่อีกฟากถนนก็ต้องเสี่ยงเอาหรือไม่ก็ต้องมีที่เก็บรถไถที่ปลอดภัยอีกต่างหาก ในฤดูน้ำท่วมก็ต้องขนของเท่าที่ขนได้ หนีน้ำท่วมขึ้นมาอยู่บนไหล่ถนน เสี่ยงชีวิตกับพาหนะที่เป็นของ “คนแปลกหน้า” นอกจากถนนจะเป็นของสาธารณะแล้วชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นก็เป็นของ

“คนแปลกหน้า” นอกจากถนนจะเป็นของสาธารณะแล้วชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นก็เป็นของสาธารณะไปด้วย ในยุคที่เราเปิดประเทศอย่างโล่งใจ ประชาชนจึงถูกกระทำอย่างไม่มีที่สิ้นสุด บรรยากาศประชาธิปไตยที่มีการปรึกษาหารือกันอย่างเท่าเทียม เหมือนเมื่อคราวที่ร่วมกันสร้างศาลากลางหน่ ทำสะพานไม้มะพร้าวไว้ติดต่อกันระหว่างสองฟากคลอง ทำถนนในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านเหล่านี้ลบเลือนไป การหายไปของวัฒนธรรมประชาธิปไตยระดับรากหญ้า ล้วนมาจากการกระทำของรัฐ วัฒนธรรม “สังการ” ที่เข้ามาทำลายความเชื่อมั่นของประชาชน ในระยะหลังประชาชนจึงอ่อนแอทางความคิดไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ยั้งดีที่ยังมีความโปร่งใสให้เห็นในงานบุญที่จัดโดยชาวบ้าน การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ทุกครั้งและทุกวัดจะมีการประกาศให้ทราบยอดเงินโดยทั่วกัน นี่คือคุณลักษณะประชาธิปไตยที่ยังไม่ถูกทำลาย

5. เสไฟฟ้า : ผู้รุกรานที่ปรารถนาดี

ชุมชนแพรกหาแต่ดั้งเดิม เมื่อครั้งยังไม่มีความสะดวกอย่างกรายเข้ามา ชีวิตทุกชีวิตอยู่กันอย่างเรียบง่าย มีกลางวัน-กลางวันที่ชัดเจน ค่ำลงจึงเป็นเวลา “เข้าได้เข้าไฟ” นั่นคือต้องมีการจุดได้ จุดตะเกียงเพื่อเอาแสงสว่าง คืนไหนเป็นคืนเดือนหงายการทำกิจกรรมต่าง ๆ ก็ลดภาระในการต้องจุดได้ จุดตะเกียงลงไป แสงสว่างที่จำเป็นต้องใช้เมื่อมีงานมีการคือ ตะเกียงเจ้าพายุ นับเป็นเทคโนโลยีภายนอกอย่างแรกที่เข้ามาในชุมชน เมื่อมีเหตุจำเป็นต้องเดินทางกลางคืน ถ้าคนจำนวนมากก็ต้องใช้คบ ซึ่งทำจากทางมะพร้าวเป็นแสงสว่างนำทาง แสงสว่างที่เป็นเทคโนโลยีจากข้างนอกอย่างที่สอง คือ เครื่องทำไฟ หรือเครื่องไฟที่เป็นไดนาโม จะใช้เมื่อมีงานใหญ่จริง ๆ เท่านั้น การมาของเครื่องไฟจะเป็นเรื่องน่าตื่นเต้น ใครมีโอกาสได้หามเครื่องไฟแม้จะหนักจะเหนื่อยแต่ก็มีความสุขเพราะใคร ๆ จะพากันรุมล้อมเข้ามา ลำโพงฮอร์นจะเป็นสิ่งที่เด็ก ๆ ชอบใจ ถ้าช่วงเพลอเมื่อไรจะมีเด็ก ๆ เข้ามาแย่งกันเป่าลำโพงให้มีเสียงดัง เหมือนลักษณะการเป่า “ตุ๊ด” ซึ่งเป็นเครื่องส่งสัญญาณพื้นบ้าน บางครั้งช่วงไฟต้องแอบเอาพริกขี้หนูทาปากลำโพงไว้ เด็กคนแรกก็จะชวยไป แสงจากเครื่องทำไฟ เทปเพลง หรือแผ่นเสียงจากเครื่องไฟเข้ามาแทนที่หลายอย่าง ถ้าเป็นงานศพก็แทนที่พลุ แทนที่ “ไอ้ตูม” บริเวณที่ตั้งเครื่องขยายเสียงจึงเป็นที่ เด็ก ๆ เข้าไปป่วนเปียนกันมากเป็นพิเศษเพราะเป็นของใหม่

ปี พ.ศ.2522 เสไฟฟ้าเสแรกก็ถูกปักเข้ามาสู่ชุมชนแพรกหา ความยินดีที่จะได้ความสะดวกเข้ามา ทำให้ทุกคนตื่นเต้นยินดี ตันไม้จำนวนมากที่ปลูกไว้ตามสายตมส์ รวมทั้งกอไม้ไผ่ที่ปลูกไว้เป็นอเนกประสงค์ ถูกโค่นลงจนหมด เพื่อต้อนรับสิ่งใหม่ แล้วทุกคนก็สนใจ วันแรกที่แสงไฟสว่างขึ้นในชุมชนแพรกหา มีเสียงโห่ร้องแสดงความยินดีกันดังก้องไปหมด หลายคนซื้อโทรทัศน์มารอเสียบปลั๊กอยู่แล้ว เทปคาสเซทหลายเครื่องที่เคยใช้ถ่ายไฟฉายได้มีโอกาสสัมผัสกับไฟฟ้า 220 โวลท์ วิทยุทรานซิสเตอร์ซึ่งเคยเป็นความบันเทิงทั้งในบ้านและในท้องนาเริ่ม

หายไป ความบันเทิงแบบใหม่ผ่านคลื่นวิทยุ โทรทัศน์ เข้ามาแทน ลิเกป่า ในราห์ หนังสือสูง ถูก ลืมเลือนไปชั่วคราวทุกคนเพลิดเพลินกับละครน้ำเน่าและรายการถ่ายทอดสดต่าง ๆ โดยเฉพาะ กีฬามวย บางครั้งการทอดสดต้องเลื่อนเวลาไปจนกว่าละครจะจบ หรือรายการถ่ายทอดสดซึ่ง แชมป์โลกจะสิ้นสุดลง และพระก็ต้องหัดดูละครเหมือนกันเพื่อให้สามารถสื่อสารกับอุบาสกและ อุบาสิกาได้ เมื่อมีโทรทัศน์ มีละคร โทรทัศน์ มีกีฬา มีการ์ตูน มีมิวสิกวิดีโอ มีเกมส์โชว์ ฯลฯ สิ่งที่อยู่คู่สิ่งเหล่านี้คือโฆษณา บริษัทโฆษณาก็จะศึกษาตลาดเป็นอย่างดี สินค้าต่าง ๆ จึง สามารถโฆษณาสื่อสารกับผู้บริโภคโดยตรง เช่น ละครซึ่งส่วนมากคนดูเป็นผู้หญิงก็จะมีโฆษณา ประเภทของใช้ตั้งแต่ ของใช้ส่วนตัวชิ้นเล็ก ๆ ไปจนถึงของใช้ชิ้นใหญ่ ประเภทบ้าน รถยนต์ ฯลฯ รายการการ์ตูนก็จะมีโฆษณาขนมขบเคี้ยว ของเล่น เสื้อผ้า ฯลฯ รายการกีฬาจะมีโฆษณารถยนต์ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ รถจักรยานยนต์ ฯลฯ รายการมวยไทยซึ่งผู้ดูส่วนมากจะเป็นคน ชนบทก็จะมีโฆษณาปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ฯลฯ เมื่อผู้ผลิตนำสินค้ามายั่วเร้าต่อผู้บริโภคถึงบ้าน การขายก็ได้ผล หลังจากมีโทรทัศน์แล้ว ประชาชนจำนวนมากจึงต้องมีเครื่องซักผ้า เครื่องอบผ้า แห้ง (ทั้ง ๆ ที่เมืองไทยมีแดดตลอดปี) มีพัดลม มีเครื่องปรับอากาศ (ทั้ง ๆ ที่ในทุ่งนาลมพัดโกรก อยู่ตลอดเวลา) น้ำดื่มก็ต้องซื้อ (ทั้ง ๆ ที่น้ำฝนในชนบทก็แสนจะสะอาด) จะทำบ้านก็ต้องเลือก วัสดุก่อสร้างตามโฆษณาตั้งแต่ยาฆ่าปลวก จนขึ้นไปถึงหลังคา เหนือหลังคาต้องมีแผงรับ UBC ทุกสิ่งทุกอย่างในวิถีชีวิตถูกโทรทัศน์กำหนดหมด ไม่น่าแปลกใจเลยว่าทำไมอเมริกันสมัย ใหม่จึงเรียกโทรทัศน์ว่า “Stupid Box” หรือกล่องแห่งความโง่ ประชาชนในชนบทถูกสั่งสอนให้โง่ และถูกบงการให้ทำอะไรตามโทรทัศน์ยังไม่พอ โทรทัศน์ยังทำลายวัฒนธรรมอันดีงามลงแทบ หมดสิ้น ปัจจุบันจะหาบ้านไหนที่ทุกคนมาร่วมกันสวดมนต์ก่อนเข้านอนไม่ได้อีกแล้ว โอกาสที่ ชาวชนบทจะมาทนสืข้าวด้วยครกสี ซ้อมข้าวกลองไว้กินเองก็ลดลง เพราะต้องใช้เวลาไปอยู่หน้า จอโทรทัศน์เสียเป็นส่วนใหญ่

กล่าวได้ว่ากิเลสตัณหาของคนถูกเป่าให้คุโชนขึ้นมาก็ด้วยกล่องสี่เหลี่ยมและรูปร่าง ประหลาดที่เรียกว่าโทรทัศน์นี่เอง โดยเฉพาะความอยาก อยากมี อยากเป็น อยากได้แล้วก็ต้อง แสวงหา การแสวงหาที่ง่ายคือหาเงินให้ได้มาก ๆ แล้วมาแลกซื้อเอา ความจำเป็นต้องการเงินทำให้คนต้องทั้งถิ่น ซึ่งก็สอดคล้องกับการพัฒนา อาชีพรับจ้างจึงเฟื่องฟูที่สุด เข้าชั้นमारठสองแ่งก็จะพาผู้คนจากชนบทเข้าเมืองไปทำงานรับจ้าง ค่ำมืดจึงได้กลับบ้านพร้อม ๆ กับความเหน็ด เหนื่อย หรือไม่ก็เมามาย ไม่มีเวลาแม้แต่จะทักทายกับลูก ปัญหาสังคมจึงเกิดขึ้น ปัญหายาเสพติด ปัญหาขี้สาก ปัญหาอาชญากรรมสารพัด สังคมขาดความปลอดภัยทั้ง ๆ ที่มีความทันสมัย วันนี้โทรทัศน์จึงเป็นผู้ต้องหาของชุมชน ผู้ต้องหาที่เข้ามากับความปรารถนาดีของรัฐที่จัดการ ไฟฟ้ามาให้ โดยไม่ให้เกิดการศึกษาในการบริโภค เพราะรัฐก็ต้องการให้ประชาชนบริโภคมาก ๆ เพื่อ

6. วัฒนธรรมเจ้าขุนมูลนาย

คนได้โดยทั่วไปโดยเฉพาะคนพัทลุงจะมีทัศนคติที่เป็นเชิงลบ “เจ้านาย” เพราะการแต่งตั้งเจ้าเมือง ข้าหลวง ผู้ว่าราชการจังหวัดตลอดจนข้าราชการ หัวหน้าส่วนราชการระดับต่าง ๆ ลงมา “ปกครอง” ชุมชนนั้น ชุมชนไม่มีส่วนได้รับรู้อยู่ ๆ ก็ถูก “ปกครอง” เสียแล้ว ชำร่วยในอดีตผู้ปกครองบ้านเมืองทั้งหลายใช้อำนาจบาตรใหญ่ ช่มเหง รังแก กดขี่ราษฎร จนทำให้เกิดการต่อต้านในลักษณะต่าง ๆ ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป จะเห็นได้ว่าในอดีตพัทลุงจะมีเรือนจำเป็นจำนวนมาก เพื่อขังนักโทษและนำนักโทษเหล่านั้นไปใช้งาน ถึงกับเจ้านายจำนวนมากต้องมีकुส่วนตัวขึ้นมา แม้ในระยะหลังหมดยุค “ข้าหลวง” แล้วพัทลุงก็ยังคงมีคุ่มากกว่าจังหวัดอื่น ๆ นอกจากเรือนจำกลางแล้ว ยังมีคุกที่ทะเลน้อย เขาชัยสน ต้นโดน ควนกฎ รวมแล้วพัทลุงมีคุกถึง 5-6 แห่ง กลุ่มโจรรุ่งดอนทราย ดำหัวแพร ก็เป็นเหตุการณ์ใหญ่ที่มีโจรรวมตัวกันด้านอำนาจรัฐ ประกาศไม่เสียภาษี เข้าลักษณะกบฏด้วยซ้ำไป ในคราวนั้นหลังจากปราบโจรได้โรงพักมีที่คุมขังไม่พอดังนั้น “คอกก่า” ขังนักโทษกันเลยทีเดียว เหตุการณ์ “ถึงแดง” หรือ “โจรเซ่งเอียด” ก็เข้าลักษณะเดียวกัน คือในเบื้องต้นถูกอำนาจรัฐและคนของรัฐกระทำอย่างไม่เป็นธรรม จึงใช้การตอบโต้แบบตาต่อตา ฟันต่อฟัน และในที่สุดน้ำน้อยยอมแพ้ไฟเป็นธรรมดา ถึงอย่างไรคนพัทลุงก็มีทัศนคติฝังหัวมาตลอดว่า “นายรักเหมือนเลือดอด หนีนายรอดเหมือนเลือดหา” การปกครองของ “นาย” จึงปกครองได้ด้วยควมหวาดกลัวเท่านั้น ไม่ใช่ความยอมรับแต่อย่างใด

ในขณะที่บ้านเมืองยังไม่ถูกพัฒนา แม้จะมีอำนาจรัฐแต่ประชาชนยังอยู่กันอย่างค่อนข้างอิสระ ตำรวจจะเข้ามาในหมู่บ้านต่อเมื่อมีเหตุร้ายเท่านั้น องค์กรด้านพัฒนาต่าง ๆ ยังไม่มีและยังเข้ามาไม่ถึง ต่อเมื่อชนบทกับเมืองถูกเชื่อมโยงเข้าหากันด้วยระบบการคมนาคมต่าง ๆ ระบบเจ้าขุนมูลนายก็เข้ามาถึงหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ซึ่งแต่ก่อนเป็นคนของชาวบ้าน ก็ถูกดึงไปเป็นของรัฐ อำนาจต่าง ๆ ของรัฐจะลงมาจากผู้ปกครองท้องถิ่นและพยายามสถาปนาผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ฯลฯ ให้เป็น “นักปกครอง” มอบเลือตราราชสีห์ให้ คนของประชาชนจึงกลายเป็นคนของรัฐไปโดยปริยาย แม้แต่ภรรยาของ “นักปกครอง” ทั้งหมดก็ถูกสถาปนาเป็น “คุณนายตำบล” “คุณนายหมู่บ้าน” และคุณนายอื่น ๆ สุดท้ายจะเรียกขานกัน วัฒนธรรมเจ้าขุนมูลนายถูกสถาปนาขึ้นมาในชุมชนโดยไม่รู้ตัว จะด้วยเจตนาดีหรือเจตนา “แบ่งแยกแล้วปกครอง” หรือไม่ก็ไม่อาจคาดเดาได้ความอยากเป็น “เจ้านาย” ได้เติบโตองกงามขึ้นแล้ว จึงอย่าแปลกใจที่สมาชิก อบต. ทั้งหมดถูกกำหนดให้แต่งชุดสีกาก็ ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ข้าราชการหรือลูกจ้างของรัฐ นี่คือการแทรกแซงจากรัฐอีกกระบวนการหนึ่ง

7. วัฒนธรรมป้าย

7. วัฒนธรรมป้าย

คนโบราณมีหนังสือจำนวนน้อย การใช้ตัวหนังสือในการสื่อสารจึงไม่ค่อยมี ป้ายที่พบในชุมชนที่เป็นป้ายเก่าแก่คือ ป้ายชื่อโรงเรียน เช่น โรงเรียนวัดควนปริง โรงเรียนบ้านสวนโหนด แม้แต่เมื่อมีงานมีการต้องบอกแขกไปร่วมงานการ “บอกการ” ของคนโบราณจะใช้หมากพลู ไปบอกการเหมือนกับการแจกการ์ดในสมัยนี้ คนบอกการจะบอกว่างานเริ่มขึ้น-แรมกี่ค่ำเสร็จงานขึ้น-แรม กี่ค่ำแล้วก็วางหมากพลูไว้ การบอกการสมัยก่อนจึงต้องเจอคน อย่างน้อยก็เป็นคนข้างเคียง ฝากทั้งความและหมากพลูเอาไว้ ทำนองเหมือนกับการส่งขันหมากไปรับหนึ่งตระกูล ในราตรีหรือมโหรีสพว่า วันนั้น วันนี้จะมีงาน เมื่อคนรู้หนังสือมากขึ้นจึงมีการ์ดเชิญหรือหนังสือบอกการคนรับหนังสือก็จะวานให้ลูกหลานที่รู้หนังสืออ่านให้ คนรู้หนังสือมาก การสื่อสารกันด้วยหนังสือก็มากขึ้นตามไปด้วย แล้ววัฒนธรรมป้ายก็เข้ามา นอกจากป้ายชื่อสถานที่ ป้ายบอกทาง ป้ายบอกชื่อเจ้าของ ซึ่งถือว่ามีความจำเป็นแล้ว ยังมีป้ายที่ไม่จำเป็น เกินความจำเป็น และกีดขวางอีกจำนวนมาก ป้ายเหล่านี้ยกขึ้นเต็มไปหมด โดยไม่มีขอบเขตว่าจะอยู่ตรงไหน เช่น ป้ายหมู่บ้านอพ. ป้ายหมู่บ้านปลอดยาเสพติด ป้ายรณรงค์ของรัฐบาลที่บางทีก็ไม่เข้าใจความหมาย เช่น “เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ทุกชีวิตต้องช่วยกัน” (?) นอกจากนี้ยังรุกรานเข้าไปถึงกิจกรรมของชุมชน เช่น หย่อมบ้านไหนมีการทำสวน ปลูกลงไม้กันมาก ๆ ก็จะมีป้ายมาปักเป็น “ตำบลเขียวขจี” ทั้ง ๆ ที่หน่วยงานรัฐเกือบจะไม่ได้เข้ามาช่วยเหลืออะไรเลย ป้าย “เกษตรทฤษฎีใหม่” ป้าย “แหล่งน้ำดีเด่น” ป้าย “หมู่บ้านลดถดถอย” ป้าย “วัดพัฒนาตัวอย่าง” ฯลฯ ป้ายเหล่านี้มาขึ้นหลังจากที่พิจารณาเห็นว่าสิ่งที่ประชาชนในหมู่บ้านทำนั้นเข้าข่ายความสำเร็จตามแนวทางของตน จึงเอาป้ายไปปักเพื่อจับจองเป็นผลงานของตน ถ่ายรูปไปรายงานความดีความชอบของตนและหน่วยงาน โดยไม่ได้คำนึงถึงความยินยอมของประชาชน นี่ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการแทรกแซงของรัฐโดยไม่เคารพความเป็นชุมชน ความเป็นมนุษย์ของประชาชนในชุมชน

ภาพที่ 24 ป้าย ที่บอกเรื่องราวนอกจากชื่อชุมชน

8. ประชาคมหมู่บ้าน : การจัดตั้งที่ขาดฐานประชาคม

คำว่าประชาคมหมู่บ้านเป็นศัพท์ใหม่ที่เกิดจากนักคิด นักวิชาการและมีการนำมากล่าวถึงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เมื่อคนของรัฐได้ยินคำแปลกหูนี้ก็จับมาใช้ทันที เช่นเดียวกับคำว่ามวลชน แยกแยก ชี้นำ จัดตั้ง แนวร่วม แกนนำ ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายเมื่อไม่นานมานี้ โดยหารู้ไม่ว่าคำศัพท์เหล่านั้นล้วนออกมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทั้งสิ้น รัฐเอาคำว่าประชาคมหมู่บ้านไปใช้ โดยขาดความลึกซึ้ง ความชัดเจน และมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้หมู่บ้าน ชุมชน มีการรวมตัวกันภายใต้การชี้นำของรัฐ เพื่อเป้าหมายของรัฐ ประชาคมหมู่บ้าน จึงเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันทุกหมู่บ้านโดยมีหลักเกณฑ์ว่าต้องมีหมู่บ้านละ 10 คน มีแล้วก็ต้องรายงานให้ “หน่วยเหนือ” ทราบเพื่อเก็บเป็นผลงานต่อไป การเกิดประชาคมหมู่บ้านจึงเป็นไปอย่างเร่งรีบ หลัทธิทุเล แต่ก็มีขึ้นจนได้ แต่องค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาด้วยความไม่พร้อม ไม่สมัครใจ จึงมีแต่ภาพเหมือนกับที่ “ศาลาประชาคม” เคยเกิดขึ้นด้วยงบประมาณของรัฐเมื่อหลายปีก่อน แท้จริงแล้วความเป็น “ประชาคม” เกิดขึ้นตั้งนายแล้วตั้งแต่มนุษย์รู้จักการเข้าสังคม การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันและประชาคมนั้นก็เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และสมัครใจไม่มีการบังคับ ใครจะมา จะไป จะไม่มา จะไม่ร่วม เป็นไปตามธรรมชาติทั้งสิ้น การสร้างศาลา การขุดบ่อ การทำถนน การขนทรายเข้าวัด การไปช่วยงานเพื่อนบ้าน การไปร่วมงานบุญ แล้วแต่เป็นความสมัครใจและเป็นไปตามธรรมชาติ พลังที่ออกมาจึงบริสุทธิ์และมีพลัง ศาลากลางหนที่ชาวบ้านสร้างขึ้นไม่เคยค้างคาอยู่กลางคัน ทุกอย่างเสร็จด้วยพลังความสามัคคีอย่างอิสระ การเข้ามาจัดตั้งประชาคมหมู่บ้าน ประชาคมตำบล ประชาคมอำเภอ ประชาคมจังหวัด จึงเป็นการฝืนธรรมชาติ และเป็นการแทรกแซงเข้ามาในชุมชนอย่างไม่เคารพชุมชนอีกกรณีหนึ่ง

ตัวอย่างการแทรกแซงของรัฐที่มีปรากฏให้เห็นในชุมชนแพรอกา และชุมชนอื่น ๆ หมดนี้ล้วนยืนยันถึงการเข้ามาแทรกแซงของรัฐที่ก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี ทำให้ชุมชนบิดเบี้ยว ผิดเพี้ยนไปจากที่ควรจะเป็น บางอย่างมีผลอย่างมากต่อการชวนเซพึ่งพึ่งตนเองไม่ได้ของประชาชน การใช้มาตรฐาน “น้ำสะอาด” ตามหลักสากล ทำให้ประชาชนในชุมชนหันมาบริโภคน้ำขวดกันเป็นจำนวนมาก เมื่อมีงานต่าง ๆ ในชุมชนขุดพลาดตักจึงเป็นขยะที่มีมากที่สุด น้ำฝนที่ไหลผ่านหลังคาลงมา แม้จะมีความสะอาดและปลอดภัยเพียงใดก็ถูกมองข้าม ยังไม่มีตัวเลขแน่นอนว่าผลการแทรกแซงเข้ามาในกรณีนี้ ชุมชนต้องจ่ายเงินไปเป็นจำนวนปีละเท่าใด ขยะเพิ่มขึ้นเป็นภาระของชุมชนปีละเท่าใด ถ้านับความเสียหายทางด้านวัฒนธรรมด้วยแล้ว การแทรกแซงจากรัฐทุกรูปแบบนับว่าได้ก่อผลเสียหายต่อชุมชนอย่างมหาศาลทีเดียว

ดังที่กล่าวแล้วว่าชุมชนแพรกดั้งเดิมตั้งแต่เมื่อ 300 ปีก่อน จนมาถึงช่วงปลายของสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นสังคมที่อยู่กันแบบเรียบง่ายในวงศ์เครือญาติหรือคนคุ้นเคย ความเป็นชุมชนไม่ได้ถูกจำกัดลงด้วยเขตพื้นที่ ซึ่งเรียกว่า มณฑล เมือง จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือชื่อเรียกอย่างอื่น แม้แต่ธรรมชาติที่เป็นคลอง หนองน้ำ ภูเขา ก็ไม่อาจแบ่งแยกชุมชนออกจากกันได้ ความผูกพันของชุมชนถูกแบ่งแยกเมื่อมีการแบ่งคนออกเป็นหย่อม ๆ เป็นจังหวัด, อำเภอ, ตำบล, หมู่บ้าน แต่ก็ยังไม่อาจตัดเยื่อใยของกลุ่มคนให้ขาดออกจากกันอย่างสิ้นเชิง แม้เมื่อมีแผนการจัดการเพื่อพัฒนาประเทศตามความคิดของธนาคารโลกเกิดขึ้นในระยะต่อมา จึงจะมีผลให้วิถีชีวิต วิถีคิดของคนเปลี่ยนไป แต่ “ราก” เดิมของพวกเขาไม่อาจเปลี่ยนได้ เมื่อได้ยินเสียงกบร้องหลังฝนตกหนัก แม้จะเพลิดเพลินอยู่กับละครน้ำเน่าในโทรทัศน์ แต่วิญญาณพื้นบ้านก็กระตุ้นให้ต้องออกไป “โหละกบ” จนได้ ผลกระทบที่รัฐกระทำต่อชุมชนอาจแยกเป็นด้านลบ – ด้านบวกได้ดังนี้

ด้านลบ

1. การแบ่งแยกตำบล หมู่บ้าน ทำให้เกิดความห่างเหินกันขึ้น ทำให้ต้องแยกกันทำกิจกรรม
2. การกำหนดให้มีการเลือกตั้งผู้นำ ทำให้เกิดความแตกแยกในกลุ่ม
3. รัฐทำลายการเกณฑ์แรงงานและการอาสานงานโดยการจัดเงินให้ในการพัฒนาชุมชน
4. วัฒนธรรมความเอื้ออาทรลดน้อยลงจากการโฆษณา “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข”
5. เกิดวัฒนธรรมฉ้อราษฎร์บังหลวงขึ้น หลังจากมีงบประมาณชนบท
6. วิถีการผลิตเปลี่ยนไปตาม “การปฏิวัติเขียว”
7. รูปแบบของการแสวงหาความสุขเปลี่ยนไป จากการสร้างความสุขให้กับตนเอง มาเป็น “ซื้อ – หาความสุข”
8. การทำลายธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง จากการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากเดิมผลิตเพื่อบริโภคเป็นผลิตเพื่อขาย
9. การศึกษามุ่งการบริโภคมากกว่าการผลิต
10. วิถีการผลิตและกระสวนแห่งวิถีชีวิต ทำให้ความสัมพันธ์ของคนเปลี่ยนไป
11. วิถีการศึกษาของชุมชนถูกเบียดเบียน ทำให้ชุมชนอ่อนแอลง

ด้านบวก

1. การสนับสนุนด้านการศึกษา ทำให้คนมีความตื่นตัวมากขึ้น
2. การสาธารณูปโภคดีขึ้น ทำให้คนมีความสะดวกมากขึ้น
3. การจัดระบบการปกครองทำให้อิทธิพลนอกกฎหมายลดลง
4. การจัดระบบสหกรณ์ ทำให้มีรูปแบบของการออมที่ดี และส่งเสริมการทำงานร่วม

กัน

5. การสนับสนุนด้านอาชีพ ทำให้ประชาชนมีทางเลือกมากขึ้น และสามารถฟื้นฟูภูมิปัญญาเดิมขึ้นมาได้

6. การสนับสนุนนโยบายด้านสาธารณสุขในระยะหลัง เป็นผลดีกับการฟื้นฟูแพทย์แผนไทย

7. นโยบายการจัดระบบการปกครองท้องถิ่น จะทำให้ชุมชนมีอิสระขึ้นในอนาคต

8. การส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย มีผลดีไปกับการพัฒนาบุคลากร

ที่กล่าวมานี้คือจุดที่สำคัญ ๆ ในการแทรกแซงของอำนาจรัฐ และส่วนผลกระทบก็เฉพาะที่มีส่วนสำคัญเท่านั้น การแทรกแซงของรัฐเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่มีเสียทีเดียว แต่จะอย่างไรที่จะทำให้การแทรกแซงนั้นมีผลด้านบวกให้มากที่สุด หรือมีผลด้านลบให้น้อยที่สุด และควรเป็นเรื่องเร่งด่วนที่สุดด้วย การที่รัฐอัดฉีดเงินจำนวนมหาศาลลงสู่ชุมชนท้องถิ่น จะเป็นความตั้งใจจริงหรือความปรารถนาดีหรือไม่ก็ตาม แต่การทุ่มเงินลงไปโดยไม่ศึกษาชุมชนให้เข้าใจเสียก่อน มีแต่จะทำลายความเข้มแข็งของชุมชน ทำลายอำนาจในตัวเองของชุมชน ดาวฤกษ์ที่เคยโชติแสง หากถูกบั่นทอนอย่างรุนแรงมากเข้า ก็อาจกลายเป็นดาวเคราะห์ที่พึ่งตนเองไม่ได้ แล้วรัฐเองนั่นแหละจะต้องเป็นภาระเลี้ยงดูชุมชนพิการร่อยเป๋เสียตลอดไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

บทที่ 4

ที่เห็นและเป็นอยู่

ชุมชนเก่าแก่อายุกว่า 300 ปี ในวันนี้ ผ่านวัน ผ่านคืน เดือน ปี รอบนักษัตร และศตวรรษมาแล้ว ร่องรอยความเก่าแก่ที่ค้นพบและจับต้องได้และเป็นอากาศธาตุ ล้วนแต่เป็นบทเรียนของสังคมทั้งสิ้น ความโง่อาจจะเป็นอุปสรรคความฉลาดได้ ถ้ารู้จักมันดีพอ แต่มันก็อาจจะช่วยบำรุงความโง่ให้พอกพูนมากขึ้นก็เป็นได้ ต่อไปนี้คือภาพที่เห็นและเป็นอยู่ของชุมชนแพรกหา ในระหว่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

1. การต่อสู้ให้ได้มาซึ่งอำนาจ

ชุมชนในท้องถิ่นหรือในชนบทของประเทศไทยทุกท้องถิ่นขณะนี้กำลังถูกบ่อนทำลายจากสังคมภายนอก และอำนาจของรัฐ โดยรัฐได้นำเอากระแสนโยบายทุนนิยมมาเป็นกรอบและเป็นเข็มทิศเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะล้าหลังอำนาจดังกล่าวผ่านชุมชนในรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ.2504 จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างมาก พลังทางสังคมของชุมชนถูกบ่อนทำลายลงอย่างรวดเร็ว จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 - 7 ทำให้โครงสร้างความเข้มแข็งของชุมชนถูกทำลายลงเกือบสิ้นเชิง โดยบางชุมชนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ จะต้องพึ่งพาสังคมภายนอกและหน่วยงานของรัฐเกือบทุกกรณี ชุมชนแพรกหาเป็นชุมชนที่มีความมั่นคงแข็งแรง สามารถช่วยเหลือตัวเองและพึ่งพาสังคมภายนอกและหน่วยงานของรัฐน้อยมาก เพราะชุมชนมีภูมิคุ้มกันหรือมีสิ่งที่เกื้อหนุนเป็นเงื่อนไขปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น และการใช้กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ โดยมีวิธีการดังนี้

1. การรวมกลุ่ม โดยแบ่งลักษณะการรวมกลุ่มกันหลายลักษณะ คือ

- **การรวมตัวกันด้านอาชีพ** ราษฎรในชุมชนแพรกหามีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มมานานพอสมควร ในระยะแรกการเข้ามาจัดตั้งกลุ่ม เช่น กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ แต่ความไม่เคยชิน ความไม่จริงจัง ไม่โปร่งใส ในที่สุดกลุ่มดังกล่าวก็ล้มโดยไร้ร่องรอยของเงินที่สะสม ต่างคนต่างเข็ดขยาด “กลุ่ม” กันนานพอสมควร เมื่อมีโอกาสรวมกลุ่มกันเองในชุมชน จากบทเรียนที่ผ่านมา และการให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการที่มีความรู้ความเข้าใจ มีหน้าที่เฉพาะ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสัจจะ ศูนย์สาธิตการตลาด ร้านค้าชุมชน สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์การเกษตร กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มผู้ทำสวนยาง ฯลฯ จึงเกิดขึ้นทั่วไป กล่าวได้ว่าทุกหมู่บ้านจะต้องมีกลุ่มลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ทำให้ชุมชนมีที่พึ่ง ทั้งเรื่องการอุปโภค บริโภค การเงิน ที่สำคัญคือกิจการดังกล่าวเป็นของทุกคน ทุกคนมีโอกาสได้รับการปันผล ได้รับการเฉลี่ยคืน จึงมีการดูแล

ตรวจสอบ และช่วยเหลือร่วมมือกันอย่างเต็มแรง สหกรณ์การเกษตรพนมวังก็จึงเติบโตอย่างรวดเร็ว ขยายกิจการครอบคลุมการบริการทุกด้านแก่สมาชิก รวมทั้งสมาชิกสมทบ กลุ่มสตรีทอผ้าแพรงหาจึงขยายจำนวนสมาชิกออกไปจนครอบคลุม 4 อำเภอ ในเวลาเพียงไม่นานนัก กลุ่มออมทรัพย์บ้านแพรงหาซึ่งอยู่ในชุมชนเล็ก ๆ ก็สามารถตั้งปั้มน้ำมันของตัวเองได้ในนาม “บริษัทคนจน”

ภาพที่ 25 ปั้มน้ำมัน “บริษัทคนจน”

- การรวมตัวกันด้านการศึกษา สมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวุธ) เกิดขึ้นได้ในชุมชนแพรงหา ก็เหมือนกับเมล็ดพันธุ์ที่ตกไปในสถานที่ต่าง ๆ แล้ว แต่สถานที่เหล่านั้นไม่เหมาะสม เมื่อมาได้ดินดี น้ำดี แดดดี ในชุมชนแพรงหา สมาคมฯ จึงเกิดขึ้น ไม่ใช่เพื่อคนแพรงหาเท่านั้น ยังเพื่อคนพัทลุง และจังหวัดใกล้เคียงให้ได้ศึกษา เพื่อพัฒนาตน และพัฒนาอาชีพอีกด้วย

ภาพที่ 26 นักเรียน โรงเรียนปัญญาวุธ อบรมสมุนไพร ภาพที่ 27 นักเรียนแสดงทอล์คโชว์หน้าตะลุง

- การรวมตัวเพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญา นอกจากสมาคมแพทย์แผนไทยฯ แล้ว กลุ่มตีเหล็กและผลิตภัณฑ์กะลาบ้านเกาะลัก กลุ่มแกะรูปหนังตะลุงบ้านแพรงหา กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรงหา กลุ่มสตรีสมุนไพรแพรงหา กลุ่มข้าวกล้องแพรงหา ล้วนแต่เกิดขึ้นมาเพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของบรรพบุรุษ และมีความ “ลงตัว” มาแต่ต้นให้กลับฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ทั้งยังมีผลด้านอาชีพให้กับสมาชิกอีกด้วย

- **กลุ่มศิลปวัฒนธรรมและนันทนาการ** เป็นการรวมตัวเพื่อทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมและนันทนาการ ซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวกับรายได้หรืออาชีพเลย เช่น ชมรมศิลปะการแสดงภาคใต้ (หนังตะลุง) บ้านแพรกหา ที่มีนายไสว ช่วยสุข นายหนังที่เคยรุ่งเรืองมาในอดีต รวบรวมเด็กรุ่นใหม่จากชุมชนมาฝึกการแสดงหนังตะลุง โดยมีกลุ่มรองรับอยู่ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนายหนัง กลุ่มลูกคู่หนัง และกลุ่มแกะรูปหนัง การรวมกลุ่มในลักษณะอย่างนี้หากมีใจเพราะใจรักแล้วไม่สามารถรวมตัวกันได้ โดยเฉพาะกลุ่มนายหนัง ซึ่งมีแต่รายจ่าย ไม่มีรายรับเลย ก็ยังรวมกลุ่มกันได้

- **การรวมกลุ่มกันด้านอนามัยและสาธารณสุข** นอกเหนือจากกลุ่มอสม.ที่เป็นการจัดตั้งของราชการแล้ว การรวมตัวกันเป็นชมรมสมุนไพรรและสถานพยาบาลจังหวัดพัทลุง ซึ่งภายหลังพัฒนามาเป็นสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญาวรุณ) การรวมกันเป็นกลุ่มหมอพื้นบ้าน กลุ่มสตรีสมุนไพรรก็ล้วนแล้วแต่รวมกันเพื่อทำงานด้านอนามัยและสาธารณสุข เมื่อสถานการณ์โรคเอดส์รุนแรงขึ้น กลุ่มเยาวชนก็รวมตัวกันเป็น “กลุ่มนกขมิ้น” ทำโครงการละครสอนเอดส์ ขอรับทุนจาก Aus Aid กิจกรรมการแก้ปัญหาเรื่องนี้กำลังเติบโตองงาม

2. การสร้างฐานอำนาจของผู้เ้าตามธรรมชาติ

ผู้เ้าในอดีตของแพรกหามักจะมี “อำนาจ” มาจากบารมี อย่างเช่นยุคของคล้ายแพรกหา, ทับลำพาย, หมุดพังงาน แก้ว ปรางหมู่ ลงมาถึงกล่อม พังดาน, ดิษฐ์ หานยา ก็ยังต้องอาศัยบารมี แม้กระทั่งบุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์ ถึงจะมีความโดดเด่นในด้านวิสัยทัศน์อยู่มาก แต่ภูมิหลังความเป็นลูกสาวของคล้ายแพรกหาทำให้มีพวกมาก คนเกรงใจ การนำกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านแพรกหาจึงค่อนข้างราบรื่น เมื่อมีสามีที่เป็นคนเรียนรู้เร็ว อย่างเกริกพล สุภาพรเหมินทร์ การประสานการพัฒนาชุมชนจึงขับเคลื่อนไปได้รวดเร็วมาก หลังจากข้างนอกไม่ว่าหน่วยงานรัฐ หรือ NGOs ต่างก็ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี ยิ่งเมื่อบุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์ ได้รับการคัดเลือกเป็นคนไทยตัวอย่าง เมื่อปี 2528 ความมั่นใจในตัวผู้เ้าก็ยิ่งสูงขึ้นไปอีก เพื่อเสริมปัจจัยความเสียสละ เช่น ยอมบริจาคที่ดินให้เป็นที่ตั้งของสถานอนามัย ชุมสายโทรศัพท์ ความเป็นผู้เ้าถึงโดดเด่น เป็นที่ยอมรับในทุกวงการ ไม่ว่าจะเป็นการกาชาดจังหวัดในบทบาทของ NGOs หรือบทบาทของ ส.อบจ. ในอดีตและ ส.อบต. ในปัจจุบัน ตำแหน่งหน้าที่อื่นเป็นหัวโขนนั้นไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่บุญเอื้อสามารถนำชุมชนให้สามารถพัฒนาอาชีพอันเป็นความเข้มแข็งของชุมชนได้ต่างหาก

เหตุการณ์การสร้างโรงเรียนปัญญาวรุณ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำตำบลแพรกหา ในปี 2525 เป็นตัวอย่างของความสำเร็จอันเกิดจากผู้เ้าธรรมชาติ ซึ่งพอจะลำดับได้ดังนี้

1. พระครูวิจิตรปัญญาทร เจ้าอาวาสวัดควนแพรกหา เห็นว่าบริเวณวัดป่าวิไล ซึ่งเป็นวัดร้าง น่าจะจัดสร้างโรงเรียนมัธยมประจำตำบลขึ้น จึงได้นำราษฎรช่วยกันถางป่าในบริเวณวัดร้าง แล้วนำความ

คิดไปหาหรือนายกล่อม จันทรขาว กำนันตำบลพนมวังกั้นในขณะนั้น และนายประจวบ อุ่นเคียร ซึ่งเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนนาขยาดวิทยาคาร (ขณะนั้น)

2. ราษฎรภายใต้การนำของพระครูวิจิตรปัญญาทร นำข้อเสนอขอจัดตั้งโรงเรียนไปเสนอต่อศึกษาธิการจังหวัด และผู้ว่าราชการจังหวัดตามลำดับ แต่ได้รับการตอบสนองโดยการปฏิเสธ

3. นางสาว กรดเต็ม อาสาเป็นตัวแทนราษฎร เข้าถวายฎีกา เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเยี่ยมค่ายอภัยบริรักษ์ และโปรดให้รับเรื่องฎีกา

4. พระครูวิจิตรปัญญาทรไปพบนายเกษม สิริสัมพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และทราบบ้างว่าเป็นวัดร้างการจะจัดตั้งโรงเรียนจะมีขั้นตอนมาก ดังนั้นจึงดำริจะทำวัดร้างให้เป็นวัดถาวร โดยนิมนต์พระปาน จากวัดควนแพรงหา มาเป็นเจ้าอาวาส พระนุ้ย มาเป็นลูกวัด นายเค็จ ทองสง อาสาบวชเป็นพระลูกวัดอีกรูป

5. กำนันกล่อม จันทรขาว, ผู้ใหญ่รักษ์ นุ่นเกลี้ยง ประสานงานกับชาวบ้าน โดยขอ บริจาค ไม้ วัสดุก่อสร้าง และแรงงานจนสามารถสร้างอาคารเรียนขนาด 8x40 เมตร ได้ 1 หลัง โดยมีนานทุม มากแก้ว, นายแดง อินทองแก้ว, นายหมูน ขาวมาก, นายสว่าง แสงหอย, นายชื่น ชูด้วง, นายสว่าง สง ย้อย, นายวัช รอดชู, นายเที่ยง ชุมช่วย ฯลฯ เป็นผู้ร่วมลงแรงและประสานงานขอแรงจากเพื่อนบ้าน

6. นายสานิต ทองดำ อาสามาเป็นผู้รักษาการครูใหญ่และมีครูอาสาเข้ามาช่วยสอนในช่วงแรก 5-6 คน

7. ราษฎรบริจาคที่ดินเดิมให้ครบ 35 ไร่ บริจาคที่ดินสร้างถนนทางเข้าโรงเรียน

8. ราษฎรกระจายกันออกไปชักชวนนักเรียนให้เข้ามาเรียน

9. ราษฎรบริจาควัสดุ-แรงงานสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติม สนามกีฬา ฯลฯ จนสามารถเป็นโรงเรียนที่สมบูรณ์แบบได้

ทั้งหมดที่เกิดขึ้นเกือบไม่ต้องอาศัยระบบราชการ และสิ่งตอบแทนที่เป็นวัตถุ แต่เกิดจากความศรัทธาในตัวผู้นำ ศรัทธาในเป้าหมายที่เป็น “บุญ” มากกว่า “ความเจริญ” ถนนหนทางในหมู่บ้าน, ศาลากลางหน, บ่อน้ำ, เขื่อนน้ำ ตลอดจนสิ่งสาธารณะทั้งหมด ทั้งที่เป็นรูปวัตถุและรูปกลุ่มที่เกิดรวมตัวกัน เช่น กลุ่มโคเนื้อ, กลุ่มสตรีสมุนไพรม, กลุ่มข้าวกล้อง ฯลฯ จนกระทั่งมีการรวมตัวเป็นนิติบุคคล เช่น สหกรณ์การเกษตรพนมวังกั้น, มูลนิธิยก-พุ่ม โอฟาริกบุตร, มูลนิธิข้า-หมั่ว-บุญเพชรแก้ว, มูลนิธิปราบหมู่ธรรมประโชติ, สมาคมแพทย์แผนไทย จังหวัดพัทลุง (ปัญญาวุธ) ฯลฯ ล้วนแต่เกิดโดยผู้นำธรรมชาติทั้งสิ้น

ผู้นำโดยแท้จริงของชุมชนจึงเป็นผู้นำโดยภารกิจ ผู้นำโดยจิตสำนึก ไม่ใช่ผู้นำที่ใช้อำนาจบังคับบัญชา หรือมีตำแหน่งรองรับ ไม่ใช่ผู้นำที่ต้องมีเงินเดือนหรือค่าตอบแทน แต่ผลงานของผู้นำเหล่านี้โดดเด่นและมีประโยชน์มากกว่าผู้นำที่มีอำนาจบังคับบัญชา และมีเงินเดือนเสียด้วยซ้ำ

ภาพที่ 28 การประชุมเพื่อจัดตั้งโรงเรียนปญญาภู เมื่อ พ.ศ. 2525

2. การเติบโตจากภายใน

ต้นไม้ที่งอกงามดีต้องมาจากเมล็ดพันธุ์ที่ดี ชุมชนแพรูกาสังสมความเจริญงอกงาม ความเติบโตซึ่งอยู่ภายในมาเป็นเวลายาวนาน ความเติบโตงดงามซึ่งอยู่ภายในนั้นแม้จะมองไม่เห็นอย่างชัดเจน แต่ปรากฏการณ์ที่แสดงออกมาให้เห็นนั้นแสดงถึงความเติบโตภายในอย่างชัดเจน

- **การศึกษา** ดังได้กล่าวแล้วว่าชุมชนแพรูกาเป็นชุมชนที่มีความตื่นตัวทางการศึกษามาตั้งแต่อดีต กุลบุตร กุลธิดาจำนวนมากเข้ารับการศึกษทั้งการศึกษาในโรงเรียนประชาบาล โรงเรียนราษฎร์ ซึ่งอยู่ในชุมชน (โรงเรียนมัธยมเรืองศิลป์ ที่เกาะยาง, โรงเรียนวัดแจ้งที่ชัยบุรี) และการเรียนปริยัติธรรมในสำนักเรียนวัดปรังหมูโน, วัดแพรูกา, วัดทุ่งยาว, วัดนาท่อม, วัดสุวรรณวิชัย ทั้งในอดีตและปัจจุบันจึงมีราษฎรจำนวนมากที่จบการศึกษาในระดับสูง ทั้งทางโลกและทางธรรม ที่ประกอบอาชีพเป็นหลักในทางอาณัติกร และยังคงอยู่เป็นหลักของฝ่ายศาสนจักร นอกจากนั้นการศึกษาทางเลือก เช่น โครงการโรงเรียนได้ร่มไม้ ก็ได้มาอาศัยร่มไม้ของชุมชนแพรูกา เติบโต ทำกิจกรรมอยู่อย่างสม่ำเสมอ การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีความเติบโตงอกงามเช่นการศึกษาเรื่องแพทย์แผนไทย ของสมาคมแพทย์แผนไทย การศึกษาหนังสือของชมรมศิลปะการแสดงภาคใต้ (หนังสือละลุ) แพรูกา การศึกษาเรื่องโรคเอดส์ของโครงการละครสอนเอดส์ การศึกษาการแกะรูปหนังตะลุง การศึกษาการตีเหล็กและการทำผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าว ฯลฯ เหล่านี้คือการเติบโตจากภายในได้การศึกษาการเรียนรู้ทั้งสิ้น

- **การตื่นตัวจากวิกฤติ** ความวิกฤติเกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่นในสังคมไทยตั้งแต่การเริ่มมีแนวความคิดเรื่อง "งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข" มาแล้ว และมีผลมาก ๆ และอย่างเป็นระบบในช่วงเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2504 แต่สำหรับชุมชนแพรูกา ได้เห็นผลความวิกฤติในช่วงการเข้ามาของเงินผัน และพัฒนาท้องถิ่นนี้เอง แต่ความรุนแรงของวิกฤติไม่เหมือนกับชุมชนอื่น ๆ ทั่วไป เพราะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงบางส่วน ไม่ใช่ทั้งระบบ ในขณะที่ชุมชนอื่นเข้าสู่ภาวะวิกฤติ ชุมชนแพรูกาจึงเสมือนกับยืนอยู่ห่างจากจุดระเบิด มีผลแค่ความรู้สึกตกใจ และโดนผิงฝุ่นจากแรงระเบิดบ้างเล็กน้อย เมื่อหายจากตกตะลึงแล้ว ก็สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่น ๆ

ที่โดนแรงระเบิด โดนสะเก็ดระเบิด บาดเจ็บสาหัสเป็นจำนวนมาก การตั้งรับสถานการณ์จึงเป็นเพียงตั้งรับในการแก้ปัญหาภายในเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การเร่งระดมสร้างความมั่นคงให้แก่เศรษฐกิจชุมชน, การเสริมสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมของชุมชน, การฟื้นฟูภูมิปัญญาที่หายไปบางส่วน, การส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการ ทั้งศิลปบันเทิง และกีฬา, การเร่งศึกษาและพัฒนาวัฒนธรรมความเชื่อ และศาสนาที่ยังไม่ชัดเจน หรือโดนผงฝุ่นจาก "ระเบิด" จนขุ่นมัวให้ชัดใสขึ้น, การส่งเสริมการศึกษาให้พัฒนาก้าวหน้ายิ่งขึ้น ฯลฯ

3. การไม่อ่อนข้อต่ออำนาจภายนอก

ชุมชนมีอำนาจอยู่ได้ มีความเข้มแข็งอยู่ได้ การไม่อ่อนข้อต่ออำนาจภายนอกเป็นประเด็นสำคัญที่สุด สำหรับชุมชนแพรเทศามีสิ่งแสดงให้เห็นเด่นชัดในด้านนี้ เช่น

- **ร้านค้าชุมชน** ศูนย์สารพัดการตลาด สหกรณ์การเกษตร และชื่ออย่างอื่นที่ทำหน้าที่ในการดูแลปัจจัยอุปโภคบริโภคของชุมชน ทำให้เงินของชุมชนเคลื่อนไหว ไหลเวียนอยู่ภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ แม้ในระยะหลังธุรกิจข้ามชาติอย่างร้านค้า Seven Eleven จะเข้ามาถึงชุมชน แต่ก็ได้เงินไปจากชุมชนไม่มากนัก ธุรกิจปั๊มน้ำมันที่เกิดขึ้นในชุมชนก็เป็นของสหกรณ์การเกษตรและกลุ่มออมทรัพย์ถึง 2 แห่ง นอกจากนั้นส่วนใหญ่ก็เป็นธุรกิจของคนในชุมชนเกือบจะทั้งหมด

- **กลุ่มทอผ้า** จากเดิมที่ชุมชนเคยทอผ้าใช้เอง จนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ใหม่ ๆ ผ้าสำเร็จรูปที่ทอเป็นผืนมาแล้ว และเสื้อผ้าสำเร็จรูปเข้ามาตีตลาดภายในจนกระเจิดกระเจิง ต่อมาเมื่อปีพ.ศ.2521 ราษฎรจึงเริ่มรวมตัวกันฟื้นฟูการทอผ้าขึ้นมาใหม่ แม้จะต้องพึ่งวัตถุดิบจากภายนอก แต่ระยะหลังการตลาดดีมากจนกระทั่งผลิตไม่ทัน ทำให้รายรับที่เข้ามาสู่ชุมชนมากเกินกว่ารายจ่ายมากมาย กระนั้น ชุมชนก็เริ่มคิดที่จะฟื้นฟูการผลิตผ้าพื้นเมืองที่ครบวงจรในอนาคตอยู่เช่นกัน เพราะตลาดต่างประเทศต้องการสินค้าแบบนี้

- **ตลาดนัด** ในวันนี้ตลาดนัดในชุมชนแพรเทศายังคงเติบโตทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ตลาดนัดเป็นทั้งจุดแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญของชุมชน และยังเป็นที่ระบายสินค้าจากชุมชนออกไปสู่ภายนอก ตลาดนัดโรงเรียนคึกคักตลอดวัน และมีผู้คนทั้งภายใน - ภายนอกชุมชนมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันจนมีดค้า ตลาดนัดปัญญาวุฑฒเป็นจุดนัดพบของสินค้าพื้นเมือง โดยเฉพาะขนมพื้นเมือง ตลาดนัดไสขามกำลังเริ่มเติบโต ตลาดนัดไสขวนเป็นที่พึ่งของคนทำงานกินเงินเดือน นอกจากนั้นร้านค้าที่เปิดเป็นเพิงค้าขายตลอดวันก็มีทั้งที่ไสขวน ปรางหมู พังดาน ทำให้คนในชุมชนไม่ต้องไปจ่ายตลาดในเมืองหรือในชุมชนใหญ่ ๆ

ภาพที่ 29 ผู้นำด้านแพทย์แผนไทยของจังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 30 คำขวัญวันแข่งขันโปงลาง

- **กลุ่มโคเนื้อแพรงหา** การเลี้ยงไก่บ้าน การเลี้ยงหมูขี้พำ การขุดปลีเลี้ยงปลาทองนา การเกษตรแบบผสมผสาน – เกษตรทฤษฎีใหม่ คือรูปแบบที่ชัดเจนต่อการไม่อ่อนข้อต่ออำนาจภายนอก

- **กลุ่มดีเหล็ก – ทำผลิตภัณฑ์กะลา** นอกจากจะปกป้องภูมิปัญญาของบรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นแนวรบช่วงชิงเงินดอลลาร์เข้าสู่ประเทศได้อีกปีละนับล้านบาท เงินล้านบาทอาจไม่มากสำหรับธุรกิจประเภทอื่น ๆ ทั่วไป แต่สำหรับธุรกิจชาวบ้านที่ใช้ทุนน้อย และไม่มีเงินจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินมาก เงินล้านที่เข้ามากลายเป็นเงินออมของชุมชนอีกต่อหนึ่ง

- **วิธีการผลิตในภาคการเกษตร** การทำนาที่พึ่งพาสารเคมีน้อยลง การทำสวนแบบผสมผสาน – วนเกษตร การเลี้ยงปลาในนาข้าว การปลูกพืชสมุนไพร การอนุรักษ์ป่าเขา คือรูปแบบของการเป็นตัวของตัวเอง คือการไม่อ่อนข้อต่อวิธีการผลิตที่รวดเร็ว สั้นเปลือก และมักง่าย แม้จะยังไม่เข้มแข็งอย่างเต็มที่ แต่ก็มีความโน้มที่จะพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งที่แท้จริงได้

- **การแพทย์แผนไทย** หลังจากทีภาครัฐได้ช่วยฝรั่งตีบคน โดยคนจนจมดิน ในการรณรงค์ให้คนไทยหันมาใช้ยาฝรั่ง ถึงขนาดให้เอายาฝรั่งใส่ในยาลูกกลอนของยาไทย สั่งให้หมอแผนไทยเป็นหมอเถื่อน แล้วยกฝรั่งขึ้นเป็นพ่อ วันนี้สังคมไทยเริ่มพบภาวะวิกฤติ ทั้งที่เกิดขึ้นกับคนไทยเองและเกิดกับคนทั่วโลกในการใช้ยาฝรั่ง กระทรวงสาธารณสุขเองยอมรับว่าคนไทยต้องสูญเสียเงินเป็นจำนวนมหาศาลเพื่อรักษาโรคไต อันเกิดจากการกินยาฝรั่ง ยาที่มีพิษในภายหลังเหล่านั้นถูกนำเข้าจากต่างประเทศปีละนับหมื่นล้าน เราต้องเสียเงินถึง 2 ต่อ คือเสียเงินซื้อยามากิน แล้วเสียเงินเพื่อรักษาอาการอันเกิดจากการกินยา การเริ่มรู้สึกตัวของวงการสาธารณสุข เปิดโอกาสให้การแพทย์แผนไทยได้มีโอกาสลุกขึ้นยืนได้ แม้จะไม่มีกำลังพอที่จะสร้างโอกาสให้เติบโตขึ้นมารับใช้สังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็เริ่มส่งเค้าว่าแพทย์แผนไทยจะเป็นความหวังของคนไทยและของรัฐในการดูแลสุขภาพประชาชน และปกป้องการเงินการคลังของแผ่นดิน สมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดพัทลุง (ปัญญารุท) เกิดขึ้นเกือบจะทันทีที่มีความตื่นตัว แม้ระยะแรกจะต้องต่อสู้กับความเชื่อที่ว่าแพทย์แผนไทยนั้นโบราณ คร่ำครึ สกปรก ฯลฯ และความไม่รู้ ไม่เข้าใจเนื้อหาของแพทย์แผนไทยของคนทั่วไป และมลายืองงกับความคิดเก่า (ที่เคยใหม่) ที่คิดว่าฝรั่งคือเทวดา วันนี้สมาคมสร้างลูกศิษย์จำนวนมากออกสู่สังคม เพื่อฟื้นฟูแพทย์แผนไทยขึ้นมาใหม่ วันเวลาอาจจะไม่นานนัก

ความเข้าใจ ความเชื่อในความเป็นไทยจะกลับมาใหม่ และวันนั้น สังคมชุมชนจะมีสุขภาพดีแบบไทย ๆ อายุยืนเหมือนแพทย์แผนไทย และรักษาเงินไม่ให้ออกนอกประเทศได้อีกจำนวนมหาศาล ชุมชนแพรงหา คงเป็นแบบอย่างให้ชุมชนอื่น ๆ ไม่ใช่เฉพาะในจังหวัดพัทลุงเท่านั้น แต่คงเป็นแบบอย่างให้จังหวัดอื่น ๆ ได้อีกมากในด้านความเข้มแข็งทั้งด้านความคิด เศรษฐกิจ และสุขภาพ

4. ความสุขที่แท้จริงยังคงมีอยู่

4.1 โพนพรก : ความสุขยามค่ำคืนของหมู่บ้าน

ปู่ตุก บ้านชายเขาพนมวังก์ น่าจะเป็นคนแรก ๆ ของชุมชนนี้ที่คิดทำโพนพรกขึ้นมาอย่างจริงจัง ทั้งยังสนับสนุนให้คนรุ่นหลังรู้จักทำ รู้จักพลิกแพลง พัฒนาโพนพรกจากเด็ก ๆ เอาผ้าเก่า ๆ มาหุ้มพรกผู้ โดยใช้ดินเหนียวเปียก ๆ เป็นตัวเชื่อม วันนี้โพนพรกถูกหุ้มอย่างดีด้วยหนังวัว และนำมาใช้แข่งกันอย่างจริงจังโดยเฉพาะในละแวกบ้านของปู่ตุกคือบ้านทุ่งชิงหิ้ง บ้านชายเขา บ้านเขาโต๊ะบุญ คนรุ่นต่อมา อย่างเปลี่ยน ชูมอม, เปรียง ชูมจุล, จำเนียร ธนะสุวรรณ ก็รับเอามรดกความบันเทิงหมู่บ้านจากปู่ตุก มาถ่ายทอดให้เด็กรุ่นหลังอีกต่อหนึ่ง วันลอยกระทงทุกปีของบ้านทุ่งชิงหิ้งต้องมีการแข่งโพนพรกกันอย่าง ครึกครื้น ก่อนหน้านั้นอีกหลายวันเด็ก ๆ อย่าง ก้อย, อ้วน, ก้อย, หยอย ซึ่งเป็นคลีนลูกหลังของเพียร ธนะสุวรรณ ก็นัดแข่งโพนพรกกันทุกคืน บนถนนในหมู่บ้าน ขอยนั่น ขอยนี่แล้วแต่จะนัดกัน ตาหลวงกล่อมอดีต เจ้าอาวาสวัดทุ่งชิงหิ้งนอกจากไม่ขัดขวางแล้วยังสนับสนุนอีกด้วย 20 ปี มาแล้วที่เสียงโพนพรกจะดังขรม อยู่ท่ามกลางท่าทางการตีอย่างสนุกสนานของคู่แข่งขันและเสียงเชียร์ของผู้ถือหาง

วันนี้มานะชัย เปล่งอรุณ คนรุ่นใหม่ที่มีความคิดก้าวหน้ารับเอาความคิดของอาเขย คือสมปอง มากช่วย มาพัฒนาการแข่งโพนพรกให้แพร่หลายออกไปรวม 10 ปี มาแล้วที่โพนพรกจากทุ่งชิงหิ้งได้เชื้อเชิญให้คนหัวใจเดียวกันจากบ้านพังกิง อำเภอกงหรา ได้เข้ามาร่วมกิจกรรมแข่งโพนพรก มานะชัย เล่าว่า คนต่างถิ่นเข้ามาร่วมแข่งทำให้เกิดการพัฒนาไปอีกระดับหนึ่ง ทุ่งชิงหิ้งมีแต่ “โพนแห้ง” แต่พังกิงมี “โพนเปียก” โพนน้ำมัน” อีกต่างหาก แถมโพน 2 ประเภทหลังจะมีเสียงดีกว่าอีกด้วย การทำโพนเปียกก็ไม่ยากอะไร เพราะพรกผู้มีรูอยู่แล้วเพียงใส่น้ำเข้าไปแล้วอุดรูเอาไว้ โพนแห้งก็จะกลายเป็นโพนเปียก ถ้าจะเปลี่ยนเป็นโพนน้ำก็เปลี่ยนน้ำเป็นน้ำมันมะพร้าวเท่านั้นเอง หน้าโพนก็จะตึงดี ดีดัง ระยะเวลาหลังโพนพรกจากบ้านพังกิงจึงมาดว่ารางวัลไปจากทุ่งชิงหิ้งเสียเป็นจำนวนมาก รวมทั้งในสนามแข่งวันลอยกระทงของเทศบาล เมืองพัทลุงและโรงเรียนพัทลุงพนิชยการในปีนี้อีกด้วย

มานะชัยไม่ได้หยุดอยู่แค่นั้น เขายังพัฒนาการทำโพนพรกให้เป็นรายได้พิเศษของตนเองอีกด้วย เนื่องจากเขามีอยู่ซ่อมรถ มีรถบรรทุกไปซื้อมะพร้าวจากกฤษณาขาย โอกาสในการเลือกมะพร้าวลูกใหญ่ ๆ มาทำโพนพรกจึงมีมากขึ้น โพนพรกทั้งโพนแข่งและโพนโชว์ฝีมือค่อนข้างประณีต จึงมีปรากฏไปตามแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ๆ เช่น พัทยา ด้วยราคาค่าฝีมือและความคิดแค่ใบละ 100 บาท เท่านั้น ความสุขยามค่ำคืนของหมู่บ้านวันนี้ มีมูลค่าขึ้นมาแล้ว แต่มานะชัย บอกว่ารายได้ไม่ใช่เรื่องสำคัญ เขาเพียงแต่

อยากทำให้ความสุขของคนรุ่นปู่สูก ยังคงอยู่ในชุมชนต่อไปและเปิดโอกาสให้คนในชุมชนอื่นได้มีความสุขอย่างพวกเขาบ้างเท่านั้น (สัมภาษณ์มานะชัย เปล่งอรุณ 4 มกราคม 2544)

4.2 ลูกกลม : เพื่อนคู่หูยามลางนา

เขาพังอิฐ เขาทุ้ย เขาโต๊ะบุญ เขาป่าเจ้า เขาโพรกเพลง ความตะแบก คือจุด “หงลูกกลม” ของคนในชุมชนแพรอกหา ไม้หลอ ไม้พวมพรวัว ไม้แคแตร์ คือสุดยอดปวารณาของคนทำลูกกลม เพราะไม้เหล่านี้มีคุณลักษณะคือเบา เหลาง่าย ทน ดัดง่าย หลังจากตากไกลนแล้วต้องใช้แดดอ่อน ๆ ยามเช้าตากให้พออุ่น แล้วดัดตามใจปวารณา ลูกกลมขนาดพอดีคือยาวประมาณ 50-70 เซนติเมตร ก็จะโค้งแต่พองาม และ “กินลม” พอดี ๆ เจาะตรงกลางใส่ “เรียว” ที่ทำด้วยไม้ไผ่แก่ ให้เป็นจุด “ใส่เคียว” แล้วจึงหา “ลูกร้อง จากกอไม้กำหยาน มาใส่ตรงปลายทั้ง 2 ข้างของลูกกลม มัดตรึงด้วยหวายให้แน่น ใช้ชันจากรัง “อุง” มาพอกที่ปลายลูกร้องให้ได้ขนาดพอดี ทดลองให้เด็กวิ่งให้รับลมแล้วลองฟังเสียงดูถ้าพอใจก็นำขึ้น “หง” บนยอดไม้ แต่ถ้าเป็นมือเขียนประจำหมู่บ้านก็ต้องปีนขึ้นไปหงบนยอดเขา ตรงจุดที่รับลมดีที่สุด เมื่อหงได้ที่แล้วก็ปีนลงมาฟังเสียงข้างล่าง ถ้าเสียงยังไม่เป็นที่น่าพอใจก็ต้องปีนกลับขึ้นไปแก้ไขใหม่อีก ขั้นตอนนี้ใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 2 วัน ถ้าใครไม่รักจริงมีหรือจะเสี่ยงชีวิตกับการหาความสุขแบบนี้ อย่างน้อยก็มีตัวอย่างให้เห็นมาแล้ว เมื่อนุ่นเรื่องพุด ขึ้นไปหงลูกกลมบนต้นข่อยข้างเขาทุ้ย และพลัดตกลงมาตาย เมื่อหลายปีก่อน เป็นการ “ตายในหน้าที่” สมชายชาติศรี ผู้รักลูกกลมเป็นชีวิตจิตใจ ก่อนหน้านั้นไม่ต่ำกว่า 20 ปี แม่เฒ่าบ้านปรางหมูกี่ขึ้นไปหงลูกกลมบนเขานางชี แล้วพลัดตกลงไปในเหวคิดว่าตายหาศพไม่เจอ ญาติ ๆ จึงต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้โดยไม่มีงานศพ 2 วันต่อมามีคนเห็นแม่เฒ่านั่งอยู่ที่ปากเหว แม่เฒ่าบอกว่า วันแรกปีนจนหมดแรงนอนรอความตายอยู่ในถ้ำ วันต่อมากลับมีแรงขึ้นมามากอย่างประหลาด จึงปีนขึ้นมาจนถึงปากเหวได้ “แรงบุญ” ที่ญาติ ๆ ส่งไปให้ที่ปรโลกแท้ ๆ แม่เฒ่าผู้รักลูกกลมเป็นชีวิตจิตใจจึงมีแรงกลับมาเล่าความมหัศจรรย์ให้ลูกหลานฟัง

บ้านควนน้อยก็มีคนรักลูกกลมอยู่หลายคนตั้งแต่ ตาครุฑ ตาคง ตาหมา ตาจุน ซึ่งวันนี้สังขารไม่อำนวยให้ปีนขึ้นไปเสียงบนยอดเขาและยอดไม้เหมือนที่นุ่น เรื่องพุด ได้เคยทำมาแล้ว เปลื้อง คงหนู คนรุ่นที่แล้วก็ต้องฝึกลูกศิษย์อย่างปลอด อินเทียร (ตุ้ย) ให้ทำลูกกลมเป็น คนเขาป่าเจ้าจึงยังได้ฟังเสียงลูกกลมฝีมือลุงเปลื้อง ทุกเดือน 7 หรือ 8 ของปี พอเข้าเดือน 9 “ลมออก” ขึ้นลมจะแรงและไม่สม่ำเสมอก็จะเป็นหน้าที่ของตุ้ยที่จะต้องปีนขึ้นไปเก็บลูกกลมกลับลงมา ไม่อย่างนั้นลมจะตีจนหักหมด ปีหน้าต้องเสียแรงกลับมาทำใหม่อีก ลุงเปลื้องบอกว่าวันนี้เขาโต๊ะบุญไม่มีลูกกลมอีกแล้ว เพราะลุงเนื่องไม่ได้สร้างลูกศิษย์เอาไว้ เช่นเดียวกับเขาพังอิฐพอตาหมั่งตายแล้ว ก็หาคนสืบแทนไม่ได้ แต่สำหรับเปลื้อง คงหนูแล้ว ถ้าเดือน 7 เดือน 8 ไม่ได้ฟังเสียงลูกกลมคงขาดความสุขไปโขทีเดียว 10 ปีก่อนคนละแวกเขาป่าเจ้าเล่าว่า วันไหนกลับมาจากโหนดถ้าเสียงลูกกลมแผ่ยนลุงเปลื้อง จะทิ้งไม้ขึ้นไปปรับเสียงลูกกลมเสียก่อนจึงจะมีใจลงมาอาบน้ำ กินข้าว วันนี้ลุงเปลื้องกับตุ้ยศิษย์เอกไม่ต้องเป็นภาระต้องปีนเขาบ่อยขึ้นเพราะได้ค้นพบการบากปากลูกร้อง

ให้มีเสียงตามใจชอบโดยไม่ต้องพอกชั้นอีกต่อไป ชีวิตของคนรักลูกกลมจึงเสียงน้อยลง (สัมภาษณ์เปลื้อง
คงหนู : 3 มกราคม 2544)

ภาพที่ 31 เปลื้อง คงหนู กับลูกกลมดอกเล็กที่เก็บมาจากปีก่อน

4.3 ว่าว : ความสุขลอยลมยามบ่ายในท้องทุ่ง

หน้าเก็บเกี่ยวของท้องถิ่นภาคใต้ในอดีตนอกจากจะมีเสียงปี่ซังข้าวแล้วจะมีเสียง “ลูกแอก” ว่าวดัง “แว้ว...ว้าว” อยู่ทั่วท้องทุ่ง ว่าวควาย ว่าวจุฬา ว่าววงเดือน ว่าวนก ว่าวตุ๊กตุ๊ก ว่าวปักเป้า ฯลฯ หลากสีจะร่อนสายไปสายมาอยู่เต็มท้องฟ้า แม้ชุมชนอื่น ๆ จะไม่นิยมว่าวกันอีกแล้ว เพราะมีความสุขแบบอื่น ๆ ที่ไม่ต้องกรำแดดเปรี้ยงในหน้าแล้ง มีให้เลือกเสพล้มมากมาย แต่กล่อม ชูแก้ว แห่งบ้านแหลมยาง ยังคงหลงเสน่ห์จอมยักษ์ย่ำบนท้องฟ้าอยู่เหมือนเดิม นอกจากตัวเองรักแล้ว ยังสอนให้ลูก ๆ และชาวบ้านในละแวกแหลมยางรักมันอีกด้วย ไม่ต่ำกว่า 15 ปีแล้ว ที่บ้านแหลมยางเป็นสนามแข่งว่าวประจำจังหวัดพัทลุง นอกจากได้ความสุข ได้รางวัลแล้วกล่อมยังได้เพื่อนอีกมาก ถ้าไปแข่งว่าวที่จังหวัดสตูลก็ต้องเจอเพื่อคนรักว่าวที่ชื่อ สอน พิกุล และนิศย์ นวลละออง ถ้าอยากเชิญว่าวแถวหาดใหญ่ บางกล่ำมาแข่งก็ต้องติดต่อ เตียน สายทองแท้ และเทือง บางกล่ำ ถ้าเป็นเมืองตรัง เขามีเพื่อนอยู่ทุกที่ตั้งแต่ เขาตอยไห นาท่าม แหลมแซง ไสนายขัน ชมรมว่าวบ้านแหลมยาง จึงเป็นที่รู้จักกันทั่วเช่นเดียวกับชื่อกล่อม ชูแก้ว ประธานชมรม

ปลายเดือนมีนาคมทุกปี เพื่อนพ้องคนรักว่าวต้องเหมารถมาเจอกันที่บ้านแหลมยางภายใต้การประสานงานของกล่อม การหมุนเวียนไปแข่งปีละหลาย ๆ สนาม ทั้งสตูล สงขลา ตรัง นครศรีธรรมราช ทำให้กล่อมได้พัฒนาว่าวและการแข่งว่าวให้มีความสุขมากขึ้น จากที่เคยทำว่าวนก ว่าวควาย ว่าวจุฬา ว่าววงเดือน วันนี่ว่าววงเดือนถูกพัฒนาเลียนแบบว่าว “หละโบ” ทำให้กินลมดี สามารถขึ้นจนเลยหลักได้ในรูปแบบของการแข่งขันก็พัฒนาจากการปักหลักแข่งขัน หันมาใช้เกททำให้มีความสุขยิ่งขึ้นและสนุกมากขึ้นตามไปด้วย

บ้านแหลมยางลดปัญหาหาเสาติดลงไปได้กล่อม ชูแก้ว เป็นคนหนึ่งที่มีส่วนผลักดัน นอกจากนั้นคนในจังหวัดพัทลุง ยังมีโอกาสได้เปิดหูเปิดตา ชมว่าวประเภทขึ้นสูง ว่าวแฉ่ง ว่าวรูป ว่าวเสียงดังที่มีรูปลักษณะแปลก ๆ ไปจากว่าวในท้องถิ่นปีละ 80-100 ตัว ความสุขที่ได้เห็นคนคอว่าวที่กำลังลอยลมในยาม

ป้ายท่ามกลางทุ่งรวงทองจะหาความสุขที่ไหนมาเทียบได้ กล่อม ชูแก้ว คืออีกตัวอย่างหนึ่งของคนที่มีความสุขกับความพอเพียงและภูมิปัญญาไทย (สัมภาษณ์ กล่อม ชูแก้ว 7 มกราคม 2544)

ลูกร้อง ที่อยู่ปลายสุด 2 ข้างของดอกลูกกลมเขาป่าเจ้า ยังร้อง “โห้ว ๆ” ตอบรับกับลูกกลมอีกหลายดอกบนเขาไฟรอกเพลง ว่าววงเดือน ว่าวควาย ว่าวนก ว่าวจุฬา ว่าวปักเป้า และอีกสารพัดว่าว ยังมีโอกาสได้ขึ้นไปประกวดความสูง และส่งเสียง “แว้ว ๆ” ของลูกแอกที่ทุ่งแหลมยางในฤดูเก็บเกี่ยว ปีซึ่งยังคงพอได้ยินแม้จะห่างจากปึงนาไป โพนพรกยังคงวัดแข่งขันกันที่ทุ่งชิงหิ้งทุกปี หนึ่งตระกูลที่ปลูกโรงอยู่ข้างโรงเรียนปัญญาวรุณ ยังคงลงโรงเล่นกันอยู่มิได้ขาด ความสุขเหล่านี้คือความสุขที่แท้จริงของชุมชนที่ไม่ต้องซื้อหา เป็นความสุขล้วน ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จทางศาสนา ชุมชนใดยังมีสิ่งเหล่านี้อยู่ ชุมชนนั้นยังคงมีความสุข ชุมชนนั้นยังคงมีความเข้มแข็ง ชุมชนนั้นยังคงมีอำนาจของตัวเองอยู่ วันนี้ชุมชนแพรกกายังคงมีความสุข ชุมชนแพรกกายังเข้มแข็งมีอำนาจ และเชื่อว่าจะมีอำนาจและเข้มแข็งตลอดไป

อภิปรายผล

ชุมชนแพรกกาเป็นชุมชนโบราณที่มีอายุประมาณ 300 ปี ลักษณะเป็นชุมชนชนบทภาคใต้ในอดีต ราษฎรใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายในสังคมเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง มีการผลิต บริโภค และแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชน ปัจจัยดำรงชีพที่หาซื้อจากภายนอกมีไม่มากนัก ด้านสังคมราษฎรอยู่แบบพึ่งพา มีการจัดระบบอย่างหลวม ๆ แต่ใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความผูกพันแบบพึ่งพา

การมีสนธิสัญญาเปิดประเทศ คือสนธิสัญญาเบาริงไม่ทำให้สังคมของชุมชนแพรกกาเปลี่ยนแปลงที่สามารเห็นได้ แต่เมื่อมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2504 สภาพการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้าเปลี่ยนไป การผลิตถูกกระตุ้นให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อการแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา ขณะเดียวกันความต้องการบริโภคก็มีความซับซ้อนพิสดารยิ่งขึ้นทำให้ชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปโดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5-7 จะเห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างชัดเจน แต่ด้วยฐานรากเศรษฐกิจแบบสังคมเกษตรยังมั่นคงอยู่ การพังทลายของระบบเศรษฐกิจของประเทศและภูมิภาคในช่วงปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 จึงมีผลกระทบต่อชุมชนแพรกกาไม่มากนัก ทั้งชุมชนยังมีผู้นำที่ปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชนให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ชุมชนจึงยังคงมีความเข้มแข็งและมีอำนาจในการดำรงอยู่ได้อย่างค่อนข้างมั่นคง แม้จะต้องแข่งขันกับกระแสธุรกิจอุตสาหกรรมจากภายนอกชุมชนอย่างมากก็ตาม ชุมชนแพรกกาเป็นตัวยืนยันถึงความสุขที่ว่าความสุขที่แท้จริงยังสามารถหาได้ สร้างได้ เสพได้โดยไม่จำเป็นต้องมีปัจจัยบริโภคที่เป็นผลผลิตของระบบทุน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมบทบาทชุมชนในการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้มากขึ้น และการที่ชุมชน "ฉลาด" โดยไม่ต้องอาศัยภูมิปัญญาต่างดาว จะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน
2. ควรพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง การที่มีผู้นำที่เก่งและฉลาดแต่ขาดความต่อเนื่องในการรับช่วงอาจเกิดผลชะงักและเปลี่ยนทิศทางได้ในระยะยาว
3. รัฐควรปรับบทบาทการนำ การแทรกแซงทางความคิดมาเป็นผู้ให้ความสนับสนุนบทบาทการขึ้นนำของหน่วยงานตั้งแต่ระดับอำเภอ จังหวัดขึ้นไปควรลดลงและควรหมดไปในที่สุด
4. ควรส่งเสริมการระดมทุนโดยชุมชนเองเป็นผู้ดำเนินการทั้งการตัดสินใจในทุกด้าน รัฐเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- คำนวน นวลสนอง, 2541. วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคม
เกษตร สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้ : กรณีศึกษาจังหวัดสงขลา. วารสาร
ทักษิณคดี 5.1 (ส.ค. 40 – 2541). 89-101.
- จำนง แรกพินิจ, 2541 มหาวิทยาลัยชาวบ้าน สถาบันที่เรียนรู้เพื่อตนเอง วารสาร
ทักษิณคดีศึกษา. 5,1 (ส.ค. 40 – ม.ค. 41) 115-119.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ, 2542 ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา. กรุงเทพฯ :
โครงการวิถีพรรค 2541. 312 หน้า.
- , 2542. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย คำบรรยาย ณ คณะเศรษฐกิจ มหาวิทยาลัย
โตเกียวและคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยโทโฮกุกัน. มิถุนายน 2542.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538. คติเกี่ยวกับรัฐของประชาชนไทยจากวรรณกรรมปากเปล่า วารสาร
ธรรมศาสตร์. 12, 3 (ก.ย.26) 142-163
- ประมวล มณีโรจน์, 2537. โจรพัทลุง – กรณีตำนานโจรแห่งตำบลอนทราย ความแรงของ
ลมฝนย่อมเกี่ยวเนื่องกับเมฆหมอกแห่งฤดูกาล. วารสารทักษิณคดี 4,1 (มิ.ย. –
ก.ย. 37) 55-98
- ประวัติวัดทะเลน้อย, 2543. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครู ปริยัตยาภิวัฒน์
พ.ศ. 2543 ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์
- ประเวศ วะสี, 2541. ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม
กรุงเทพ : หมอชาวบ้าน, 88 หน้า
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนากรุงเทพฯ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 432 หน้า.
- ภัทธรันท์ ไชยประภา, 2542. การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในตำบลเกาะนางคำ อำเภอปาก
พะยูน จังหวัดพัทลุง ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.
สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สงบ ส่งเมือง, 2531. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจพัทลุง พุทธศตวรรษที่ 20-25 รายงานการ
สัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง. 155-173.
- สมคิด ทองสง, 2536. พัฒนาการของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา วารสารทักษิณ
3, 1 (ต.ค.35 - มี.ค.36) 19-37.
- สมเจตนา มุณีโมโนย, 2537. วัฒนธรรมโจรที่ปรากฏในท้องถิ่นภาคใต้ วารสารทักษิณ 4,1
(มิ.ย. – ก.ย.37) 15-29.

สุพรรณย์ มั่งมีสิทธิ์, 2543. ชุมชนเข้มแข็ง จุลสารสถาบันวิจัยและพัฒนา สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยศิลปากร. 7,3 (พ.ค. – มิ.ย.43) 6-11

ศุภรัตน์ เหมทานนท์, 2543. ศึกษาปัจจัยการรวมกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่มสตรี
ทอผ้า อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.
สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูประจักษ์วิহারคุณ พ.ศ.2536 โรงพิมพ์พัทลุงและ
เครื่องเขียน

อุทัย ดุลยเกษม และ เอนก นาคะบุตร. เสริมความแข็งแกร่งให้ตำบลจากวิถีคิดสู่วิถีปฏิบัติ.
กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2541.

บุคลากร

บุคคลานุกรม

- เกริกพล สุภาพรเหมินทร์ อายุ 65 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 2 ตำบลแพรกหา
อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2543
- กล่อม ชูแก้ว อายุ 53 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 3 ตำบลปรางหมู่ อำเภอเมือง
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2444
- กล่อม ฤทธิ์คง อายุ 64 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 168 หมู่ที่ 1 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2543
- คล่อง มาแดง อายุ 48 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 5 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2543
- จำเนียร พงศาปาน อายุ 50 ปี สัมภาษณ์ที่ทำการสหกรณ์เกษตรพนมวังค์ เมื่อวันที่ 6
พฤศจิกายน พ.ศ.2543
- ชอผกา ทองสง อายุ 43 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 5 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 5, 8 สิงหาคม พ.ศ.2543
- ชบา อินทร์เอียด อายุ 43 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2543
- ชาติชาย ศรีหนูสุด อายุ 35 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 115 หมู่ที่ 1 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2543
- เชย ศรีหนูสุด อายุ 68 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 115 หมู่ที่ 1 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2543
- ชื่น ชูด้วง อายุ 78 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 8 หมู่ที่ 5 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ.2543
- ธัญวรรณ หุ่มแก้ว อายุ 41 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 8 หมู่ที่ 1 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2543
- นิ่ม หนูดำ อายุ 65 ปี สัมภาษณ์ที่ตลาดนัดโรงเรียนปัญญาวุธ ตำบลแพรกหา อำเภอ
ควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2543
- บุญเอื้อ สุภาพรเหมินทร์ อายุ 62 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 2 ตำบลแพรกหา อำเภอ
ควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2543
- เปลื้อง คงหนู อายุ 67 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 6 ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2544

- เขียน วุ่นซุม อายุ 70 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 193 หมู่ที่ 1 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ.2543
- พันธ์ บุญมาก อายุ 63 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 168/4 หมู่ที่ 8 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2543
- เพิ่ม ชูช่วย อายุ 77 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 125 หมู่ที่ 3 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2543
- เพียร ทองอินแก้ว อายุ 78 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 8 หมู่ที่ 5 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2543
- มานะชัย เปล่งอรุณ อายุ 50 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 8 หมู่ที่ 5 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2544
- ลับ รอดชู อายุ 72 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 110 หมู่ที่ 5 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2543
- สัน กรดเต็ม อายุ 62 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 132 หมู่ที่ 3 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2543
- หน่วย จันทรรักษ์ อายุ 71 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 5 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2543
- หวน ทองสง อายุ 76 อายุ 65 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 113 หมู่ที่ 3 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2543
- หนูพา ยศไพโรจน์ อายุ 46 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 2 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2543
- เหลื่อม สุกทอง อายุ 70 ปี สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 182 หมู่ที่ 1 ตำบลแพรกา อำเภอกวนขนุน
จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2543